

Виставка сучасної графіки

Серед інших образотворчих мистецтв графіка живе чи не найінтенсивнішим життям. Останні роки, з їх величезною книжковою продукцією, дали можливість розвитку десятків митців графіки. Яскравим доказом життєздатності й поступу мистецтва книги є факт майже щорічного улаштування виставок, де графіка, зокрема книжкова, посідає одне з перших місць. Зріст цікавості до цієї галузі мистецтва веде до влаштування виставок графіки, навіть закордонної.

Але виставка, що її урядив Музей Українського Мистецтва, — перша щодо повноти й систематичності охоплення матеріалу, перша, яка може дати уявлення про українське мистецтво книги у всій його різноманітності. Окремі видавництва і митців на сьогодні подано майже вичерпно.

Мале мистецтво — графіка в великій мірі залежне від загально-художніх рухів і насамперед малярства, якого впливи і зміни стилю, в загальних рисах, позначаються і на графіці. Мистецтво прикладне — графіка завжди у виборі змісту не самостійне, тому найдоцільніший принцип розгляду його тут — розгляд його форм. Співвідношення окремих художніх напрямків у графіці нагадує співвідношення угруповань малярських — численні художники — маляри, працюючи в графіці, змінюють рух її і форми.

Іще за передреволюційних часів ряд художників, як напр. В. Г. Кричевський, своєю успішною художньою діяльністю починають утворювати мистецькі передумови розвитку книжкової графіки, але обставини царату, які давали українській книзі лише можливість жалюгідного животіння, були тим гальмом, що тільки з його знищенням для української графіки відкриваються можливості розвитку.

Революція, переїзд Г. І. Нарбута до Києва, — і в Києві, на підготованому до певної міри ґрунті, розвивається напрямок, який прагне, відновлюючи старі форми української графіки минулого, оперуючи новим змістом, добитись нових досягнень. Українська графіка, шукаючи загублену художню традицію, знову звертається до віковичних народніх джерел. Роботи самого Г. І. Нарбута у всій їх різноманітності — переконливий доказ доцільності органічного використання старого досвіду (Фортуна, Українська абетка). Орнаментака українського стародруку, різбленого дерева, навіть форми українського живопису XVII—XVIII-го ст. — арсенал школи Нарбута. Велика ерудиція і розуміння декоративних завдань графіки вберегли цей напрямок від пасивного наслідування, від епігонства. На цих засадах працюють і численні послідовники і учні великого майстра. О. В. Маренков і Л. Лозовський, оперуючи великими декоративними формами бароко, орнаментикою вибілки і різбленого дерева, дають зразки не по-книжному міцної графіки великих форм (Лозовський — Ноти, Маренков — „Гайдар“, „Дніпрові пороги“, Ноти). А. Х. Середє і М. Кірнарський більш залежні від суто книжкової орнаментаци з її дрібнішими, але гострішими формами (Кірнарський — „Вітер з України“ Тичини, „Кобзар“ Шевченка, Середє — „Козацькі пісні“, „Кобзар“).

В основі малярський напрямок — бойчукізм — який творить нове мистецтво також за допомогою синтезу форм старих і нових — малярства монументального, декоративного і народнього, з'єднуючи їх з досягненнями художньої сучасності — в графіці також посідає велике місце. Залежність від живопису, уже зазначена як загальне явище, приводить тут до великої кількості графіків-станковистів. Тому таке велике місце займає тут гравюра. Майстри цілком опанували нездатливий матеріал, перемогли його. „Це мистецтво може те, чого хоче“. Дерево відкриває безмежні художні можливості — асортимент форм, логіка матеріалу, підпорядковані художньому задумові, з'єднуються в органічну цілість. С. Налепінська-Бойчук (ілюстрації до Шевченка) дає низку внутрішню-динамічних, свободного рисунку дереворитів, майстерно і з великим тактом і шляхетністю володіючи білим і чорним. Велика мистецька культура і уміння. Елементи український і європейський щасливим способом поєднані в художниці. Олена Сахновська, мало залежна від форм живописних, в деякій мірі близька московській сценографічній школі, але це тільки зовнішня близькість — неминучий наслідок шукань. Її ілюстрація до дитячих книжок, гострі і рисуночні, свідчать про художню своєрідність. О. Рубан, дотепний і винахідливий майстер, з великим розумінням декоративного, віртуозного володіє матеріалом. Міцно збудовані, тонко виконані, при невеликому розмірі, його гравюри в книжці Яблуненка „За Дністром“ — одне з найкращих на виставці. І. Падалка із свого живопису

переносить до графіки багато елементів; особливо помітно це в його дитячих книжках, де економія мистецьких засобів з'єднується з гумором змісту. Дереворити до легенди „Татр“ Тетмайера зовнішньо нагадують „Шроттблят“ у своєму розумінні пейзажу, а прекрасна цілість надає цим ілюстраціям самостійного художнього значення. Один з перших майстрів нашої графіки, Падалка невпинно розвивається й удосконалюється. Учні Падалки, зберігаючи властивості школи, в своїх шуканнях близькі до сучасних європейських течій. В їх дереворитах модерна і вибаглива композиція часто з'єднується з свідомим архаїзмом форм. З цих художників Б. Б л а н к і М. Ф р а д к і н — приклад з'єднання протилежних прийомів (дереворити до евр. альманаху). М. К о т л я р е в с ь к а і О. Д о в г а л ь, перша плоскісно, статичніше, другий гостріше, динамічніше розв'язують формальні проблеми.

Діаметрально протилежні попереднім групам конструктивісти, краще сказати, прихильники функціональної методи. Вони відкидають всяку художню традицію, наслідкування, виходячи з суто конструктивних завдань. Книга рішуче звільняється від „оздоблення“ — залишається тільки суворо організоване, конче потрібне. Необхідність і логіка книжкової конструкції визначають мистецькі форми цього напрямку. В. Є р м і л о в і Г. Ц а п о к — чисті представники цієї групи (Єрмілов — обкладинки до книги „Ленін“, Цапок — „Історія української літератури“ Коряка). Ці прагнення взагалі притаманні сучасному мистецтву, і у художників, навіть не конструктивістів, ми маємо окремі конструктивні твори.

Мистецтво переходової доби, коли стару художню основу зрушено, а нової остаточно не знайдено, в наслідок шукань і хитань, появляє художників на перший погляд різних, проте внутрішньо споріднених, які принципово не різняться між собою. Суму художніх течій — еклектизм — прагнення погодити протилежне, покладають ці майстри за провідний принцип своєї роботи. Велика нерівність в роботі — поряд з твором конструктивним можна бачити епігонство і архаїзм — це не різноманітність і гнучкість, а неминучий наслідок вагань. Найвидатніший художник з цих, який далеко підіймається над загальним рівнем, є А. С т р а х о в. Еволюція, яку пройшов художник, висока техніка і розуміння вимог і засобів графічного мистецтва дозволяють йому справлятися з дуже різноманітними завданнями. Від творів конструктивних („Гарт“, „Двері в день“ Шкурупія) через твори, де недвозначно позначається вплив Н. А л е к с е є в а (Записки курносого Мефістофеля Винниченка), до спроб орудувати матеріалом старої книги і гравюри — віддалення величезне. На жодному митці не одбиваються так змінні художні рухи, як на Страхові, але водночас брак самостійності призводить до поверховості, а ціла творчість належить до творчості тих, хто ліпше орудує досягненим, ніж сам прокладає шляхи. Б. К р ю к о в, технічно не такий вправний, але далеко винахідливіший, чуйно прислухається до мистецького Заходу, а на більшості його робіт тяжіє залежність від лєнінградської графіки, зокрема Н. Алексєєва (роботи художника в ДВУ, оригінальна графіка). Непевна рівновага, переробка сумованого матеріалу художніх течій останнього десятиліття відзначає і інших майстрів цього напрямку — М. М и ш е н к о, Є. М е й, В. Г е р а с и м о в, і сила інших. Вони не такі видатні, але такі ж виразні представники тої маси художників, які кількісно посідають велике місце, будучи в розумінні художнього поступу лише послідовниками рухливіших і виразніших напрямків.

Поодинокі майстри, що їх творчий процес відбувається незалежно від перелічених груп, які, навпаки, великою мірою сами становлять джерело впливу, кількісно нечисленні, але виразні. „Достоевський нашої гравюри“ — В. К а с і я н, який на самому початку своєї діяльності на Рад. Україні завоював почесне і стає місце, — останніми часами береться і за обкладинку. Улюблений комплекс форм свого станкового деревориту: багато чорного, шукання живописного і внутрішньо виразного — майстер переносить і сюди. І хоч з точки погляду традиційного розуміння справи це є дереворити станкові, перероблені для обкладинки, уже сам факт виходу художника з середини книжки на обгортку, сам по собі великої ваги факт (станкові дереворити — ілюстрації до Гоголя, обкладинки до „Зажурених флюяр“ Атаманюка, „Смерекових шумів“ Ткачука). В. Г. К р и ч е в с ь к и й в останніх творах для Книгоспілки знову дає зразки рафінованої мистецької думки („Будівлі“ Бажана, „Золоті лисенята“ Шпола, „Чорний ангел“ Слісаренка). Модерністичні ремінісценції звучать в них, але там, де їх нема, де художник далекий від нарочитості „естетики“, а цілком віддається винахідливості, ми маємо такі повні почуття міри речі як „Майстер корабля“ Яновського. Зберігає своє художнє місце, хоч і не живе на Україні, А л е к с е є в. Обережна і помірна, але гостра і вишукана декорація його книжок, що стоїть на межі естетизму, служить джерелом надхнення для багатьох еклектичних художників. Традиції і засоби лєнінградських графіків — ближчих спадкоємців покійного „Мира искусства“, експресіоністичні екзерсиси своєю незвичайністю у нас набувають значення екзотичного, яке забезпечує роллю в художньому житті і низку послідовників.

Графіка західно-українських земель, яка майже вперше стає відома широким масам з цієї виставки, має характерні властивості, що потребують її розглядати як

окреме явище. Процес вироблення своєрідних українських форм — і там генералізуючий процес, і на Заході українське мистецтво — мистецтво одного і того ж народу, не зважаючи на всі кордони. Але перебування в культурно - політичній сфері Заходу не минає марно для митців західно - українських. Сучасне польське мистецтво, де питома вага модерністичних елементів велика і яке в силу умов життя оточує наших митців — накладає на них свою тінь. Експресіоністичне рушення, торкнувшись також нашого Заходу, полишило і там свої відзнаки. Тому на цій графіці, українській в основі, багато зазначених рефлексів, які надають неспокою, емоціональної рухливості, нервозності її формам. П. К о в ж у н із Львова так кількістю як і якістю робіт займає чільне місце. Шукання і пройдена путь у нього дуже великі; відголоски німецькі, „Віденського модерну“ на початку, експресіоністичні, як данина модному захопленню, і нарешті роботи, де модне захоплення потроху відходить на задній план, поступаючись місцем своєрідному національному, західного акценту стилеві. Основною властивістю майстра все ж лишається деструктивне знищення книжкової площі („Із днів журби“ Франка, „Чорний сніг“ Меріяма, „Золоті ворота“). Близькі нарбутистам Р. Л и с о в - с ь к и й і П. Х о л о д н и й, хоч властиві всім західно - українським майстрам ознаки обов'язкові і для них. О. К у л ь ч и ц ь к а (з Перемишля) своїми станковими дереворитами репрезентує гравюру вчорашнього, ба навіть позавчорашнього дня — зовсім іншими принципами і спрямуваннями живе гравюра сучасна (портрети Коцюбинського і Сковороди, „1 - го Листопада 1918“). Несприятливі умови культурно - політичного життя Західної України спричиняються до виїзду мистецьких сил з краю. Так було з В. Касієм, так є з Бутовичем і Лісовським тепер, але досягнень сучасної західно - української графіки ці несприятливі умови не можуть звести на нівець, а можуть хіба тільки задержати в дальшому розвитку.

Підводячи підсумки виставки, треба сказати, що шлях, який пройшла українська графіка протягом останнього десятиліття, велетенський. Художня культура книги рік у рік зростає, ростуть наші художники і кількісно і якісно — уже пересічний рівень, не кажучи про видатних майстрів, переконливо свідчить про це. Процес розвитку відбувається в напрямку творення мистецтва своєрідного, в своєму роді єдиного. Гноблена за царату українська культура, українське мистецтво знову й знову доводить свою блискучу життєздатність. Нове мистецтво, шукаючи своїх, своєрідних і властивих йому форм, продовжує розвиток через століття пронесених українських форм, вдмхнувши в них полум'я нового життя і змісту. Художня культура сучасності в цілковитому з'єднанні з цими формами, уже утворила школу, що нею українське мистецтво уводиться до європейського, посідаючи відмінне у своїй своєрідності місце. Запорукою і рушієм дальшого розвитку нашої графіки є взаємодія цієї школи і мистецьких течій сучасності і прагнення до тісного єднання мистецтва і поліграфії — могутньої синтези мистецтва і техніки.

М. Зубар

Хроніка

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ

Лист російських письменників до Будинку літератури: „Дому літератури імени Блакитного, Харків, 27 мая 1929 г.“

Дорогие товарищи!

Покидая, после нашей трехнедельной поездки, столицу Украинской республики, мы хотим сказать Вам крепкое, братское, сердечное спасибо! Горячий дружественный прием, оказанный нам во всех городах Украины литературной общественностью, получил свое завершение в столице в гостеприимных стенах Дома Украинской Литературы, где мы встречались с Вами в братской беседе, усилившей уже связанную Вашим зимним посещением РСФСР связь двух великих литератур.

Мы приветствуем и желаем на будущее всяческого укрепления и роста той связи, ибо в единении всех культурных сил Советского Союза залог будущего расцвета социалистической культуры и подлинного братства народов. И мы никогда не забудем Вашего товарищеского гостеприимства. Примите еще раз нашу общую благодарность.

Е. Логанский, Илья Садофьев, Ник. Браун, Мих. Козаков, Конст. Федин, Борис Лавренев.

* Єврейська літературна група „Юнге Гвардіє“. Єврейські літературні групи „Юнге Гвардіє“ („Молода гвардія“) існують у Харкові, Києві і Одесі.

Харківська літературна група „Юнге гвардіє“ організована в Жовтні 1926 року. Напочатку „юнгвардійці“ свої твори друкували на літературній сторінці комсомольської газети „Юнге Гвардіє“, в газетах „Емес“, „Штерн“ і в журналах „Юнгер бой кланг“, „Юнгвалд“, а згодом почали друкуватися в великих журналах „Ді ройте вельт“, і „Проліт“. До групи нині входять: І. Котляр, Н. Штурман, Ф. Сіто, Ц. Тузман, Г. Добін, І. Грінзай, Є. Шехтман, Єм. Козакевич, Фрайнголь і Ровинський.

Більшість членів групи — комсомольці. За соціальним складом робітники й службовці. Деякі члени групи також входять до Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (ВУСПП). Група з початку свого заснування багато разів виступала в харківських робітничих клубах і виїздила до

інших міст. Нещодавно відбулася творча вечірка групи „Юнге гвардіє“, влаштована старанням „Гезкульту“.

З поетів цієї ж групи в Одесі варто відзначити молодих поетів Вайнермана, Янкелевича, Бухбіндера і молодого прозаїка Друкера, а в Києві — поета-початковця — Чернявського.

Всі ці групи „Юнге гвардіє“ (Харків, Одеса, Київ) мають представництва в центральному бюро єврейської секції ВУСПП — в особі Ц. Тузмана.

* Молоді єврейські письменницькі сили за роботою. Єврейські поети і письменники з груп „Юнге гвардіє“:

— І. Котляр написав цикл ліричних віршів „На самоті“, що будуть надруковані в єврейському альманасі ВУСПП; працює над темою — „Один із вас“.

— Ф. Сіто закінчив велике оповідання „Дитячий будинок № 40“, яке буде надруковане в московському альманасі молодих письменників і поетів, і новелю — „Ісак Ісакович“; працює над оповіданням „Крутяться“.

— Х. Вайнерман здав до видавництва „Культур-ліра“ свою першу книжку віршів.

— Ел. Шехтман надрукував в № 4 „Проліт“ новелю — „На новий шлях“; працює над великим оповіданням — „В сонячний день“.

— М. Штурман друкує в Вуспівському альманасі цикл віршів „Залізниця“; працює над темою — „Про мою маленьку батьківщину“.

— Г. Добін пише велике оповідання з робітничого життя.

— Ем. Козакевич написав оповідання — „Месія із Сен-Сізімунд“.

— Ц. Тузман працює над циклом новель і віршів з комсомольського життя.

— І. Друкер написав оповідання з життя єврейських переселенців; оповідання будуть надруковані в альманасі ВУСПП.

* Українські письменники єврейською мовою. Державне Видавництво України здало до друку і незабаром випустить у світ збірник сучасної української літератури єврейською мовою. В збірникові подано: О. л. Сліса-

ренко—„Капустянська республіка“; Арк. Любченко—„Зяма“; А. Головка—„Червона косинка“; О. Копиленко—„Мати“; С. Пилипенко—„Товариська послуга“; Ів. Микитенко—„Нуник“; Майський—„Борги“; Юрій Яновський—„Історія попільниці“; Остап Вишня—„Моя автобіографія“; Гр. Кочуба—„Рада“; Петро Панч—„Повість наших днів“; Микола Хвильовий—„Свиня“ і інші.

Здано до друку також „переклад“ Записок кирпатого Мефістофеля—В. Винниченка й „Усмішки“—Остапа Вишні.

* Українські письменники черкеською мовою. Черкеський письменник Ібрагім Цей переклав і видрукував кілька віршів кубанського поета Олексі Кирія. Переклади ці мали чималий успіх у черкесів.

Тепер Ібрагім Цей працює над перекладами поезій Івана Франка.

* Нові документи про Т. Г. Шевченка. В Одеському історичному архіві знайдено жандармську справу з червня 1847 р. „Кирило - Методієвське братство“. Начальник 5 - ої округи корпусу жандармів листом повідомляє одеського жандармського полковника Граве, що художник Шевченко, Костомаров і кол. учитель Куліш брехливо малюють Україну, яка ніби перебуває взлидненому стані, убожжіє. В цьому ж листі перераховано книги заборонені в зв'язку з справою про братство. Серед них є „Кобзар“—Шевченка, повість Куліша—„Український нарід“ і „Українські балади“—Костомарова. Особливо жандармський генерал лютує проти творів Шевченка „Послання мертвих живим“, і „Три душі“.

* Шевченко в нових перекладах. „Новий Кобзар“ російською мовою. Після незадовільних перекладів „Кобзаря“ Чвірьова та Білоусова Держвидав РСФРР вирішив видати новим перекладом повний „Кобзар“ Тараса Шевченка. Видання внесено до цього річного плану. В основу нового „Кобзаря“ покладено переклади Федора Сологуба. „Кобзар“ вийде за загальною редакцією проф. Піксанова і за участю українського шевченківського інституту.

* „Наймичка“ тюркською мовою. Відомий тюркський поет Алла-Вердов готує до друку виконаний ним переклад на тюркську мову відомої поеми Т. Г. Шевченка—„Наймичка“. Вона має вийти в Азербайджані ц. р.

* „Кавказ“ Шевченка черкеською мовою. З української на черкеську мову „Кавказ“ Шевченка перекладає черкеський поет і белетрист Ібрагім Салехович.

* Академічний Шевченко. Незабаром вийде II - й том, присвячений коментарям до листів Шевченка.

Одночасно готується до друку VIII том академічного видання. Цей випуск спеціально присвячено Шевченку—живописцеві і рисувальникові. В цьому томі буде подано понад 300 малюнків, картин і шкіців Шевченкових, з яких більшість друкується вперше.

* Новий український місячник „Нові Шляхи“. З травня ц. р. у Львові почав виходити новий літературно-науковий, мистецький і громадський місячник „Нові Шляхи“, який видає львівська „Видавнича спілка „Нові Шляхи“. Журнал виходить за головною редакцією Антона Крушельницького. Журнал має такі розділи: літературно-критичний, в якому—поезії, нариси, новелі, оповідання, повісті, романи, драми, літературні характеристики письменників, рецензії й замітки; науковий—статті з філософії, історії, природничих наук, економії і соціології; мистецький відділ—статті про музику, театр, малярство, архітектуру; публіцистично-громадський—статті на загальні теми й події українського життя; журнал має також відділ інформаційний, де подаються відомості з усіх ділянок праці, знання й творчості.

Журнал має до 10 друк. аркушів.

Перше число вийшло у травні.

* Нові видання кооперативного в-цтва „РУХ“. Нещодавно видавництво „Рух“ випустило такі нові видання: Микола Горбань—„Козак і воевода“ (історична повість); Іван Франко—„Лель і Полель“ (повість, досі недрукована); Петро Голота—„Бруд повісті й оповідання“; Гнат Хоткевич—Твори т. IV (оповідання); Л. Старицька-Черняхівська—„Іван Мазепа“ (історична п'єса); Антін Крушельницький—„Буденний хліб“ (повість); П. Христюк—„Письменицька творчість В. Винниченка“.

* Конкурс на повість та роман. З I/VII—1929 р. по I/IV—1930 ДВУ оголошує конкурс на кращу повість та роман для юнацтва на тему індустріальної реконструкції ССРР.

Основні моменти тематики творів на конкурс такі:

- а) патос соціалістичного будівництва;
- б) життя й праця підприємства;
- в) робітничий побут у зв'язку з виробництвом;
- г) ув'язка дрібних справ виробництва з кінцевими цілями соц. будівництва;
- д) підготування фахівців для виробництва (життя ВИШ'ів, побут, навчання студентів);
- е) відтворення робітничої кваліфікованої сили (Ф. З. У., бригадне учеництво і т. ін.);
- ж) партійна і комсомольська організація на виробництві.

Твори на конкурс повинні задовольняти нормальні вимоги до кожного художнього твору нашої пролетарської літератури, бути

сюжетними, достатньо відбивати життя молоді на виробництві, побудованими на укр. матеріалі. Розмір твору повинен бути не менший за 6 др. арк.

Подається твір на конкурс, ніде не друкований.

Подані на конкурс твори розглядає журі, що його склад буде оголошений згодом. Це журі призначає премії за найкращі твори.

П р е м і ї

Перша премія (одна) 1000 крб.

Друга премія (дві) по 500 крб.

Твори, що одержать премії, друкуються в тиражі: що одержить 1 премію — 25.000 прим. і що 2 премію — 20.000.

Авторський гонорар за друк. арк. для речі, що одержить 1 премію — 500 карб., а речі, що одержать 2 премію — 300 крб. за весь тираж.

Твори подається на конкурс анонімно з зазначенням на рукописові девізу автора, а в закритім конверті прізвище.

Твори, що не одержать премії, але придатні до друку, друкуватиметься загальним порядком.

Адреса: вул. К. Лібкнехта, 31. Редв. даву управління.

* Десятилітній ювілей
Державного Видавництва

нізацій, харківських великих заводів, письменницьких і інш. громадських організацій.

За цим же прикладом на місцях були організовані при агітпропах окркомів відповідні комісії з участю масових організацій, якими були розроблені пляни переведення місячника в округах.

Протягом місячника місцеві комісії організували звіти видавництва перед масами на підприємствах, у клубах, на партійних і професійних зборах з одночасною пропагандою української книжки.

Підчас травневих свят і походів були організовані книжкові карнавали, книжкові базари, пересувні кіоски з максимальними знижками на літературу. На значних підприємствах були організовані книжкові кіоски української книжки.

Цим ювілейним місяцем української книжки ДВУ, як головна книжкова фабрика, разом з іншими видавництвами, склала звіт за свої досягнення, хиби і перспективи перед радянськими суспільством.

Для ДВУ за початок плянної роботи можна вважати 1925 - 26 р. А початок певного піднесення видавничої роботи ДВУ припадає аж на 1927 - 28 рік.

Історія ДВУ в цифрах, найпереконливіших свідках, виглядає так (див. табл.):

Роки	Назов		Друк. аркуш.		Примірни.		Відбитків	
	кільк.	‰	кільк.	‰	кільк. у тис.	‰	кільк. у тис.	‰
1920 — 21	535	100	828	100	6021	100	12628	100
1921 — 22	345	65	1819	220	4164	69	23345	185
1922 — 23	326	61	2895	350	3190	53	28490	226
1923 — 24	471	88	3096	374	5418	91	38893	308
1924 — 25	1623	303	8124	981	20395	339	133584	1058
1925 — 26	1170	219	7029	849	16340	271	99745	790
1926 — 27	952	178	6354	767	12063	200	95840	759
1927 — 28	1202	225	7301	882	13849	230	105775	832

України. 5-го травня цього року минуло десять років з дня заснування декретом ВУЦВК у Державного Видавництва України. Десятилітній ювілей ДВУ водночас був і десятилітнім ювілеєм української радянської книжки. Цей ювілей радянська суспільність відзначила напруженням на фронті культурної роботи, поширенням української культури, зокрема української книжки, в масах; цей ювілей українська радянська суспільність відзначила місячником української книжки з 1-го травня по 1-ше червня. Для переведення цього ювілейного місячника був організований Всеукраїнський Громадський Комітет на чолі з т. Хвилею з участю представників державно-культурних органів, видавничих, професійних орга-

А тепер, в зв'язку з величезним рухом робітничих мас за опанування української культури, маємо величезний, нечуваний досі попит на українську книжку — художню, масову, політичну, технічну і іншу, і книжкова продукція явно вже відстає від цього зросту попиту. Плян 1928 - 29 р. вже визначено в 160 мільйонів відбитків (зріст проти попереднього 1927 - 28 р. на 50%).

Високий темп індустріалізації нашої країни, реконструкція сільського господарства, вимога в найкоротший термін ліквідувати неписьменність, надзвичайний розвиток української культури і рух робітничих мас за її опанування — нині ставлять перед ДВУ вимогу переключитися на нові темпи й нові методи роботи, що відповідали б за-

гальному темпові й методам всього соціалістичного будівництва.

Виходячи з цього ДВУ перебудувало свого п'ятилітнього плану, що значно перебільшує перші його проектування. І на день свого першого і початку другого десятиліття ДВУ мало остаточно вироблений п'ятилітній план, з яким і вирушило в друге своє десятиліття. В цьому плані звернено увагу не тільки на збільшення продукції, але на підвищення її якості, на зниження собівартості, на найкраще і найдешевше просування продукції до споживача і т. п.

Перше десятиліття української радянської книжки і найбільшого її виробника — Державного Видавництва України, що дає 50% усієї маси книжкової продукції УСРР, було не легким. Зараз ДВУ вирушило в

нове десятиліття з великими перспективами, з нечуваними раніш завданнями і значними також труднощами.

* Арешт і вислання з Франції польського пролетарського письменника. До радянського союзу прибув відомий польський письменник Бруно - Ясенський. Коли Бруно - Ясенський опублікував свій відомий роман „Палю Париж“, він зазнав утисків від французького уряду (Бруно - Ясенський жив останнім часом у Парижі).

Напередодні 1-го травня його заарештували й вислали до Бельгії. Письменникові пощастило вирватися з рук поліції й приїхати до СРСР, де він тепер і перебуває.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

* Українське малярство. Кооперативне видавництво „Рух“ лагодить до друку серію монографій про українських художників під загальною назвою „Українське малярство“ за редакцією проф. С. Таранушенка.

В першій серії, зложеної з 20 випусків, вийдуть монографії про таких художників: Шевченко, Трутовський, Мартинович, Васильківський, Бурачек, Северин, Жук, Михайлов, Кричевський, Сластон, Самокиш, Левченко, Мурашко, Бойчук, Бабій, Глушенко, Петрицький, Кульчицька, Новаківський, Труш.

Монографії писатимуть: Бурачек: Голубець, Жук, Кузьмін, Михайлів, Новицький, Сластон, Сліпко - Москальцов, Таранушенко і інші.

Кожний випуск, розміром до двох друкованих аркушів, міститиме монографію про художника і 16 репродукцій його творів. Видання вийде на доброму папері, частина репродукцій в фарбах.

Орієнтовна ціна одного випуску 1 крб. 50 коп.

* АРМУ на виставці в Вірменії. В Еривані відкрилася виставка сучасної графіки, що її організував Державний Музей Вірменії. На цю виставку АРМУ надіслано понад 200 експонатів.

* Міжнародна виставка плякатів. Незабаром у Мюнхені має відкритися міжнародна виставка плякатів, що охоплює всі види плякатів останнього часу. Ця виставка матиме величезний відділ плякатів СРСР і зокрема українських.

* На увагу бібліографії. „La Patrie Bilge“ — бросельський місячник за травень 1919 р. умістив на особнім аркуші „Les Billets de banque de la Republic Ukrainienne“ 5 знімків з грошей проєктів Г. Нарбута і 2 знімки з проєкту В. Кричевського.

* Збірка Екс-Лібрис'ів. У Львові вийшла збірка екс-лібрис'ів українського митця П. Ковжуна.

* Українська майстерня графіки в Аргентині. Мистець-графік М. Цимбал, що закінчив мистецько-промислову школу в Празі (висока мистецька школа), від'їхав до Аргентини, де заложив власну майстерню графіки.

* На виставці проєктів увічнення пам'яті Шевченка. Дня 26-го травня, у помешканні Інституту Т. Шевченка, відкрито виставку, що має своїм завданням показати нашому радянському суспільству, що робилося в переджовтневі часи і що робиться нині для увічнення пам'яті поета - революціонера.

Київська філія Шевченківського комітету, впорядковуючи цю виставку, має на думці притягти увагу якнайширших кол, щоб за допомогою громадської opinii розв'язати як найкраще два моменти увічнення пам'яті поета: 1) збудування надгробка на його могилі з упорядкуванням її та оточення 2) збудування монумента поетові в Києві.

Як же виглядає і з чого складається ця виставка? Розташовано її в двох покоях; один із них — це велика зала Інституту Т. Шевченка в будинку на вулиці ім. Леніна, а другий, сусідній, менший на розмір покій. У залі розміщено проєкти пам'ятників з гіпсу, подані на конкурси, що оголошував свого часу київський міський об'єднаний комітет для збудування пам'ятника. Тут таки розташовано й гіпсові моделі, числом 6, що їх виготовлено в сучасному київському художньому інституті (КХІ). Усіх проєктів з гіпсу маємо щось 43 — 44; а з них упадають в око проєкти Гаврилка, Шіортино, Шервуда та Кавалерідзе; але всі вони не відповідають уже сучасності; занадто бо багато в них романтики, а надто в проєктах Гаврилка... Проте сміливість задуму різбаря, експресія, сила руху в фігурах деяких проєктів Гав-

рилкових мимоволі привертають увагу глядача.

По стінах розвішано багато проектів у фотосвітлинах - роботи таких майстрів; Шіртино, Балавенського, Шервуда, Прокбла, Волнухину, Малиновського, Ріха, Кузнецова, Андреева, Пацала, Кавалерідзе, а також 14 малюнків - проектів, виконаних тушем і фарбами під фірмою того ж таки КХІ.

У цій таки великій залі виставлено деякий матеріал, що теж стосується до історії минулого, в зв'язку з ідеєю збудування пам'ятника, а саме оригінали карикатур відомого з часів першої революції карикатуриста - сатирика Велентія (В. Різниченка), статті - доноси з газет „Двуглавий Орел“, „Киевлянин“, карикатура з газ. „Киев. Мысль“ тощо, а також всілякі відозви та плякати, що їх випускав об'єднаний комітет.

Демонструючи „історію“, впорядники могли б збагатити її, витягши на світ і показавши сучасній громаді, цілу „справу“ збирання коштів на пам'ятник підписними листами через повітство та всілякі державні й громадські установи.

Далі одну стіну у цій залі занято фото та аерофотоздійманнями 1928 року могили Т. Шевченка та різних ярів, що її оточують, панорамних краєвидів, фотографій з первісного і наступного, а також сучасного вигляду могили, хати - музею, портрету доглядача могили Ядловського і т. і.

В другому покою зразу ж впадають в

око 6 проектів оформлення могили поета, що їх виготовував той таки КХІ. Проекти подано в туші і фарбах. Мусимо завважити, що як не задовольняють нас проекти КХІ монументу для Києва — і в гіпсі і в фарбах — своєю примітивністю, надзвичайною наївністю, а подекуди й вульгаризмом, так проекти для могили — не всі 6, правда — роблять досить приємне враження і тут є що вибрати такого, що було б варте великого імені поетового.

Тут таки виставлено проекти у фарбах готелю на могилі і фотографічні знімки з готелю, що вже збудований. В. Кричевський подає проект вітрин до меморіального музею на могилі.

Окремий і спеціальний інтерес мають виставлені в цьому покою роботи геолога В. Різниченка, а саме: 1) схема геологічної будови системи „Комашиного Яру“ в районі Шевченківського заповідника; 2) До нариску „Геологічна таємниця Шевченківської могили“; 3) Геологічна і тектонічна мапа району Шевченківського заповідника під Каневом і 4) Схематична геологічна панорама з району канівських дислокацій. Виставлено ще нівелірний плян території державного заповідника з могилою Т. Шевченка та ситуаційний плян могили.

Виставка має закінчитися, як нас поінформували, диспутом на тему „Як упорядкувати Шевченкову могилу“.

Г. Ков.-Кол.

ТЕАТР І МУЗИКА

* Театральний диспут. В першій половині червня в Харкові в будинку літератури ім. Блакитного відбувся театральний диспут про „Підсумки зимового сезону та перспективи наступного сезону 1929 — 30 року“. Доповідачі: зав. головмістства УСРР тов. Петренко та зав. харківського управління видовищних підприємств тов. Пуппе. В диспуті взяли участь наркомосвіти УСРР М. О. Скрипник, художні керівники та режисери всіх державних театрів України, директори театрів, театральні критики, письменники, журналісти, актори та члени художньо - політичних рад столичних театрів.

* Український вокальний квартет ім. Лисенка. В червні повернувся до Харкова український вокальний квартет ім. Лисенка, що брав участь у культпоході за українську культуру.

В цьому культпоході квартет ім. Лисенка був місяців чотирі і обслужив 4 округи: Дніпропетровську, Артемівську, Зіновівську та Миколаївську. Всього квартет провів 93 концерти і обслужив біля 38 тис. робітників та селян.

Концерти та виступи квартету проходили від імені Укрфільу та ВУТОРМ'у, членами

яких квартет є, та під знаком їх провідних гасел „Жовтень в музику“ та „музика масам“.

Робітничо - селянська аудиторія з захопленням приймала концерти.

В Харкові квартет ім. Лисенка пробув до початку липня. Цей час був використаний для підготування подорожі на Кавказ. Після подорожі на Кавказ квартет має знову виїхати в подорож по Україні на Правобережжя.

Квартет ім. Лисенка викликав на соціалістичне змагання квартет ім. Леонтовича на основі гасла „музика масам“.

* Новий театр у Дніпропетровському. Незабаром почнеться будування великого театру палацу культури металістів ім. Ілліча в Дніпропетровському. Архітектурна комісія при ВУК металістів, ЦК і ВУСП затвердили проект цього театру.

Театр вміщатиме біля 2 тис. чоловіка.

* Українська хорова капеля в Москві. Торішнього року, з ініціативи українського студентства в Москві, діячі українського суспільства, літератури й мистецтва заснували „Товариство друзів українського театру“. Товариство мало на меті створити низку культур-

них організацій, що ознайомлювали б московське суспільство з досягненнями сучасного українського мистецтва.

Велика зацікавленість до української культури з боку робітничої маси РСФРР надає завданню цьому особливої ваги.

Недавно відбулося кілька концертів української хорової капелі при Товаристві друзів українського театру. Ця молода капеля, після напруженої, майже річної студійної роботи, з'явилася перед московськими слухачами.

Близька оцінка, яку дали капелі видатні фахівці, як Глієр, Бравде, Чесноков,

Богуславський і інші, чудова зустріч на вечері в Академії художніх наук та привітання проф. Соколова свідчать про досягнення московської української капелі.

З половини березня капеля виступила 15 - ма концертами в наукових установах і театрах Москви (Держ. академ. худож. наук, театр Меєрхольда, студія Станіславського), а також і в робітничих клубах.

* Виставка Японського кіна в Києві. Цього року в Києві має відкритися виставка японського кіна. Виставку влаштовує всеукраїнське т-во культурного зв'язку з закордоном.

НАУКОВА ХРОНІКА

* Урочиста зустріч академіків і шахтарів Донбасу. 2-го травня ввечері в колонній залі київського палацу праці відбулося виняткове свято — свято єднання пролетарів промислового Донбасу з науковими робітниками культурного Донбасу України — Києва. Відкриваючи з доручення президії КОРПС та президії ВУАН збори, зав. культвідділу ОРПС т. Лазорішак у вступній промові відзначив винятковість цього свята.

На початку зборів президент ВУАНУ, академік Заболотний змалював у коротенькій доповіді стан та перспективи роботи ВУАН.

У співповіді академік Тутковський зазначив, що академіки дуже радіють, що ті скарби, які за царськими законами належали приватним землевласникам, тепер належать державі трудящих, і академіки радо працюють над вивченням цих скарбів, бо то є наші скарби, скарби трудящих.

Після доповіді представника сталінської окрпрофради т. Кобцева переказала палке привітання від 200 тис. сталінських робітників. Вона зазначила, що свідомість робітництва зростає, як зростає і продуктивність праці, і що робітництво Сталінщини зрозуміло, що далі наше економічне зростання підносити важко без зростання культурного. Наша наука — каже т. Кобцева — повинна піти в найглибші шахти, під найпалючіший вогонь домен. Українську культуру треба запровадити в найдавніші куточки УСРР, а зокрема і насамперед на Донбасі.

Потім після низки привітань збори зачитали відозву президії окрпрофради та президії ВУАН до робітників Донбасу. Цю відозву тут таки на зборах підписали голова ОРПС т. Олексів та президент ВУАН акад. Заболотний.

Від металістів Сталінщини передано ВУАН в подарунок настільний дзвінок художньої роботи — ковадло з робітничим молотком. Хеміки Сталінщини передали окрпрофраді зразки своїх виробів.

Потім відбулося прийняття шефства ВУАН над Сталінщиною. Договір шефства підписали голова ОРПС т. Олексів, прези-

дент ВУАН акад. Заболотний та представники Сталінщини.

3-го травня відбулася ділова розмова наукових робітників Академії Наук з робітниками Артемівщини та Луганщини, що мала завдання накреслити шляхи дальшого ділового співробітництва між найвищою на Україні науковою установою та промисловістю й робітництвом найбільших індустріальних районів нашої країни. Академік Тутковський, Граве, Сімінський, Крилов познайомили донбасців з роботою ВУАН та з діяльністю її окремих наукових інституцій, катедр і т. ін.

Донбасівці висловили свої думки про роботу Академії та свої побажання дальшого тісного і цілком конкретного єднання першої на Україні наукової установи з промисловістю Донбасу, з його робітництвом.

Збори одногослосно ухвалили резолюцію. У цій резолюції робітники кажуть про пошкваллення роботи ВУАН, висловлюють подяку за гостинний прийом та побажання, щоб Академія зміцнила свої зв'язки з промисловістю та робітництвом Донбасу і щоб спільно з робітничою класою працювала на користь будівництва соціалізму.

* Пресове бюро Всеукраїнського т-ва культурного зв'язку з закордоном. Для організації систематичного постачання інформаційних матеріалів, дописів та наукових статтів органам закордонної преси, що можуть бути провідниками культурного зв'язку УСРР з закордоном, а також для керування видавничою діяльністю в цій галузі та переведення інших заходів у галузі пресової роботи, Всеукраїнське т-во Культурного зв'язку з закордоном організувало пресове бюро.

Пресове бюро складається з 7 секцій: 1) Економіки (сільське господарство, промисловість, торгівля, транспорт). 2) Права. 3) Робітничого та професійного руху. 4) Соціально-культурного будівництва. 5) Літератури та мистецтва. 6) Науки і техніки. 7) Газетної інформації.

Основне завдання пресового бюро культурного зв'язку полягає в правдивій інформації чужоземців про радянське будівництво в

його галузях та про досягнення науки і техніки в УСРР. Розмір статтів, що їх вміщує пресове бюро по закордонних журналах, приблизно може бути на 3—4—5 сторінок (спеціальна наукова стаття може бути й більша), а по газетах відповідно до розмірів закордонних газетних дописів та інформаційних повідомлень.

Щодо печатних органів, де будуть вміщуватися надіслані матеріали, то розподіл робить президія пресового бюро, але якщо автор висловить побажання умістити статтю, допис, інформацію в друкованих органах, де він уже вміщує свої статті тощо, то цей матеріал буде туди надісланий. Крім того пресове бюро бере на себе зв'язатися з тими друкованими закордонними органами, що були б зазначені співробітниками Пресового Бюро, як можливі до приміщення в них наших матеріалів.

Пресове Бюро звернулося до всіх осіб, що бажали б стати до співробітництва в пресових бюро культзв'язку, з проханням повідомити про це бюро на адресу: Харків, Садово-Куликівська № 7, Всеукраїнське т-во культурного зв'язку з закордоном, пресбюро.

* Перший Всеукраїнський з'їзд Ґрунтознавців. В травні відбувся перший всеукраїнський з'їзд вчених-ґрунтознавців. З'їзд підсумував наслідки вивчення українських ґрунтів, що переводили окремі дослідні установи України, та злагодив матеріали для другого міжнародного конгресу ґрунтознавців, що має відбутися 1930 року на терені СРСР.

З'їзд вислухав низку доповідей, між іншим такі: проф. Махов — „Дослідна робота з ґрунтознавства в інтересах с.-г. проблем на Україні“, проф. Соколовський — „Завдання агрономічного ґрунтознавства“, проф. Віленський — „Меліораційне ґрунтознавство“, проф. Резмізов — „Врожай і ґрунти України“ та ін. Крім цих доповідей з'їзд вислухав низку доповідей на спеціальні теми.

* Конкурс на погруддя академіка Т. Г. Яновського. Оголошений від ВУАН і КХІ нещодавно конкурс на погруддя небіжчика академіка Т. Г. Яновського дав цілком позитивні наслідки. В конкурсі взяли участь майже виключно студенти скульптурного відділу, які працюють під проводом проф. Кратка та Гельмана. Подано всього понад 10 проєктів.

Серед поданих на конкурс робіт три роботи журі однодушно визнали за задовільні й розподілило між ними три премії: першу премію (100 крб.) одержала студентка Петрашів, другу (75 крб.) студент Азгур, третю (50 крб.) студ. Шманай.

Погруддя передається комітеті увічнення пам'яті академіка Яновського.

* Всеукраїнська архітектурно-будівельна виставка. На початку червня в Харкові відкрилася 2-а всеукраїнська архітектурно-будівель-

на виставка, що її влаштувала арх.-будівельна секція харківського клубу робітників народного господарства.

Основне завдання 2-ї виставки, як і 1-ї (що була в червні - липні 1927 р.) — виявити досягнення в галузі будівництва за час після революції, встановити практичний обмін досвідом між будівельними організаціями та окремими архітекторами, викликати зацікавленість питаннями архітектури серед широких мас та виявити архітектурні сили країни.

Крім того, виставка ставить завдання знизити вартість будівництва та раціоналізувати його, підкреслити позитивні й негативні моменти минулого етапу тощо.

У виставці взяли участь архітектурні сили України та інших радянських республік. Виставка має такі відділи: промислове й торговельне будівництво та спорудження, громадське будівництво, (міста, робітничі селища, житлове будівництво, лікарні, клуби, театри, урядові установи тощо), раціоналізація будівництва графіка, аквареля, оброблення будинків та інше.

* Українська книжкова палата й потреби масових бібліотек. Ідучи назустріч масовим бібліотекам, Українська книжкова палата цього року розпочинає видавати рекомендаційно-бібліографічний журнал „Треба прочитати“, за редакцією М. Годкевича та Ів. Кулика.

Журнал цей виходитиме в формі блоккартного каталога й міститиме на окремих паперових картках критичні анотації (рецензії) на найкращі українські книжки з поточної книжкової продукції.

Це видання допомагатиме як бібліотекарів масових бібліотек, так і самому читачеві розбиратися в нових книжках, даватиме пояснення про зміст та доступність книги.

До участі в складанні критичних анотацій запрошено наукових робітників відповідних фахів, зокрема для красного письменства — наукових робітників інституту Шевченка.

* „Треба прочитати“ виходитиме в 3-х серіях, пристосованих до бібліотек міських (робітничих), сільських та дитячих. ВУРПС, УНО, НКО та Упроццвх НКО спеціальними об'єктами порекомендували установам по своїй лінії використати це видання, як зручне й потрібне приладдя для планового комплектування бібліотек та для просування й поширення української книжки в маси читачів.

* Справа українізації на Далекому Сході. За постановою ЦВК РСФРР Владивостокський окружний виконавчий комітет повинен провести українізацію районів, заселених українцями. Між іншим питання про українізацію районів з українською людністю порушується вже не вперше. І аж тепер з доручення уряду окрвиконком має розробити це питання й перевести практичні заходи.

У Владивостоцькій окрузі українці становлять 26% за останнім переписом і, крім того, чимало їх увесь час збільшується новими переселенцями. Для переведення українців в окрузі відчувається абсолютний брак робітників. Українізацію передбачається починати з недавніх переселенців і саме з районів Суйфунського, Покровського, Градеківського, Ханкайського, Михайлівського, Спаського, що майже цілком заселені українцями. Україна мусить допомогти цій справі матеріально та людьми.

Взагалі ж в українських колоніях на Далекому сході відчувається гостра потреба в щільному зв'язку з Великою Україною.

* Музей транспорту СРСР. В Москві організують центральний музей транспорту СРСР. Основне завдання музею — дати змогу наочно знайомитися трудящим з історичним розвитком та сьогочасним станом усіх форм транспорту.

Музей транспорту розмістять у приміщенні колишнього Віндавського вокзалу.

* XV Міжнародний геологічний конгрес. Черговий XV міжнародний геологічний конгрес скликається

на 15 липня цього року в Преторії, головному місті Південно-Африканського союзу. Для участі в цьому конгресі виїждять цими днями до Англії делегати СРСР — заступник директора всесоюзного геологичного професор Д. І. Мушкетов і директор інституту застосовної мінералогії професор Н. М. Федоровський.

Геологічні конгреси звичайно відбуваються регулярно один раз на 3 роки і до того щоразу в новій країні.

Останній XV конгрес відбувся в Мадриді (Іспанія) 1926 року. На цьому ж всесвітньому конгресі мають визначити й місце скликання чергової сесії. Можна сподіватися, що XVI конгрес, згідно з запрошенням радянського уряду, відбудеться в Ленінграді, бо дата 1932 року збігається з 50-літтям з часу заснування геологічного комітету СРСР.

* Досягнення науки. На конгресі рентгенологів у Відні демонстрували новий німецький винахід берлінців д-ра Готтганда і фотохіміка Якобсона. Цей винахід дає змогу творити рентгеновські фільми, себто кінематографічно фіксувати кожний рух організму.

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ КИЄВА

(допис)

Театральні вистави минулої весни набрали теж певного весняного оживлення, хоч взагалі на весняні періоди ця справа починає завмирати. Театр ім. Франка виставив Кулішеву п'єсу — „Мина Мазайло“, в якій змогли виявити свої артистичні здібності відомі вже киянам Гнат Юра, Варецька, Борисоглібська та з молодих — Кошевський. Загальний присуд на п'єсу такий, що вона насичена сміхом і матиме певний успіх у публіки. Є в ній певні хиби, але жвавість будови робить її позитивним явищем на сьогоднішній день.

Для київського культурного громадянства весна цього року стала за певну розквіш у напрямі ознайомлення з театральним мистецтвом. До Києва завітав і харківський „Березіль“. Київський прихильник театального мистецтва в українському словесному оформленні добре знає це об'єднання. На його очах воно виростало й міцніло.

Через те приїзд „Березоля“ радо вітало київське громадянство. Прибуття цього театального об'єднання відбулося не звичайним способом, а по-культурному. В стильному фойє колонної залі Палацу Праці культвідділ ОРПС улаштував виставку — „Березиль“. Тут зібрано все, починаючи з анонсів про перші „насміння“ „мистецького об'єднання Березиль“. Майже всі експонати виставки взято з театального музею ВУАН (Лаврський заповідник). Все це популяризовано в місцевій пресі й таким

чином широкі маси радянського суспільства введено в коло тих шукань і досягнень, якими йде „Березиль“. Серед свого репертуару „Березиль“ має й названу вище п'єсу — „Мина Мазайло“. Отже київський глядач мав можливість ознайомитися з новою п'єсою й порівняти її в поставах двох театральних об'єднань з різними мистецькими напрямками.

Сказане до цього часу безперечно надихне на читача в тій чи іншій мірі певність, що в напрямі розвитку української культури Київ робить значні кроки наперед. Воно почасти так і є, як побачимо далі. Донбас висилає спеціальні делегації до Києва, щоб знайомитися з культурними досягненнями Києва. Останній цілими пачками висилає на Донбас культурних діячів, щоб плекати нові добутки молоді радянсько-української культури.

Рідко останнього часу виступало об'єднання українських панфутуристів, організованих в „Нову Генерацію“.

Оце тільки на провесні улаштовано в колонній залі ОРПС диспут на тему: „Кому потрібне мистецтво“ з головного доповіддю М. Семенка. Доповідь викликала палкі дебати. Диспут спопуляризував роботу „Нової Генерації“, але мало розтлумачив і додав до того, що аудиторія знала про основні принципи роботи панфутуристів.

Безперечно, найпомітнішим явищем в культурно-науковій житті Києва протягом усієї весни були вибори нових академіків

до ВУАН, що скупчили увагу на собі всіх наукових та культурно - громадських шарів київського суспільства. Ця видатна подія в процесі розвитку молоді української культури приковувала й приковує до себе увагу культурного громадянства всієї України в межах УСРР і поза її межами.

Але особливого характеру й інтенсивності набрало це в самому Києві, де міститься ВУАН, що вже має свої традиції й певні навіть тенденції. Якщо в минулих оглядах доводилося відзначати певний злам у житті ВУАН у сторону громадськості, то своїми виборами останнього часу цей новий напрям набрав цілком виразних форм. Академія Наук вийшла з свого замкненого становища і наблизилася до радянської громадськості, а та знов же зацікавилася життям ВУАН.

Поруч з переведенням громадським способом виборів іде й розгортається громадська робота Академії: вона взяла культурне шефство над Сталінщиною, вислала туди делегацію: за приїзду донбасівців ВУАН брала жваву участь в вітанні й ознайомленні делегатів з культурним та науковим життям Києва. Робітництво теж почало виявляти більше інтересу до ВУАН. Групи робітництва з підприємств відвідують академію й президента її акад. Заболотного.

Ось одна з таких делегацій заходить до кабінету президента (з Червонопрапорного заводу). Робітники закидали президента запитаннями: „А як у вас поставилися до виступу акад. Єфремова?“, „Про що пишуть у ваших виданнях?“, „Що ви робите для науки?“, „Скільки ви одержуєте утримання“ і т. д. Президент дає відповіді і задовольняє цікавість робітництва. Своєрідність запитань показує, як далеко в минулому стояло робітництво від цієї ділянки культурного життя. Воно зразу не може зорієнтуватися в величому кабінеті вченого світового значення, але теплі товариські відповіді президента заривають стару прірву між працівниками від варстату та жерцями верховин науки.

Докладні пояснення акад. Заболотного з'ясовують робітникам головні завдання Академії Наук: вона не має на меті обслуговувати дрібні потреби кожної фабрики, вона опрацьовує найважливіші проблеми науки, що вдосконалюють виробництво, підносять продукційні сили країни, поліпшують здоровий побут трудячої людності.

Щодо виборів нових академіків президент пояснив, які вимоги ставляться до нових кандидатів: вони мають бути видатні вчені й в громадському розумінні і активні діячі та цілком працездатні. Задовольнившись цілком поясненнями президента, робітництво запросило його прибути на підприємство й розповісти перед всім робітництвом про діяльність академії. І президент бував на виробництвах (Головні майстерні) з такими доповідями про роботу академії.

Все це показує, як зріс інтерес до ВУАН серед робітництва, не кажучи вже за наукові й громадські установи. Останні в справі виборів виявили повну активність. Усього у висуванні кандидатур на нових академіків взяло участь 96 наукових та громадських установ. З них 48 припадає на Київ, 24 — на Харків, 10 — на Одесу (36 установ подали свої кандидатури після терміну). Отже Київ найактивніше виступив у обговоренні кандидатур.

Інформація за переведення самої процедури виборів у Києві поширена була своєчасно й досить ґрунтовно. Кандидатури обговорювано на зборах і в пресі. Така популяризація, разом з виясненням завдань науки на Україні, викривала значення й ролі для науки нових кандидатур. Наприклад, за т. Затонського знали тільки, як за політичного діяча, а мало хто з широких кіл громадянства знав за ту роботу в ділянці науки, що він провадить тепер на Україні. Тепер знають, що він стоїть на чолі науководослідчої праці Українського Інституту радянського будівництва при ВУЦВК'у, що він голова комітету хемізації України при РНК УСРР. В останній ролі т. Затонському належить ініціатива збудування великого заводу синтетичного амоніаку на Україні.

Те саме можна сказати за інших кандидатів. Обговорення їх кандидатур було разом з тим і популяризацією української науки й культури, як вона інтенсивно розвивається в рамках радянської дійсності. Особливо це належить відзначити щодо Західної України. Обговорення виставлених кандидатів (Колесса, Возняк, Щурат) було разом з тим ознайомленням громадянства з станом науки й становищем наукових робітників у Галичині в минулому й тепер. Це „тепер“ для Галичини виглядає жахливішим, ніж було при австрійській владі. Тим з більшим ентузіазмом лине думка вчених галичан на Надніпрянську Україну до всеукраїнського наукового центру, що так інтенсивно й пліномірно розвивається при радвладі.

Визначено місць на нових академіків 30, а різні установи та організації виставили кандидатур поперх 120 - ти. Серед виставлених кандидатів було досить таких, що фізіономія їх політична та наукова була поза всякими сумнівами, але установи виставили й таких кандидатів, що не зрослися з новим напрямом соціалістичного будівництва й негідні бути академіками Української Радянської Академії. Громадська думка виявила своє відношення до таких кандидатів, але потрібно було розглянутися в кандидатурах науковим способом на підставі поданих матеріалів. Для цього утворено низку комісій при ВУАН, куди ввійшли представники від різних організацій. В цих комісіях взяли участь представники центральних установ з Харкова.

Відповідно до циклів наук всіх комісій організовано 10. Всі вони обмірковували

поданих до них кандидатів і визначали безсумнівних. Деякі проробили цю роботу за один тур, а інші в два тури. Результати ось такі: 1) Фізично-математичний цикл (безсумнівні) — Кравчук і Гольдман; (рекомендовані) Йофе, Лазарев, Капиця; 2) Хемічний цикл: (безсумнівні) Затонський, Паладін, Орлов; 3) Біологічно-медицинський цикл: (безсумнівні) Холодний, Третьяков, (рекомендовані) Любименко та Богомолець; 4) Сільськогосподарський цикл: (безсумнівні) Вавілов, Леонтович, Соколовський; Сапегін; 5) Технічний цикл: (безсумнівні) Динник, Федоров, Патон; 6) Гідрогеологічний цикл: (безсумнівні) Опоков, Різниченко, Рудницький; 7) Історичний цикл: (безсумнівні) Ігнатівський, Яворницький, Яворський, Слабченко; 8) Економічний цикл: (безсумнівні) Кржижановський, Шліхтер; 9) Цикл філософії, соціології та права: (безсумнівні) Скрипник, Семковський; Юринець; 10) Цикл мови й літератури: (безсумнівні) Возняк, Колесса, Щурат, Купала, Тичина. Безсумнівними власне заповняється визначена кількість кандидатів. Рекомендовані особи заповнюють недостачу або на них звертається увага НКО, щоб прийти в тій чи іншій формі до праці в ВУАН.

Варто відзначити одну особливість. На цикл мови й літератури обрано літературознавців (Возняк, Щурат), музичного етнографа (Колесса) та поетів (Купала, Тичина). На мову кандидатів не виставлено (Олена Курило свою кандидатуру зняла). Таким чином ця важлива на цей час ділянка української науки не заступлена: до цього часу її заступають схоластичні (акад. Кримський) чи літературознавці (акад. Єфремов). Лінгвіста з слов'янських (і української в тому числі) мов в ВУАН тепер нема (Смаль-Стоцький закордоном). Питання мови роз-

робляють такі дослідники, як от Тимченко, а в комісії живої мови — Ганцов, Голоскевич, Калинович, Курило, Ярошенко. З постанови І-го відділу ВУАН сконструювалася останнього часу „Комісія нормативної граматики української мови“, де працюють перелічені молоді вчені. З жовтня місяця поточного року комісія видаватиме часопис „Українське слово“.

Поруч з виборами відбувся в широкому масштабі ювілей 70 - річчя з дня народження акад. П. А. Тутковського, видатного наукового та громадського діяча, члена ВУЦВК, директора геологічного інституту та геологічного музею.

На урочистому засіданні голова ювілейного комітету, акад. М. Грушевський зазначив, що в особі ювілянта представники всіх частин України шанують видатного діяча, яким можемо пишатися перед своїми й чужими, перед великим Союзом Соц. Рад. Республік, перед усім культурним світом.

Ще кілька слів про з'їзди й виставки. На весні відбувся з'їзд освітників Київщини. В справозданні відзначено, що робота освітника проходила в несприятливих обставинах; відбувалися різні кампанії, що відривали відповідальних робітників від роботи. Відзначено недостатній зв'язок з низовими організаціями. Низові осередки працюють без планів, без допомоги. Треба піднести авторитет освітника серед трудящих.

Організовано в філії інституту Шевченка виставку проєктів увічнення пам'яті Шевченка. Зібрані всі проєкти минулого часу передреволюційного й пореволюційного, що ілюструють нам невдалі заходи до увічнення пам'яті Кобзаря.

Відбулася II пересувна Всеукраїнська художня виставка в приміщенні картинної галереї. Ця виставка є певний іспит зросту наших мистецьких сил та стимулювання їх до майбутньої виставки 1930 року.

Л. Гайка

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В ЛЕНІНГРАДІ

допис

Важкі двері державних театрів урочисто зачинились, залишаючи публіці тільки згадку про те, що вона бачила й чула цього року.

Але, відновляючи в пам'яті враження останніх місяців і переглядаючи ті зорові й слухові відтінки, що збереглися в ній, дивуємося: невже ж у цьому минув увесь рік і на це зійшли всі надії й сподівання лєнінградців? Першого півріччя позначалася якась лінія в загальному русі мистецького життя. Лінія ця не задовольняла; всі сподівалися що другого півріччя вона збочить і піде в іншому напрямку.

Та вона не збочила. У чому ж вона злягала?

Про репертуарну кризу писали й говорили вже стільки, що в загальному побіж-

ному огляді зупинятися на ній немає рації. Але цікаві ті спроби, якими діячі театрів хочуть загнати це болюче питання. Щоб урятувати вистави, наполягають на зовнішні досягнення, на оформлення вистав, вражаючи глядача не п'єсою, не захопленням сюжету й ситуації, а суто-естетичними ефектами. Криза драми розв'язується в розцвіті театру, панує не змістовність, а чиста естетика. Раніше ми вже говорили про екранні способи сучасного театру. Під гаслом цього використання кіна для сценічного оформлення п'єс пройшов трохи не весь сезон. Напр., у п'єсу Лавренєва „Враги“ (Великий драматичний театр) просто вставили окремі кадри кіно-сбюжки, що продовжували виставу п'єси в супроводі

гучномовця, який заміняв розмову акторів і написи в кінематографічному фільмі. Отже глядачеві замість цікавої суцільної п'єси підсовували виставу. Глядач на хвилину захоплюється; але як п'єса без змісту існувати не може, то по виході з театру знижує й те захоплення.

Те ж саме треба сказати й про інші вистави за останні місяці — „Огненный мост“ Романова й „Город Ветров“ Кірсона. Ідеологічність заміняється агітаційним штучним патосом, і, не вважаючи на драматичність матеріалу, п'єси з погляду драматургії не задовольняють. За найкращу виставу треба визнати „Город Ветров“, не тільки з боку змістовності, а й з боку сценічного оформлення. Дуже вдала система помостів, висування на авансцену, які ніби безпосередньо продовжуються в залі, через що, прим., в сценах юрби глядачі доповнюють масу, що знаходиться на сцені. Переглядом „Носа“ Шостаковича і відновленням „Отельо“ Верді в новій постанові підготовані дві прем'єри в Малому Оперному і Марійнському театрі для майбутнього сезону.

Через те говорити про них доцільніше буде підчас його відкриття, а не тепер.

Не можна знову не згадати про повсякчас переповнений цирк, де півтора місяця без перерви йде водяна пантоміма. Тут уже момент чистого видовища цілком домінує над будь-якими позаестетичними переживаннями. Хоч зміст зовсім безглуздий, вистава все ж має успіх, хоча й штучний водоспад і човни на сцені, не вважаючи на всю старанність постанови, лишаються неприхованою бутафорією.

Щодо тих галузей мистецтва, де моменти видовища не грають ніякої ролі, то цього року вони надзвичайно занепадали. Афіші зовсім не рясніли оголошеннями про літературні вечори, які звичайно часто бували в Ленінграді, і крім двох-трьох диспутів (одного з участю В. Шкловського про кризу в сучасному письменстві й другого — про побут у сучасному письменстві), крім двох-трьох виступів московських поетів у Капелі, не можна назвати ніяких більш-менш по-

мітних громадських проявів літературного життя. Навіть Луначарський в протилежність минулим рокам — тільки один раз диспутував із Введенським.

Не яскравіше проходив і музичний сезон, який нічим, навіть Клемперером, не розвнувши звичайних одвідувачів філармонії.

Деяке піднесення громадської уваги викликала виключно своїм значенням все-російська музична конференція, на якій уперше зробили огляд пролетарських музичних сил і продемонстрували творчість молодих композиторів. Цілком новим і яскравим явищем була „Музична Олімпіада“, що зібрала на острові Голодай, на стадіоні КІМу, хор на 2½ тисячі й крім того багатотисячну юрбу слухачів. Грамваї, що йдуть на острів Голодай, наповненістю могли конкурувати з вагонами, що везуть до вокзалів підміського сполучення, чому сприяв ясный день і гаряче сонце, що так рідко буває в Ленінграді.

Гасло „Музыка масам“ виявило свою актуальність так само, як і друге недавно піднесене гасло — „книгу масі“. Книжковий базар вийшов надзвичайно цікавим побутовим фактом ленінградського громадського літературного життя. Він приваблював до себе численних відвідувачів майже весь час, поки був відкритий, викликавши величезний здвиг народу того дня, коли письменники самі продавали свої книжки. При цьому різко впадали в око розподіл читачів по окремих письменниках, соціальні угруповання по книжках і естетична оцінка книжок за цими самими соціальними угрупованнями. Книжковий базар дав багатий літературно-побутовий матеріал, вартий окремої самостійної замітки. На жаль, за браком місця, ми не можемо спитися на цьому докладніше, так само, як і на естрадних збоченнях у нашому театральному житті. Про них ми мабуть скажемо по літній перерві, коли власне естрадне мистецтво розквітає найпишніше.

О. Немеровська

ЗА МЕЖАМИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

АМЕРИКА

* Цінна літературна знахідка. У Нью-Йорку зробили цінну знахідку. Один антиквар відкрив серед купи книжок американської літератури I-е видання Едгара — „Вбивство на вулиці Морґ“. Досі із цього видання збереглося було тільки два примірники. Антиквар, який заплатив за цю книжку кілька центів, дістав негайно за неї 25.000 доларів від відомого книголюбця Овена Юнга.

* Реконструкція Шекспірівського театру. Американське Шекспірівське товариство вкупі з англій-

ським працює над реконструкцією Шекспірівського театру в Страффордї. Їм вже пощастило зібрати для цієї мети понад 150.000 фунтів стерлінгів.

* Конкурс на пам'ятник Колумбові. Минулого року оголошено міжнародний конкурс на пам'ятник-маяк Колумбові. Через всеукраїнське товариство культурного зв'язку з закордоном до цього конкурсу втягнуто молодих українських архітектів.

Незабаром відбудеться перша нарада журі цього конкурсу.

АНГЛІЯ

* В „Товаристві плекання поезії“. Англійське „Товариство плекання поезії“ не призначило нікому своєї золотої медалі. Жюрі, складене з авторитетних критиків, не визнало нікого з поміж 23 кандидатів гідним такої почеси.

* Невідома п'єса Оскара Вальда. На початку цього року в Лондоні на ліцитації за 400 фунтів стерлінгів

продали п'єсу Оскара Вальда — „Трагедія одної дами“. П'єса написана на поганім папері і переписана власною рукою автора.

* Провідник для читача історичного роману. Одне англійське видавництво анонсує „провідника для читача історичного роману“. В ньому зібрано до 1400 назов романів цього жанру.

АФРИКА

* Південно-Африканське літературне життя. Південно-африканська література, що протягом останнього десятиліття вийшла на шлях самостійного розвитку, починає поволі здобувати собі певне місце в світовій літературі. Так звана „африканська мова“ — суміш голландського діалекту з англійською мовою з силою слів з негрських говорів, вже має всі права на назву літературної мови. Нею вже маємо і деяку наукову літературу і багато перекладів і періодичну пресу і чимало письменників з сталою репутацією.

Загальна риса прозаїків — це зображення місцевого життя, проймається екзотикою африканського півдня. Такі твори ван-дер Гівера, Малербе, дю Тоїт, Сари-Гертруди Міллін. Роман ван-Гівера — „Langs die groot pad“, крім свого суто африканського характеру, цікавий яскравими, сильними постатями дієвих осіб, взятих з оточення. „Die Menle-

paar“ — Малербе малює життя фермерів в горах південної Африки, подає багато чудових картин природи. Англійська письменниця Сара Міллін торкається соціального питання, що гостро встає в країні — становище мішанців білих з чорними.

Поетичні твори африканською мовою носять на собі помірний вплив спорідненої голландської поезії. Багато з них присвячено національним питанням. На чолі літературного поетичного руху стоять Вісеєр та Цітемаль.

Щодо південно-африканського театру, то тут досягнень у галузі національного театру поки нема. Постійного театру взагалі ще не засновано. Переїзний бере переважно п'єси чужоземних драматургів. Національний театр ще не вийшов з рамок дилетантства.

З періодичної преси відзначаємо часописи: „Die Huijnoots“, „Bauer“ та новий щоденник, що почав недавно виходити „Die Nuwe Brandwag“.

БІЛОРУСЬ

* Німецький журналіст, кореспондент „Vossische Zeitung“ про Радянську Білорусь. В квітні місяці радянську Білорусь одвідав і знайомився з культурним та господарчим життям країни німецький журналіст, кореспондент „Vossische Zeitung“ — а. Повернувшись до Німеччини він видрукував свої враження від цього подорожжування по радянській Білорусі. Він в своїх дорожніх нотатках одмічає величезне національно-політичне і культурне піднесення Республіки.

„Білорусь — пише німецький журналіст — яку протягом століть гнітили польські поміщики й царські урядовці, тепер користується з більшовицької революції. Зір білоруса, пробудженого до національної волі за радянської влади, гордовито звернений за колючі дротія загорожі, де його рідні брати терплять від безправ'я, захоплюючись життям своїх сьабрів: знедолена меншість білорусів у Польщі є причина постійного неспокою польської влади“.

* III-й том творів Якуба Коласа. Якуб Колас готує до друку III-й

том творів, до якого ввійдуть усі дрібні оповідання.

* Владислав Голубок — заслужений народний артист. Цього року славного літератора й артиста Владислава Голубка нагороджено ім'ям заслуженого народного артиста.

Без жодної допомоги протягом 1921, 22, 23 і 24 року трупа Голубка об'їздила більшу частину Радянської Білорусі. Аж 1925 р. на Голубка державні органи звертають увагу і Наркомосвіта дає трупі його невелику грошову підтримку. Після цього театр Голубка обслужив ще Мозирську округу.

З того часу Наркомосвіта трупі Голубка надає ім'я „Білоруського державного народного театру“.

Вся діяльність Владислава Голубка з 1914 до 1929 року є самовіддана праця на користь білоруської пролетарської культури.

Відданість Владислава Йосиповича Голубка цілком оцінив уряд БСРР, надавши йому ім'я заслуженого народного артиста.

* Атлас природи Білоруси. Білоруське держкіно організує експедицію для зняття білоруського атласу природи.

* Фільм з часів імперіялістичної війни і біженства. Алесь Ляжневич за допомогою режисера Білдержкіна Тарича працює над новим фільмом з часів імперіялістичної війни і біженства.

* Участь Білорусі на виставці міжнародного товариства книжкового знаку в Лос-Анжелосі. (П. А. С. Ш.) В травні 1928 року від БСРР на виставці міжнародного т-ва книжкового знаку в Лос-Анжелосі було представлено праці Е. С. Мініна, А. А. Шлюбського Б. М. Гуревича і вісім знаків Юдовича. С. Б. Юдович за свої знаки одержав почесний диплом. Гравюри Мініна „Стари Віцебск“ вміщено у виданні „Віцебскія мастаки“; видрукувані у лондонським англійським щорічнику 23 гравюри на дереві Юдовича були виставлені у лютому цього року на виставці у Нью-Йорці.

* З праць етнографічної катедри Білоруської академії наук. Етнографічна кафедра Академії збила біля тисячі білоруських пісень і мелодій, записаних на терені радянської і західної Білоруси. Минулого року

вийшов перший збірник народних пісень, тепер лагодять до друку збірник з 350 колядок. До цього збірника ввійде значна частина пісень, що ще ніде не були видруковані.

* Білоруська асоціація революційних митців — „Ромб“ провадить переговори з українським мистецьким об'єднанням „АРМУ“ і „АСМУ“ про організацію в Менську виставок цих мистецьких об'єднань. З свого боку об'єднання митців „РОМБ“ обмірковує справу організації в Харкові й Києві своєї виставки.

Передбачається також погодити питання з російськими мистецькими об'єднаннями „ОСТ“ (Товариство Станковістів) і „ОМХ“ Товариство московських митців), про організацію своїх виставок в БСРР.

* „Мина Мазайло“ М. Куліша на Білоруській сцені. БДТА2, що тепер працює в Могилеві, приступив до підготовки нової постанови п'єси Миколи Куліша „Мина Мазайло“.

Білоруський другий державний театр (БДТА2) п'єсу Куліша переробив на тему білорусизації.

По ходу п'єси БДАТ2 для поживлення запроваджує до п'єси куплети про білорусизацію, танки, музичні номери. В п'єсі подано шаржі на деякі державні організації, яких висміюють за неписьменність у білоруській мові.

БЕЛЬГІЯ

* Періодична преса. З журналів Бельгії літературного характеру найбільш звертає на себе увагу великий трьохмісячник „Nord“ („Північ“), що не давно знову почав виходити під проводом Франца Гелленса. Можна сказати, що цей журнал стоїть на чолі загального літературного руху Бельгії і відбиває всі його окремі напрямки та галузі. Багато місця приділяє він окремим місцевим літературам: флямандській, валлонській, арденській, райнській, але орієнтується переважно на французьку „північ“, як показує і його назва. Перше число (квітень) подає талановите оповідання Анрі Мішо, Марселя Леконта, Роберта Пуле, „Флямандську містику“ 13 століття в перекладі Р. Гіетта, роман-хроніку Жоржа Тіале т. інш. Друге число (червень) присвячене теоретичним питанням про майбутній роман; третє між іншим міститиме в собі звіт процесу Верлен - Рембо.

З суто-флямандських органів найважливіший є двохтижневик „Vandaag“ (Сього-

дні), що недавно почав виходити. Характер його не вузько літературний, а досить широкий огляд всього культурного життя країни. Цінність його полягає між іншим в тім, що окремі розділи: література, мистецтво, театр, наука, соціальні питання ведуть відомі спеціалісти і подають тільки серйозно розроблений, перевірений матеріал. Прегарні ілюстрації додають журналові ще більшої цінності. Існування такого органу є дуже показове для активності літературного руху флямандського народу.

Виключно театрові присвячено журнал „La scene“ („Сцена“). Він містить і хроніку сучасного театрального життя і дає багато місця і теоретичним питанням театру. Останнє число подає: інтерв'ю з флямандським драматургом Полем де Мон про стан європейського театру, статтю Камілла Пуппея: „Куди йде театр“, нарис Поля Веррі про театральну секцію високого інституту декоративних мистецтв та перший акт нової п'єси Поля де Мон.

БОЛГАРІЯ

* Смерть великого історика літератури Івана Шишманова. Помер один з найвидатніших істориків болгарської літератури Іван

Шишманов. Шишманов має 30 томів праць з історії болгарської літератури. Найвідоміші з них це праці про письменників доби розквіту болгарського письменства.

ГРУЗІЯ

* Шалва Радіані — „Літературні портрети“. Державне видавництво Грузії видало збірник критичних статтів пролетарського письменника Шалви Радіані — „Літературні портрети“.

* Роман з часів 1905 року

в Грузії. Державне видавництво Грузії недавно видало роман Лео Качелі — „Кров“ з часів 1905 р. Державне видавництво РСФРР внесло цей роман до пляну перекладів і незабаром він з'явиться російською мовою.

ЕСПАНІЯ

* Обрання на академіка Романа Перез де Айяля. Відомого повістяра Романа Перез де Айяля вибрали одноголосно членом літературної академії в Мадриді.

* З Тореадора в письменники. Славний тореадор з Севільї Ігнаціо Санчез Мейляс покинув професію тореадора, щоб стати письменником. Він написав п'єсу „Сінраціон“, яку грали у театрі „Calderon“. Критика відзначає, що п'єса надто нагадує Піранделла — „Генріха IV“, якого в Іспанії ще досі не ставили.

* Признання державної нагороди. Державна нагорода в 6000 пезет признана молодому мадридському журналістові Хозе Монтеро Альфонзо за його „Антологію еспанських поетів і письменників“.

Альфонзо в антології перед вибраними творами письменників подав про кожного з них коротенький нарис.

Досі Альфонзо був відомий як автор повістей та новель не дуже високої вартості.

ІТАЛІЯ

* Бібліотечний конгрес. З 15 червня в Римі відбувся світовий бібліотечний конгрес, перший з циклу таких конгресів, що намітив інтернаціональний комітет бібліотекарів для встановлення зв'язку між бібліотекарями всіх країн. Для конгресу влаштовано цілу низку виставок, що показують стан бібліотечної справи по різних країнах. Виставки охоплюють найрізноманітніші питання від архітектури бібліотечних будинків до дрібних питань техніки бібліотечної справи.

* Еврипід в античній поставі. Італійський „Національний інститут античної драми“ готує до постанови в грецькій театрі в Сиракузах стилізовану під античну постанову трагедії Еврипіда — „Іфігенія на Авліді“. Трагедія йтиме італійською мовою. Інститут оголосив конкурс на переклад цієї п'єси з нагородами: першою 7.000 лір і другою 3.000 лір.

* Новий журнал у Флоренції. Цього року почав виходити у Флоренції журнал „Пегас“ за редакцією відомого письменника Уго Оетті. Довкола журналу згуртовані найкращі сучасні імена: Джованні Папіні, Курціо Малларте, Сільвіо Бенко, Джованні Коміссо, Маріо Ляброка, Умберто Франклія, Еміліо Пеккі, Сільвіо д'Аміко, Антоніо Бальдіні, Тотта Роза Панкраці.

Варт одзначити, що стаття Папіні в першому числі під наголовком „Про нашу літературу“ була сенсаційна і дала привід до живої полеміки.

* Конкурс на п'єсу. „Академія Мондаторі“ розписує цього року конкурс

на п'єсу на 3 дії з італійським сюжетом і в італійському дусі. Нагороду визначено в 10.000 лір.

Нагороджену п'єсу виставить мілянська трупа Нікодемі.

* Приватні листи Жоржа Сореля. Бенедетто Кроче видрукував у своїй „Critica“ цікаві приватні листи Жоржа Сореля, теоретика синдикалізму.

* Книжкові новини. Fratelli Greves одне з найстаріших італійських видавництв, видало низку нових книжок, а саме:

— Біанка де Маї — „Платити й мовчати“ (Pagare et tacere),

— Паоло Ферарі — „Дві дами“ (Le due signore),

— Джіячінто Галліна — „Мати ніколи не вмирає“, комедія на 3 дії. Вцій комедії автор, симпатизуючи людському горю, дає змагання двох сестер, які на деякий час стають суперницями. Драматичну ситуацію розв'язує одна з сестер, що ради любові до сестри зрікається власного щастя.

— Грація Деледда — „Дід і юнаки“. Славетна письменниця збагачує цією новою працею цикл своїх міцних і оригінальних романів з життя рідного їй сардинського селянства. Як і завжди, малює вона яскравими фарбами місцевий кольорит. Постаті селян суцільні і свіжі, мов шматок пахучої і соковитої землі, политі їхньою працею. Цей роман можна назвати поемою інстинкту і повстання життя.

— Еджісто Роджеро — „Нао-Не“. Автор фантастичного роману дає в „Нао-Не“ символ одвічної ностальгії людства за краєм, ідеальним життям.

Роман написано жвавою мовою, художньо, з тонким дотепом.

* Кредитова організація для артистів-плястиків і літераторів. Римська газета „Gazetta del Popolo“ подає новину про утворення в Римі кредитової організації для артистів-плястиків та літераторів.

Основний капітал цієї організації доходить 5 мільйонів лір. Накреслено випустити акції кожна по 100 лір. Технічно-фінансовим відділом керуватиме адміністративна рада, що складається з 5 чоловіків членів.

Літературними справами керуватиме комітет, що складається з 9 членів, обраних серед митців.

Завдання цього комітету — кваліфікувати твори, які будуть надсилатися до комі-

тету, уряджати виставки, тощо. Члени комітету вибираються на чотири роки. Гонорар вони будуть одержувати за призначенням адміністративної ради.

Позики даватимуться письменникам, артистам-плястикам, музикантам і т. д. під застави їхніх творів (поезії, драми, комедії, оповідання, новелі, музичні композиції, статуї, архітекторські проекти, тощо).

Комітет буде приймати твори усіх напрямків, але зовсім не прийматиме творів з критики й філософії, а також компіляцій, переробок і наслідувань.

Організація буде провадити оцінку і продаж одержаних творів, впорядковувати виставки, організовувати звіти і т. д. Прибуток від продажу творів мистецтва буде розподілятися нарівно між організацією і митцем.

НІМЕЧЧИНА

* Нова повість Якоба Вассермана. Автор недавно виданого sensationного роману „Справа Мавріція“ — Якоб Вассерман видає нову повість „Колумб, Дон-Кіхот океану“, де хоче провести паралелю між цими двома постатями.

* Літературні новини. Величезним успіхом тішиться роман з часів світової війни молодого німецького письменника-дебютанта Ериха Марія Ремарка. „На заході без змін“ (Im Westen nichts neues). Критика становить його за художність і одночасно реалізм, правдивість у відображенні дійсності на перше місце серед сили „воєнних романів“, що сполонили тепер книжковий ринок Німеччини. Успіх його в читачів показує „нечуваний“ для Німеччини „американський“ тираж — півмільйона за 3 місяці.

З інших великих романів критика відзначає гумористичний роман з життя великого міста Павля Фехтера під назвою „Повернення до природи“; історичний роман з часів тридцятилітньої війни Августа Зуппера „Der Saukler“; тонкі психологічні сцени з життя дівчини Вільгельма Герда Кюнде — під назвою „Сусана Гюльден“.

Збірок оповідань, кількість яких за останній час майже перевищує великі романи, відзначають „Von festlichen Tischen“ — сім новел Вільгельма Вайганда; „Марокканські оповідання“ — Грети Ауерніца яскравих картин природи і життя цієї відомої красою країни; „Дочки Дон

Жуана“ — Ірени Форбес-Моссе — три новелі об'єднані одним настроєм і близьким змістом, що становлять майже одне ціле.

* Успіх п'єси Леонарда Франка „Причина“. Одночасно 16 німецьких сцен виставило п'єсу Леонарда Франка „Причину“, що є актом обвинувачення проти всіх форм насильної кари, від фізичної кари в школі до смертної в судівництві.

* Найбільш читані книги за минулий рік. Статистика німецьких книгарень і бібліотек стверджує, що найбільш читали за минулий рік повість Альфреда Наймана — „Чорт“. Повість написана на історичній основі з доби Людовика XI. Головна постать поруч короля — Олів'є Некер, спершу голяр, згодом довірений короля і його камергер, званий „нечистим духом“. Вся повість насичена політичною атмосферою, такою актуальною нині. Автор дістав за цей твір нагороду Кляйста.

* Оригінальний міжнародний з'їзд. У Штутгарті зорганізували оригінальний міжнародний з'їзд „артисти волоцюги“. Ідея цього з'їзду була зібрати якнайбільшу кількість аматорів мандрівництва, „небесних птах“, уроджених обходив світів.

Організатори з'їзду запрохали офіційно також Горького й Гамсуна, що першу добу свого життя промандрували. Однак обидва письменники, мабуть з огляду на свій вік, відмовилися від участі в з'їзді.

НОРВЕГІЯ

* Смерть пролетарського поета Рудольфа Нільсена. В Парижі помер, повернувшись з подорожі до Іспанії, молодий норвезький поет, робітник Рудольф Нільсен. Не зважаючи на свої молоді роки, Рудольф Нільсен залишив по собі великі сліди в літератур-

ному і політичному русі норвезьких робітників. Він був одним з найвидатніших заступників нового пролетарського напрямку в норвезькій літературі і крім того брав широку участь у пролетарським русі взагалі. Нільсен залишив по собі кілька збірок поезій та велику недокінчену поему „Ода

землі", присвячену боротьбі за землю, тяжкій праці над нею та експлуатації людини людиною. Радянський союз загубив у Ру-

дольфі Нільсені одного з своїх друзів, бо він був фундатором та секретарем норвезької „Ліги друзів СРСР“.

ПОЛЬЩА

* Трилогія „Чорні крила“ Ю. Кадена-Бандровського. Бойвий письменник сучасної польської державности Юліуш Каден Бандровський видав перші два великі томи своєї трилогії — „Чорні крила“: це спроба дати на зразок Золя велику епічну картину соціальної праці. Твір цей має сміливі намагання розв'язати деякі гострі сучасні проблеми.

* Новини польської літератури. Польський письменник Генрик Любенський написав історичну повість „Лицарі смерті“ (Rycerze śmierci), що дає критику польського повстання 1863 року.

Поет Івашкевич видав збірку поезій „Книга дня й ночі“.

Галушкат написав збірку поезій „Голоси землі“.

Видано історичну повість Крашівського, „Рим за часів Нерона“.

— Юзеф Релідзинський випустив нову новелу „Поворот з того світу“.

— Ремігіуш Квятковський випустив новий том хінських поезій — „Мій єдиний, мій коханий носить каптан з че-су-чі“.

— Варшавське видавництво „Dom książki Polskiej“ видає дві повісті Нарцизи Жміховської (Gabryella) „Чи то — оповідання“ і „Біла троянда“.

— Теж вид-во видає історичні повісті Вацлава Гонсьоровського „Княжна Ловицькая“ і „Емілія Платер“.

* Антикварний трьохмісячник. Львівський антиквар Зігмунт Ігла почав видавати друком трьохмісячник антикварний (Kwartalnyk Antykwarski).

Перше число мало відділи: I. Бібліографія. II. Друк XVI — XVIII в.в.]

СЛОВАЧЧИНА

* Літературне життя. Словацька література налічує вже декілька імен, які можуть стати поряд з видатними європейськими письменниками. Більшість письменників купчиться навколо двох журналів „Dav“ (Натовп) та „Mlad Slovensko“ (Молодий словак).

„Dav“ — журнал з яскраво визначеним соціалістичним напрямком, об'єднує навколо себе переважно молодих поетів і письменників. Один з найвидатніших з них це Лакс Новомеський. Його збірка „Неділя“, що недавно вийшла, відразу придбала словацькій поезії почесне місце в світовій літературі. Поруч нього стоїть поет Ян Роб Понікан, тонкий лірик з чіткою класовою самосвідомістю. Данієль Околі не тільки талановитий поет, але й глибокий і тонкий критик, твори якого мають великий вплив на розвиток соціальних ідей в мистецтві в Словаччині. Нарешті Владамир Клементис — теоретик групи давістів.

Орган „Mlad Slovensko“ займає середнє місце між давістами та письменниками ака-

демістами. Його девіза „мистецтво для мистецтва“. До групи письменників, що він об'єднує, належать неокласик Еміль Болеслав Лукац, імпресіоніст Іван Смерек і Йодо Нізнанський, найяскравіший представник напрямку „мистецтво для мистецтва“.

Серед прозаїків поперше слід відзначити Тідо Гаспара. Його найбільша заслуга — це велика праця над утворенням літературної словацької мови. Янко Алексіпис новелі в романтичному дусі, тимчасом як твори найвідомішого за межами Словаччини Івана Хорвата перейняті сучасністю й сповнені вражень від сучасного Заходу, переважно Франції.

Поза групами стоїть двадцятипятилітній письменник — Міло Ірбан, найталановитіший і найоригінальніший з усіх сучасних письменників. Його твори присвячені соціальним питанням і найчастіше відбивають життя і боротьбу сільського пролетаріату. В своїм романі „Zivi Bic“ (Живий бір) він дав незрівняну картину словацького села.

ФРАНЦІЯ

* Цікаві факти з праці Бальзака. З недавно виданого листування Оноре Бальзака дізнаємося про цікаві факти з його праці. Над „Психологією подружжя“ працював 70 днів; „Полковника Шабера“ написав за два місяці;

„Сільського лікаря“ за вісім; „Евгенію Гранде“ за три місяці; „Цезаря Бірото“ закінчив за 20 днів, а „Кузину Бетту“ за 6 тижнів. Від 1827 до 1848 року видав Бальзак 90 томів, не числячи статтів до денників і журналів.

* Присудження найбільшій грошовій премії за літературну діяльність. Найбільшу грошову премію за літературну діяльність дістав минулого року молодий 30-літній письменник Емануель Бов. Він дістав „нагороду Фіг'є“ в 50.000 франків.

Бов уроджений в Парижі, але з походження руський, як і другий недавній лавреат Кессель. Перший його твір був „Мої приятелі“, на який перша звернула увагу письменниця Колет. Три головні його твори це „Союз“, „Вечір у Блотеля“ і „Любов Петра Найгарта“. Вплив слов'янської психології у всіх цих творах підкреслюють усі французькі критики. Герої цих повістей — жертви таємної лиховісної сили.

* Школа для письменників. Під назвою „А, В, С“, заснували в Парижі школу для всіх, що бажають стати письменниками і потребують підготовки. Школа обіцяє допомогти кандидатам на письменників зовсім оригінальною методою навчання. Протекторат над школою прийняли різні визначні письменники, як Прево, П'єр Міль, Моріс Ренар, П'єр Бенуа, Клод Фарер, Колет і ін.

* Помер поет Моріс Бушор. У Парижі помер на 74 році життя поет Моріс Бушор. Юнаком 19 років він дебютував „Радісними піснями“ дуже успішно, а за ними пішли збірки „Поєми кохання та моря“, „Модерний Фавст“, „Паризькі оповідання“, „Рання Зірка“, і „Символи“.

Бушор велими цікавився соціальними питаннями і видав „Народні пісні“ та „Поганські містерії“, призначені для широких мас, для яких організував спеціальні театральні вистави, переробляв класичні п'єси і видавав окремі популярні книжечки.

* Премія Брентано. Франко-американське журі в Америці присудило премію „Брентано“, одну з найбільших літературних премій на світі, молодому французькому письменникові Жану Жіоно за його роман, що вийшов минулого року накладом видавництва Грассе в колекції „Зелені зшитки“ — „Колліна“ (Colline). Роман цей відразу звернув увагу на доти мало-

відомого письменника. Крім „Колліни“ Жіоно написав ще томик поезій; видавництво Грассе тепер анонсує продовження роману „Colline“ під назвою „Один з Бомюжів“ (Un de Baumuges), що має незабаром вийти з друку.

* Новини красною письменства. Люк Дюртен випустив новий роман під назвою „Le Donneur de Sang“. На цей раз це не враження від будь-якої подорожі, як то було майже в кожній новій книжці Дюртена останніми часами, а соціально-психологічний роман, що зачеплює питання сучасного шлюбу. Живі постаті дієвих осіб, їх драми, відбиваючи дійсне життя, роблять сильне враження.

— Остання новина Франсуа Маріака — збірка трьох оповідань: „Вдари ножем“, „Демон свідомости“, „Літератор“.

— Дуже прихильно зустріла критика новий твір Блеза Сандрера „La plan de l'Aiguille“ — роман у дусі Джека Лондона життя і пригоди чотирьох чоловіка різних національностей, що опинилися на далекій півночі.

— З романів — біографій, що вийшли останніми часами слід назвати: Едуард Ерріо — „Життя Бетговена“, Бібеско — „На балі з Марселем Прустом“ — кореспонденції, особисті спогади.

— В своїм новім романі „Le Retour de Silbermann“ Жак Лякретель подає картину духовного розвитку письменника двадцятого століття. В короткій передмові до роману він відзначає як типові риси для молодих письменників нашого століття „прихильність до аналізу“, нелюбов до етичної установки і одночасово стремління до догми, волю почувань і прихильність до певного пуританізму і нескінченна потреба в русі. Роман Лякретеля, як зазначає критика, є без сумніву одне з цікавих літературних явищ останніх часів.

* „Monde“ Еспанською мовою. „Monde“ починає виходити одночасно і французькою і еспанською мовами. Останнє видання призначається для читачів латинської Америки, серед яких „Monde“ дуже поширений.

ШВАЙЦАРІЯ

* Літературний конкурс. Великий швейцарський денник „Neu Züricher Zeitung“ оголосив літературний конкурс на цікавих умовах. Нагорода 400 франків призначена за фрагмент повісті або оповідання, які відбивали б особисті переживання покоління 20 до 30-літніх. 300 франків дістає студія про ідеї наймолодшого по-

коління (не довше як на 200 рядків) і стільки ж поема. Авторі не повинні мати більше як 33 роки, мусять бути швейцарцями, що живуть у Швейцарії.

До оголошення цього конкурсу спричинилися погляди, висловлені у пресі, що в Швейцарії немає ніяких молодих талантів.

Наслідки конкурсу будуть оголошені.

Бібліографія

М. Рильський. Де сходяться дороги. Вид-во „Слово“. Київ, 1929. Т. 1. 1.5000. Стор. 100. Ціна 1 крб. 25 коп. Обкладинка Л. Хижинського.

Шоста збірка одного з найпомітніших українських ліриків не може вважатися лише за механічне продовження вже розпочатої путі — ні, ця збірка є, очевидно, певний новий етап поетової творчості. Із своєї „келії самотно - таємничої“ поет відчинив вікно в людське життя. Перелом у ставленні Рильського до сучасності позначився ще в четвертій книжці („Тринадцята весна“), де було надруковане загальновідоме „Ні, ні! Прийдешнє — не казарма“. В наступній: „Крізь бурю й сніг“ є кілька віршів просто на соціально - політичні теми; чимало таких віршів протягом останніх років друковано по київських журналах. Проте, саме цих віршів немає в збірці, що ми рецензуємо: за літературними чутками, автор має намір видати свої вірші соціального змісту окремим виданням. У „Де сходяться дороги“ соціально - політичну сучасність відбиває тільки поема „Сашко“ та окремі уривки поеми „Сіно“, ідилії „Перед весною“ й декількох ліричних поезій. Але в усій збірці, як ляйтмотив, бренять соціально - почуття — почуття єдності з людством. Навіть на „Солом'янських романтиків щасливих¹⁾“, що штанами кльош підкреслюють стиль, автор не хоче дивитися крізь „шкло зневажливих пенсне“. Його заповіт:

„Радійте, груди, грозам і морозам!
„Людино, людям вір!“

В сонеті „Труди і дні“ (бездоганно зробленому, як і всі сонети Рильського), що його присвячено М. Хвильовому, ми читаємо:

„Яке це щастя — в radoцax земних
„Трудів і днів спивати кубок повний!“
...., І от — в одну збігаються дороги,
„В єдиний помах рвуться сотні крил,
„В один чертог — усі хатки убогі“,

а в вірші „Опівдні“:

„І ти товариш з людьми і для людей
„Нові міста...“

Звичайно, помилкою було б перебільшувати близькість соціальності Рильського до соціалістичності в марксівському її розумінні. Хоч у поемі „Сіно“ й є такі, бездоганні з точки погляду політграмоти, рядки:

„А завтра... (косар. М. С.)
„Піде змагатися, смугляво - молодий,
„За те, чим багаті захлинулися ласі“

(себто на фронт імперіалістичної війни), хоч в іншому місці (поема „Сашко“) ми маємо категорично - висловлене прийняття Жовтня:

„Ми будем вірити й любити,
„Ми знаємо, що тільки гнів
„Міг нові обшири відкрити
„Для всіх занедбаних Сашків,
„І хай минуле вие вовком
„І по - гадючому шипить,—
„Ми радішим гаптуєм шовком
„Тканину років і століть“,

але в цілому соціальні почуття Рильського спрямовані до всього людства, позбавлені клясовості. Вже цитована поема „Сашко“ кінчається так:

„— Хто ж Ваш Сашко? — Це я, це ми.
„— А хто ж то ми? — Любов і праця“.

¹⁾ Солом'янка — околиця Києва. М. С.

Безперечно, любов, як соціальне почуття, має величезне значення для будування майбутнього суспільства, але коли під „ми“ розуміти будівників соціалізму (так, очевидно, розуміє автор), то визначення „ми—любов і праця“ не цілком відповідає ні марксистській концепції будування соціалізму з її підкресленням моменту класової боротьби, ні тому, що є (бо навряд чи селякор любить куркуля). Тому навряд чи кому спаде на думку казати, що в новій своїй збірці М. Рильський набув ортодоксальної марксистської ідеології. Але сам факт певного насичення збірки соціальними моментами, факт повороту поета від тем книжкових до тем життєвих (хоч і частковий, як побачимо далі)—треба цілком вітати.

Помітно певну зміну і в загальному тоні поезії Рильського. Осінь, яку в свій час увів М. Рильський в українську лірику, зараз поступилася своїм місцем весні; першій присвячено тільки три вірші, остання панує на багатьох сторінках. Для пейзажів збірки характерний не травень, а провесна, час, коли „чи саньми, чи возом не розбереш. Подекуди й човном. Не вадило б... А зате кругом цвітуть, як льон, калюжки переливні“. Цій добі присвячені значні розміром поезії „Перед весною“, „Літо і весна“. Майже зникли в поета мотиви нудьги, суму: коли вони — дуже рідко — і з'являються, то не як розкіш юности, що з легким серцем каже про осінь і смерть, бо навколо весна, і смерть десь далеко, а як почуття дорослої людини, що без кокетування відчуває близькість старости: „На жаль ми вже допіли, і навіть цвітлю вже подекуди взялась Моя й твоя душа“. Іноді поет по-Пушкінському відчуває сором за розтрачену молодість, за своєю звичайною методою убираючи це своє відчуження в строї вже існуючих літературних образів („Фольстаф“ — перший вірш збірки), чи жалкує, що не любив так, як слід було любити (дивний сонет „Взабрід“, присвячений батькові поета). Такий сум, що виникає з критичного до себе ставлення, ще не дає підстав до закидів у занепадничтві. Але й його — небагато: загальний тон збірки — радісний, любов до життя, людей і праці.

Книжку не розбито на відділи чи циклі, але вірші в неї розташовано за певною системою: спочатку два вірші, що відіграють роль автоепіграфу до збірки, так би мовити, її програми; „Хто храми для богів, багатіям чертоги“ (сонет, його надруковано курсивом; в ньому є вираз: „де сходяться дороги“, що став за назву збірки) і „Фальстаф“ (в якому дано тему ревізії попереднього шляху); потім поема „Сіно“ і два значні розміром вірші; „Буря“ (терцинами) і „Адоніс і Афродіта“ — отже відділ ліро-епічних, більш-менш великих творів: потім низка ліричних поезій (переважно, пейзажних) без певних жанрових ознак; далі десять сонетів, почасти на класичні теми, почасти філософічних, почасти антологічних (один з цих сонетів присвячений П. Тичині, один — М. Хвильовому, один — М. Зерову); за ними низка знов досить великих розміром віршів, писаних ямбом (переважно п'ятистопним), що змістом здебільшого підходять під категорію „нової ідилії“ („Опівдні“, „Ніч“, „Перед весною“, „На фаянсі“, „Літо і весна“, „Друге рибальське послання“, „День“); потім сім антологічних поезій, писаних александрійським віршем, що суворо додержується вимог свого жанру; книжку закінчує поема „Сашко“. Такий природний розподіл віршів у збірці свідчить, що перед Рильським чітко повстала проблема диференціації поетичних жанрів.

Як художник, Максим Рильський має дуже великі заслуги, але й значні вади. Не треба й казати, що Рильський — один з найвидатніших на Україні знавців поетичної техніки, безхибний майстер віршу, людина з надзвичайно розвиненим смаком, поет, який не знає ляпсусів і анаколютів. Але його вірші смакуються, а не хвилюють мистецькими винаходами, вони спокійно протікають протореними вже річищами нашої мистецької свідомості, не викликаючи жодного заперечення з боку нашого — завжди традиційного — смаку (таке заперечення на певний час завжди викликають вірші новаторські): показати нові мистецькі обрії, дати річ з такого боку, з якого вона нам ще невідома — про це поет не дбає. Саме в цьому, більше ніж у факті вживання стародавнього лексичного реквізиту, полягає авторів „неокласицизм“. Ми бачимо, що мистецьке значення Рильського обмежене — в гіршому разі культивування, в кращому удосконалення й дальший розвиток на українському ґрунті жанрів і засобів, уже відомих у світовій літературі; але в цій царині Рильський дійсно царює. Книжка, що ми її рецензуємо, відзначається ще вищим рівнем культури слова, ніж попередні. Не буде перебільшенням казати, що українська література ще не мала такого акустично-бездоганного віршу. Не можемо не навести цілком однієї невеличкої поезії:

Свіжа зелень розгойдалась,
Розгулялась, поплила.
Перші краплі засміялись
До голодного зела.
Голуби летять у сховок,
І в тісній голубинку
Ряд округлих їх головок
Як намисто на разку.

Такий пружний, стислий і вільний одночасно, хорей нагадує кращі російські хорейні зразки Батюшкова й Боратинського. Варто перечитати аналогічні поезії Рильського, щоб перекоонатися в його володінні всіма секретами ритму й словесного добору (хоч і розумієш, що поет тут використовує готові схеми).

Проте нове коло емоцій, властиве збірці, не могло не впровадити нових елементів у поетику автора. Система цієї поетики в цілому залишилась та ж сама, але значно змінився матеріал — не тільки в розумінні матеріалу ідейно-емоційного, але й у розумінні матеріалу літературно-виробничого, лексичного. Ще в попередніх книжках — навіть у „Синій далечині“ — помічалась контрастність лексики: поруч із словами суто-книжковими (переважно, літературними ремінісценціями) — словник побутовий, інтимний, так би мовити, щоденниковий, де не тільки „візок однокінний старий“, „замислений собака“, що „ухом одганяє мух надокучних“, „напівпослулі кури“, „мудрий песик“, „запах яблук, хліба та гербати і на подвір'ї білий пес кудлатий“, „білі цуцики“, що „гуляють на соломі“, „У кошику хліб, пара удок“ — той побутовий антураж, що його не всякий „естет“ зважиться пустити в свої вірші, але й „Швець Родіон“ — очевидно, славетний київський рибалка, Богдан та Денис, теж рибалки, „друг мій Миша Алексеев“ — справжні чи вигадані поетові знайомі. Здається, нібито поет за допомогою цього інтимного словника намагається вирватися з свого зачарованого кола книжковості, хоче вжити цього словника, як протипотуги їй. Але в цих попередніх книжках дві лексичні системи — книжкова й щоденно-побутова — здебільша існували окремо одна від одної; в новій книжці поет яскраво хоче їх погодити. Це погодження здійснюється двома шляхами; або провадженням нового лексичного матеріалу в старі жанрові схеми: або в навмисним, підкресленим зіставленням двох лексичних категорій. Перший шлях приводить до утворення нової ідилії. Жанрові ознаки ідилії розроблені вже дуже давно, ще в античні часи, там ідилія була невеличким ліро-епічним твором з слабо-розвиненим побутовим сюжетом, що відбувався на пейзажному тлі. Ідилія часів класицизму втратила одну з важливих жанрових прикмет стародавньої ідилії — побутовість, бо користувалася вона не сучасним їй селянським чи хоч би маєтковим побутом, а відомим з літератури античним (хоч і деформованим згідно з новими вимогами смаку) і тому мала характер цілковитої стилізації. Відрожуючи ідилію, Рильський одночасно відроджує її первісну побутовість, бо вживає не стилізованого геленського, а сучасного побутового матеріалу. Це особливо відчувається в ідилії „Перед Весною“, де матеріал — ярмарок, кооператив, комсомол. Крім „Перед весною“ треба згадати „Ластівки літають, бо літається“, „Пам'яті дядька мого Кузьми Чуприни“, „Літо і весна“, „Друге рибальське послання“ і почати „Хвости в дорогу коням підв'язати“ (в якому літературна ремінісценція наприкінці випадає з пляну ідилії). Другий шлях ув'язування контрастних елементів лексики відчувається найпаче у поезії „Адоніс і Афродіта“, що починається словом „Сажотрус“ і кінчається рядками: „Для Адоніса Афродіта розкриє пристрасні уста“, де розділ третій — два катрени — починається „Штанами кльош підкреслюючи стиль, Солом'янські романтики щасливі“, а закінчується; „Життя як смерть жорстоке і страшне. Тому як смерть міцні його обійми“. Крім нових елементів у лексиці та її використанні, треба вказати на нові й дуже цікаві засоби сюжетної композиції в поемах. Проблеми цієї композиції виразно цікавили нашого поета ще в „Чумаках“, але там у нього був готовий зразок — „Домик в Коломне“ Пушкіна, якому він наслідував, цього не ховаючи. В „Де сходяться дороги“ Рильський знайшов дуже цікаві засоби композиції ліроепічної поеми: він в одному творі переплітає кілька сюжетів, жодного не кінчаючи, при чому велику композиційну роль відіграють ліричні відступи; часом у них навмисно губиться сюжет, часом вони є засобом переходу від одного сюжету до другого. Таким чином, поеми Рильського нагадують не картину, а орнамент із побутовими та пейзажними мотивами, де окремі деталі мають цілком реалістичний вигляд, але зіставлені й розташовані дуже вигадливим способом. Поема „Сіно“ починається картиною зимового вечора, коли „На Львівській улиці, чимало років тому, Os temporale я в трамваї сумно віз“: конкретні подробиці, що стосуються тодішнього авторського студентства, утворюють враження, нібито автор має розпочати якусь повість із свого студентського життя, але несподівано пахощі сіна відривають його від дійсності й викликають низку спогадів. Спочатку це окремі статичні картини, потім автор пригадує якусь історію чи казку; починається новий сюжетний плян. Це — історія про двох братів-селян, невдачу-старшого, одруженого з красунею, та веселого, дужого молодшого, що жили, не розділившись, під одним дахом. Молодший залиняється до жінки старшого, брати заздрять один одному, між ними починається ворожнеча. Одного разу після косовиці полягали спати на сіні й кожному з них спало на думку вбити іншого. Тут несподівано, перед самою катастрофою, автор уриває сюжет і починає новий, який із першим має внутрішнє споріднення, але спочатку нічим зовнішнім не зв'язаний. Це — оповідання про батька авторського, якого під час мандрівки в Таврії підводчик хотів уночі вбити та пограбувати: але людяність перемогла жадобу грошей і ранком цей підводчик розповів батькові поета про свої нічні

думки. Паралельно до такого закінчення закінчує автор і сюжет „Двох братів“: молодший перемагає спокусу („і раптом молодий підвів високе чоло, немов скидаючи якийсь німий тягар, і мовив голосно, що так лише співати: — іще не виспався? Ходім вечерять, брате!“). Натяк на зв'язок цих двох сюжетів дається в передостанній октаві, де брати перед косовицею заїжджають до того дідка, що вже переміг голос жадою, бачать його вид, на якому грає „усміх осяйний“, „І в тихім гомоні неголосних розмов Горіло променем неказане: любов“. Але це — саме тільки — натяк, бо в поемі не сказано, що дідок розповів братам свою історію. Ця відсутність зовнішніх зв'язків між історіями двох перемог світлих інстинктів над темними ще більше підкреслює зв'язок внутрішній. Поема „Сіно“ щодо композиції, засобів пейзажного малювання й теплоти емоційного тону, є один із найкращих творів Рильського. Простіша, але теж дуже цікава композиція поеми „Сашко“. Перші п'ять її розділів — історія пролетарського хлопчика Сашка, часом сумна, часом ідилічна (описи дитячої гри Сашка, його першого кохання), яку доведено до мобілізації Сашка на фронт імперіалістичної війни.

Далі на початку VI-го розділу поет несподівано каже до читача про свою нездібність дати епічне полотно („— Ви ще чекаєте поеми, Сюжета, фабули, інтриги“)? Далі переходить до революційної патетики, де конкретний Сашко перших п'яти розділів поеми зникає (на нього є тільки натяк у розділі про товаровий потяг — символ голодних років), а натомість з'являється „Тінь усесвітнього Сашка“ — образ пролетаріату; далі поет починає полемізувати з скептичним читачем, а що сталося з героєм перших розділів — невідомо. Та ось автор у полеміці вживає вислову „День розтав, Немов цукерка, що синкові Сашко приносить“. Таким чином автор знов знаходить свого героя, і ми дізнаємось, що Сашко одружився, має сина, майструє й щасливо живе новим життям. Композицію цієї поеми можна порівняти з гірською річкою, яка зникає під скелями (в даному разі ліричними відступами), а потім знов з'являється на поверхню.

Ми не казатимемо багато про інші особливості стилю Рильського, бо дати аналізу його поезиї взагалі — завдання, що виходить далеко за межі рецензії, а відзначити нові елементи цієї поезиї — не доводиться, бо крім того, що ми вже відзначили, їх майже й нема. Звернімо увагу тільки на одне: Рильський — поет опису, а не образу. Критика (напр., М. Доленго в своїй статті, зачитаній в Кабінеті радянської літератури Інституту ім. Шевченка) вже відзначала любов поета до перерахування. На наш погляд, це головний і майже єдиний спосіб Рильського давати уявлення про речі, бо поширеним способом багатьох поетів — образом — Рильський користується рідко. Не дуже складний образ: „У темряві, як дві сестри, Цигарки дві заговорили“ здається в Рильського чимось несподіваним, майже чужорідним тілом у його поезиї. Отже Рильський типовий представник речової, що орієнтується на живопис, а не словесної поезії (різниця між двома цими родами поезії у нас часто не уявляють собі).

Щодо ритмо-мелодійних властивостей свого віршу, то тут Рильський навіть консервативніший, ніж у попередніх збірках. Він користується виключно клясичними, переважно, ямбічними, метрами (які, проте, різноманітять частим епітаметом) і майже виключно точними римами, до речі, завжди багатими. Відсутність місця, на жаль, не дає нам можливості зупинитися на засобах гумору, такого принадного в нашого поета.

Трохи обмежене місце Рильського не заважає, проте, бути йому одним із досконаліших і визначних поетів сучасності. Почавши з наслідувань і запозичень, він поволи надбав собі цілком власного обличчя. Нова книжка його свідчить про невпинну працю над собою.

М. Степняк

Григорій Епik. „Без ґрунту“. Повість. ДВУ, 1928. Тираж 5000, стор. 210. Ціна у папці 1 карб. 65 коп.

Якщо тільки ми умовимося під „мистецьким значенням“ літературного твору розуміти те нове, що цей твір уніс у словесне майстерство, ті нові засоби оформлення життєвого матеріалу, що вперше трапилися в цьому творі — тоді ми повинні будемо визнати, що „Без ґрунту“ Г. Епика мистецького значення не має. Автор „пасе задніх“ у стилістичній площині і робить це, як нам здається, свідомо. Григ. Епik, очевидно, мав на меті написати загально-приступний твір, такий, яким міг би користуватися найнепідготовленіший читач: те, що „Без ґрунту“ розглядалося на всеукраїнському конкурсі ДВУ на юнацький роман і повість (і одержало першу премію), стверджує наш здогад, бо в нас скрізь і завжди панує погляд, нібито юнацький твір повинен відрізнятися від „дорослого“ тільки меншою складністю, ідеологічною й стилістичною. Отже ми, вважаємо, що в Епика була установка не на мистецький твір, а на популярне „читиво“. Тут не можна не торкнутися важливого і болючого питання про взаємовідносини „кваліфікованої“ творчості з „масовою“ на радянському ґрунті. В цій ділянці наша критична думка здебільша блукає в якомусь чарівному трикутнику, вершини якого утворюють три невірні, навіть забобонні погляди. Перший погляд, нібито всякий

справжній мистецький твір — зрозумілий тепер широким пролетарським масам, нібито перший ліпший робітник не сприйме тільки фальшивого мистецтва. Другий погляд визнає, що сучасний масовий читач не розуміє складних мистецьких явищ, і звідділя заперечує право на існування таких явищ, проголошує мистецький примітивізм. Нарешті, третій погляд вважає всі популярні твори за мистецько-шкідливі, погордо відмежовується від них, зупиняючи свою увагу тільки на „верховіттях“ літературних досягнень. Нам рішуче потрібно подолати в собі й солодкувате лицемір'я першого погляду, й спрощенство другого, й „аристократизм“ третього. Правда у тому, що в умовах капіталістичного ладу існувала прирва між культурним (і мистецьким, у тому числі) рівнем окремих суспільних клас, і за одинадцять років Жовтня не можна було встигнути засипати цю прирву. Одним із завдань культурної революції повинно бути ступневе зменшення цієї прирви, але остаточно досягнути повного культурного рівня між усіма шарами суспільства можна тільки в комуністичному суспільстві. Тому нам потрібні й такі форми творчості, які покищо приступні тільки небагатьом, але в міру культурного зростання мас ставатимуть чимраз приступнішими й приступнішими для них, і прості, примітивні форми, якими змогли б користуватися відсталі шари читачів тепер, в умовах культурної нерівності й які б були шаблями для досягнення цими шарами справжньої мистецької культури. Це добре розуміють у музиці (де поруч із державними операми та Укрфілом культивуються балалайка й гармошка), але рідко коли розуміють у літературі. Важко навіть визначити, який тип творчості нам потрібніший — складний, чи примітивний: кожен з них має свою ділянку діяльності, свої завдання і навіть свою поетику; в кожному типі можуть бути гарні й погані речі, й вимоги, з якими слід підходити до популярних творів, у своєму роді мабуть не менші, ніж вимоги від високих форм мистецтва. В світі цих вимог (від популярних творів) ми й розглядатимемо „Без ґрунту“ Епіка.

Треба констатувати, що завдання в автора було цікаве й корисне. Показати хоробу багатьох наших установ — бюрократизм і ту шкоду, яку цей бюрократизм може зробити живій людині — річ своєчасна, потрібна і цілком придатна для популярного твору. Мимохідь автор торкнувся й інших важливих хороб нашого установного побуту — зловживання революційною фразеологією, за якою не ховається жодного конкретного змісту (ст. 55 — 56 — непогана стилізація), неправильного скорочення на підставі особистих відносин тощо. Слід також констатувати, що Епик щасливо уникнув сюжетних штампів: головний негативний герой його Василь Васильович — не „патентований“ шкідник і ніякого зв'язку ні з Польщею, ні з Англією не має.

Це добре, бо „фахове“ шкідництво й шпигунство куди частіш зустрічається в нас у літературі, ніж у житті. Просто „бюрократ“, а не агент, фашизму звичайно, незрівняно частіше явище в наших установах, а література досі відділя йому небагато місця. Добре також і те, що героїня - Софійка — не комсомолка, не активістка, навіть добре тому, що звичайного, пересічного радслужбовця — не дуже активного, але чесного у нас малювали занадто рідко. А що Софійка зроблена дочкою паркового сторожа, сиротою, яка не має в місті ані зв'язків, ані роду - племені — теж добре, бо почастіш вмотивує її безпорадне становище. Слід також категорично підкреслити, що критика — й гостра — окремих хиб і хороб у Епіка ні в якому разі не переходить у критику радянського ладу взагалі, що типам бюрократів (із яких Генадій Олексійович Вашенко, напевно партієць) протиставлений тип чесного партійця Яна Шотмана, й перемога, нарешті, за ним.

Але... ми гадаємо, що в автора вийшло зовсім не те, що він хотів дати. Бо громадський бік сюжету залишається десь позаду, як невиразне тло для мелодраматичної історії про нелюдське кохання Василя Васильовича Гуменка до нещасної Софії Кравчик. Власне, в автора є два сюжети. Перший, що займає мало місця в книжці й що його тільки ледве накреслено: старший інспектор наросвіти Генадій Олексійович Вашенко, розкладений партієць, погано керував своєю установою, добирав поганих співробітників, впливові одного з яких — начканца Василя Васильовича Гуменка — він цілковито піддав, не дбав про інтереси ні службовців, ані відвідувачів, за що його й усунули з посади за допомогою голови місцевого Яна Шотмана (цьому сюжетові присвячено розділи IV — VII, XV й закінчення XXI). Другий сюжет: мелодраматичний лиходій, Василь Васильович Гуменко (він же начканець), покохав патологічною любов'ю співробітницю Софійку Кравчик, вимагав від неї пологового життя з ним, а коли вона не задовольнила його вимог, скоротив її; скорочена Кравчик дійшла до крайніх щаблів бідунства, не знала чим годувати хворого (його понівечило трамваєм) небожа, якого мала за сина, повинна була віддатися Гуменкові й збиратися одночасно повією, але, на своє щастя, вона зустріла колишнього червоноармійця Скляра, який у тій же установі служив за сторожа, зробилася його дружиною й тимчасово перестала бідувати; проте, злісна доля й далі тяжила над нею: Юхим Скляр захворів, а Гуменко, який увесь час не кидав своїх переслідувань, примусив Софійку піти з ним до готелю, нахваляючись розповісти хорому чоловікові її минуле, і в готелі згвалтував її, хоч вона була вагітна; готельний льокай і Гуменків співучасник Серьожа, який багато

бачив від Гуменка знущань, присвоює собі Софійчин лист до Юхима (Софійка вирішила не повертатися до чоловіка й описала йому все, що з нею було), забив Софійку й за допомогою її листа почав шантажувати Гуменка, вимагаючи від нього грошей. Софійчин брат, колишній червоноармієць Штефан, який пропав був без вісти, повернувся з психіатричної лікарні, та не знайшовши Софійки вдома, знов збожеволів і вкупі з хворим Юхимом прийшов до Наросвіти; в той же час туди прийшов Серьожа, який повернув гроші Ващенкові й розповів про підкуп, але якраз у цей самий час Ващенко одержав відомості про усунення; від усього цього з Гуменком зробився удар. Цей мелодраматичний сюжет займає в книжці майже $\frac{2}{3}$ місця (вкупі з *Vorgeschichte* Софійки, Штефана й Юхима, яким починається повість) і дуже слабо зв'язаний з першим сюжетом — тільки тим, що Ващенко прикриває брудні діляця Гуменка (та й то невідомо, чи знає він їхню „подопльоку“). Таким чином треба констатувати, що Епик задумав свою повість у площині соціальної, але не витримав її у цій площині й швидко зализнув у площину авантюрно-мелодраматичного оповідання з сто-відсотковим лиходієм, прекрасною й невинною героїнею-страдницею, демонічним месником й іншими обов'язковими атрибутами. Ми не кажемо вже про те, що такий авантюрно-мелодраматичний сюжет соціального порядку міг би бути цікавий тільки тоді, коли б Епикові пощастило перевищити всіх своїх незчислених попередників (на що він, очевидно, й не претендував); але біда не тільки в цьому: головна хибка Епикової повісти в тому, що будучи по суті авантюрно-мелодраматичною, вона претендує на значення соціальної, якою, проте, в цілому не є. Сполучити соціальний сюжет із мелодраматичним Епикові не пощастило; кінець Ващенкової кар'єри справді соціально — обумовлений, але для загибелі головного негативного героя, Гуменка, автор уводить навіть не *deus ex machina*, а цілий Олімп із машини: і звільнення Гуменкового патрона, й демонічного лакізу, і божевільного Штефана, які збігаються в один момент часу, аби „угробити“ Гуменка. Такі штучні розв'язки дозволені в творах умовно-мелодраматичних, але ніяк не дозволені у творах реалістично-побутових.

І ось що цікаво. Соціальний сюжет повісти, хоч він розроблений і дуже недбало, залишає непогане враження. Автор уміє робити швидкі зарисовки, іноді трохи гротескні чи карикатурні, але живі й дотепні. Постать Гуменка з „запруженими в окуляри очима“ й перською борідкою, яку він „доїв“, маленька друкарка Дора Григорівна, в якій „рожеві плями спокоху п'ятаками виліпилися на шиї“ під час розмови з страшним начканцем — легко уявляються читачеві і здаються йому дуже природними й правдоподібними. Було б дуже гарно, коли б Епик більше зупинився на описах службового колективу, який у нас і досі не показаний у літературі, як і колектив вузівський, шкільний тощо. Адже ж велика радянська установа — це цілий окремий світ з власними законами, взаємовідносинами, побутом. Але автор швидко збочує до особистої трагедії Софійки і цей головний сюжет повісти викликає часто нерозуміння й чимало заперечень.

Перш за все автор допустив перебільшування. Не треба перед радянським читачем ховати того факту, що в нас ще може людина вмерти з голоду, що жінки ще робляться в нас з - за матеріальних обставин повіями, але таке може трапитися або з селянами, що їх „село суворо вигортає у місто на заробітки“ (вираз Г. Епіка), або з декласованими, або, нарешті, з тими звільненими, що їх не беруть під свій захист профспілкові та громадські організації з - за їхнього соціального походження чи минулого. А щоб дівчина — дочка сторожа, член профспілки, сестра червоноармійця, героя громадянської війни, а потім і дружина червоноармійця, що п'ять років працювала в установі, могла гинути з голоду там, де є й міськом і партосередок і біржа праці й каса взаємодопомоги — здається неймовірним. Автор і сам це розуміє й тому „заднім числом“, на стор. 148 (а справа про звільнення Софійки починається на початку оповідання — відразу ж після *Vorgeschichte*) примушує Гуменка й Ващенка вигадати сплітку про Софійку, нібито її брат Штефан червоноармієць перейшов до білих, а Софійка, знаючи це, потаїла підчас перевірки апарату. Але напочатку повісти цей мотив, який дійсно міг би з'ясувати безпорадне становище Софійки, не фігурував; навпаки, на стор. 64 Ян Шотман, захищаючи Софійку, аргументував тим, що її брат червоноармієць, на що Ващенко тільки відповів: „А про брата я не знаю, куди він подівся. Може, і до білих перейшов... Потому це брат, а не вона“. А на стор. 59 написано, що її звільнили за „кілька випадків, коли вона запізнилася на п'ять хвилин“. Себто, аргумент про зраду Штефана автор ввів уже *post factum*, тоді, коли він у процесі розгортання сюжету зрозумів, що повна безпорадність Софійки в нього не вмотивована. Для кращої мотивації автор без усякого жалю навантажує Софійку всілякими нещастями: кладе її приймака під трамвай, насилає хворобу на її чоловіка — що й примушує Софійку до зближення з Гуменком. Такий засіб позбавляє повість типовості, переносить її сюжет у площину індивідуальної драми — в той час, як установка в Епіка, безперечно, на соціальну типовість. Незрозуміло також, чому після шлюбу Софійки з Юхимом припиняються тимчасово її злидні — адже ж сторож skleпу не міг одержувати більш 30 — 35 крб., а однієї мораль-

ної допомоги тут замало. Далі: після одруження Юхима з Софійкою (стор. 121) весь сюжет побудований на шантажуванні; Софійка ніяк не відважиться розповісти дружині про своє минуле, а Гуменко користується цим, нахваляючись, що він сам це зробить. Чи правдоподібна така ситуація? Відкіля в червоноармійця - комуніста й у його дружини — цілком радянської дівчини, такі уявлення про жіночу чесноту, про гонор! В наш час, коли дореволюційна полова мораль розруйнована в шент, а нова тільки - починає викреслюватися, навряд чи можуть бути такі суворі вимоги чеснотливості з чоловічого боку й таке побоювання за своє минуле — з жіночого. Нарешті, Юхим раніше міг помітити, що його дружина — не дівчина, але... якби тоді автор розгортав далі свій сюжет? Ми бачимо, таким чином, що цей авантурно - мелодраматичний сюжет про нещасну Софійку майже цілком побудовано на натяганнях. Це примушує нас запідозрити, що все, крім сцен установчого побуту, взяв автор не з життя, а з готових літературних зразків — чи то з Шелера - Михайлова (на декотрі романи якого „Без ґрунту“ скидається), чи то з „Misérables“ В. Гюґо, або з якогонебудь іншого твору французького романтизму; про останнє джерело найпаче нагадує кінець з його „демонічним“ льокаєм - месником і жажливою аж до... кумедности сценою з божевільним Штефаном, в той час, як для „ліквідації“ Гуменка було цілком досить Шотмана. У постанках Софійки й Юхима неприродність почувається не тільки в розрізі Софійчиного минулого. Коли довге змагання Софійки за право на чеснотливість викликає в нас співчуття (хоч і здається не зовсім ймовірним у її становищі), то сцена, в якій „квапляється“ Софійка загребла із столу все, що він (Гуменко. — М. Ст.) накупив для неї і Гната, і викинула за поріг йому вслід“ (після візиту Гуменка до Софійки, що закінчилася невдалою спробою взяти її силою) — здається протиріччям із материнським почуттям, бо Гнат, що був у Софійки за сина, важко хворий, умирає з голоду. Взагалі, Юхим і Софійка гостро здаються не сучасним хлопцем та дівчиною, а якось ненавмисною карикатурою на персонажів лицарських часів, вихованих у традиціях шляхетності й гонору. Кохання Юхима до Софійки — цього суворого червоноармійця, який шкодує, „що не можна з ними без революційної законності“, — надмірно - солодке. Звичайно, і червоноармієць типу Юхима може бути ніжним, але ніжність його буде своєрідна, прихована під зовнішньою брутальністю, в той час, як ніжність Юхимова розтікається підсахареною водицею. А оскільки ця ніжність сполучається з одвертими суто фізіологічними почуттями, то її солодкість перетворюється в якесь психічне солодійництво.

Не кращі й негативні постаті. Ми не кажемо вже про „ефектних“ Сергія й Штефана, але й Гуменко (поза суто - побутовими сценами) в установі нас не задовольняє. Справді, хто він такий? Відкіля його вага в установі, яку він фактично тримає в своїх руках? Бюрократ з старих „чиновників“ (а очевидно, такий і є Гуменко) завжди відчуває себе непевно і, гальмуючи працю установи, далекий від самозадоволення: до нього підходять Некрасівські рядки: „Я мучил вас, но мучил я сам“. Гуменко спекулює на революційній термінології й раціоналізації — можна було б припустити, що він розкладений, відірваний від мас партієць чи, принаймні, нова людина — але на це в повісті жодного натяку. Також незрозуміле його ставлення до Софійки. Коли він має до неї пристрасть — тоді незрозумілі його знущання, нелюдська жорстокість і байдужість, одштовхування її після фізіологічного задоволення. А коли він просто розпусник, якому „аби спідниця“ — тоді чому він так уперто переслідує саме Софійку й не звертає ніякої уваги на інших жінок?

Автора можна виправдати в одному випадку — коли визнати, що він хотів дати не реалістично - побутову повість, а символічно - алегоричну. Певні підстави для такого припущення, безперечно, є. Юхима й Софійку можна тлумачити як образи, символи молодішої генерації службовців, щиро відданих радвладі й своїм обов'язкам, Гуменка — як втілення бюрократизму, що гвалтує й душить справжню роботу по установах, Сергія, як прошарування похлібців, попихачів бюрократії, яке, проте, зраджує її підчас небезпеки тощо. При такому тлумаченні переважна частина зроблених закидів утрачує свою силу, бо символічно - алегоричний плян не тільки дозволяє, але й вимагає підкресленості, згущування фарб, більшої концентрації позитивних чи негативних рис. Але в повісті є деталі, які цілком указують на реалістично - побутовий плян; мабуть, головною хвилю автора дійсно було те, що, почавши з реалістичного малюнку, він далі пішов шляхом абстракції, узагальнення й символізації, від чого виникла незв'язаність між окремими частинами повісті.

Твір популярний, із установкою на примітивність, загальноприступність. Він до певної міри повинен бути твором педагогічним: він повинен, щонайменш, не псувати смаку своїх читачів, його справжнє завдання — розвивати поволі цей смак, бути щаблем до опанування масами верховин мистецької культури. „Без ґрунту“ в цілому не псує смаку своїх читачів, але окремі місця викликають сумніви. Серед рясних і часто непоганих образів природи трапляється ось яке сексуальне тлумачення весни: „А вона (земля, — М. С.) безсоромна й захоплює дуже, легко скинула надокучливу білу ковдру і втомлено й кличучи розкинувшись, спрагою жаданого кохання гаптувала

думки. Легко примруживши вогкі, глибокі очі, вона, хвилюючись чекала на відданого кохання. Її стегна горіли бажанням чужого доторку, і високо пнулися до сонця її цнотливі, повні груди“.

Мимоволі повстає тут питання: чи добре зробила комісія, що рекомендувала першою премією на цю книжку для юнацького читання. Юнацькою — себто для підлітків 14—16 років, бо в 18 вже читають те, що й дорослі. Чи не надто це „непедагогічна“ для них еротика? Такі сексуальні образи (наведений образ не єдиний в книжці) безперечно дратують. Це сотий раз підкреслює, що не всяка популярна книжка може стати за юнацьку, що вимоги від юнацької книжки — своєрідні. На жаль, українська, як і російська, мова не може передати різниці між німецькими прикметниками „kindisch“ і „kindlich“. Повість Еліка написана до певної міри kindisch (по-дитячому), але не „kindlich“ (для дітей).

А втім, ще раз підкреслюємо, що завдання в Еліка було цікаве й корисне і що він безперечно вмів малювати реалістичні, побутові сцени. Тому ми гадаємо, що автор на обраному вже шляху дасть нам кращі твори, які матимуть й більше літературно-громадське значення.

М. Степняк

Юліян Шпол. Золоті лисенята. Книгоспілка, 1929, ст. 268, ціна 3 крб.

Щастить українському романові — інакше навряд чи можна оцінити те явище, що його С. Пилипенко в „Народньому вчителі“ умовно узяв „романоманією“, водночас зауваживши й таку, чи не найголовнішу, особливість, як швидкий темп розвитку українського роману, — темп, стимульований вимогами революційної сучасності.

На що особливість читач реагує пильною увагою — з одного боку до ідейного, ідеологічного й тематичного планів роману, а з другого — до моментів зовнішньої структури. Бо якщо від перших гостро вимагають сучасності (тимчасом, як письменник іноді вважає для себе чи то за краще, чи то за безпечніше використовувати й справді невичерпну скарбницю матеріалу горожанської війни), то до других становлять вимогу формальної вмілости (не кажучи вже про майстерність), вимогу засвоєння певного, бодай мінімального, рівня письменницької культури, тимчасом, як твори являють собою приклади подекуди непереможеного учнівства, що володіє автором, а не навпаки.

Виходячи з цих засад, зважимо й об'єкт даної рецензії.

З боку тематики твір змальовує революційне запілля, без чітко-зафіксованої локалізації в часі. Герой мусить затримати військову частину, що поспішає на домівки, і використати її для роботи революційної запільної організації. Перипетії зусиль героя і складають першу сюжетну ділянку фабульного матеріалу, що захоплює з персонажів — Петляра (він же Озон), Оксану (ім'я з'ясовується регресивно), дідка - провокатора. Другу ділянку становить рівнобіжна лінія запілля з улаштуванням замаху на генерала і з персонажами — Кіркою, Мавкою, Мандибулою, Мемом. Цілеві спрямування обох ліній не здійснюються: після розгрому запілля всі персонажі прямують на південь, де і з'єднуються до купи.

В ідеологічному аспекті темарія характерне іронічне витрактування матеріалу; так, організаційно підсумовуючи поразку, тов. Мандибула, як висновок, глибокодумно радить припинити бабання в розмаїтій селянській масі, звернувши належну увагу на пролетарят; це самовпевнене перевідкриття Маркса одразу ж з'ясовано: Петляра пропонує доповідачеві „Капітал“, що його, як виявляється, решта членів організації не читала. Цей же мотив — орієнтації на пролетарят — бринить ще раніше в „уявмованому“ діялозі героя підчас подорожування на вагонному дахові, а також і в іронічно відтвореній дискусії Мема з Мавкою, яка своїм поверховим запалом (знову ж іронічно витрактуванням) цілковито пасує до постаті Мема, що його тактику класично вичерпує така риса: „він говорив“ тільки „взагалі“ і дуже „відносно“. І коли конкретно що й пропонував, то тільки дуже мало: взяти курс на масову роботу і зробити, як він казав, акцент на пролетаріатові (205)“. Це неуттво революціонерів з одного боку, ця ідеологічна й тактична невиразність — з другого є лише похідні від глибокої й безнадійної „інтелігентщини“; нікому не потрібна балаканина без реальних наслідків, абстрактна рефлексія без глибоких організаційних висновків, незграбна метода конспірації, безпорадність індивідуального терору, зрештою байдужість до нездійсненої мети, що її виявляє Кірка — такі маловтішні, хоча й істотні, риси в діяльності та портретах персонажів: сюди ж доводиться прилучити, по - перше, досить строкату еволюцію героя від принципів „правди й брехні“ до терориста, по - друге, прокляту „кохальну“ проблему, розв'язувану персонажами — знову ж хаотично й безпорадно; недвозначною іронією бринить авторова примітка „до речі“ про подвійний menage a trois — „Мавка любила Мема, але жила з Озоном, а Кірка любила Озона, але жила з товаришем Мандибулою“ (266)¹). Увесь згаданий, до того ж невичерпаний матеріал, цілковито вмотивовує

¹) Контраст, цей загальний засіб іронії, наочний у наведених прикладі, використано від автора систематично; так, даючи Vorgeschichte Мандибули, як несхибного терориста, що запально готувався до замаху, автор одразу ж додає, що „правда, тоді в останню мить йому подали знак одкласти (42)“.

остаточний висновок — про безталантисть запільної дійсності. Щоправда, суворість цього вироку мирить із запровадженням досить теплих ноток витрактування, наочних — поруч із критикою запільної організації — в абзаці: „Ах, ця організація! Скільки гірких, скільки солодких слів можна було б і слід було б сказати про неї. І скільки обурення, а ще більше може вдячності й подяки треба було б виляти на голови її — грішних чи святих, але чистих, чесних і самовідданих учасників (242)“. Проте, це співчуття не руйнує загального критичного плану, будучи мотивоване перспективою ретроспекції. Та поруч із цією характеристикою ідеологічного плану, впадає в око іншавельми істотна риса — незначна кількість фабульного матеріалу, що дивовижно виросла в пухкий том понад 250 сторінок. Дослідимо засоби цього чи не штучного поширення, збільшення матеріалу твору.

Перший засіб — зауважене розгалуження фабульного матеріалу, що мотивує й розташування персонажів на два табори. Пасує до цього й подвійність викладу: 1) від першої особи там, де фігурує герой (I, III, VIII та XI розділи); 2) від третьої там, де його немає (II, IV, V, VII, IX та X розділи); до цього слід додати, що „я“ героя не зовсім відсутнє в розділах другої категорії (особливо II та IV), прориваючися відступами (про що докладніше — нижче): останні розділи роману (XII і XIII), де з'єднані всі персонажі, також подано від першої особи героя; нарешті, весь VI розділ — епістолярний: заповнено його листом Мавки до Мема. Всі перелічені засоби одразу ж настановлюють на питання про стилістичну роль їх, що на нього доводиться відповісти негативно; *Icherzählung* розділів від першої особи означає не орієнтацію їх на орнаментальну прозу, а просто наявність оповідачевого „я“: аналогічно — користаючи з термінів німецької поезії — *Zwischenhandlung* розділів безособового оповідання в стилістичному плані сливе нічим не різниться від епістолярної тенденції VI розділу. Одноманітністю стилістичної тканини твору стверджено суто-композиційний сенс аналізованої розбивки розділів разом із засобами оповідання; різниця локалізаційного тла двох фабульних ліній створює й дві рівнобіжні в часі лінії оповідання, що механічно й строкато, без певної регулярності, перемішані між собою. Ламаючи єдину хронологічну лінію подій, неясно лунаючи у взаємній послідовності, вони стимулюють ту таємницю, що її головне здійснення — шлях неправдивого розв'язання; так, зустріч героя з дівчиною підчас подорожі, дальший епізод на гарбі, взаємні підозріння і нарешті арешт героя — весь цей матеріал першої фабульної лінії при читанні роману регресивно зв'язується з відповідним комплексом матеріалу II лінії, а саме, з арештом Озона (бо справжнє ім'я героя з'ясовується лише в кінці роману) та з його близькістю до Мавки: в наслідок намічається утотоження; Озон — герой, Мавка — дівчина на возі, і зовсім несподівано сприймається остаточне розкриття, що Озон це Петляй, а дівчина на возі — згодом розстріляна Оксана. Ця несподіваність дозволяє говорити про недостатнє вмотивування таємниці, що здається плутаниною, наслідком невдало виконаного наміру, невмілості.

Таємниця, втілюючись, користує з таких відомих засобів, як забігання наперед (кінець IX розділу), або умисна ретардація, досягнута чи то звичайним відступом (як у сцені побачення з Кіркою — ст. 244 розділу XII), або ж реплікою персонажа (обіцянка Мавки Мемові на ст. 200). Просякаючи персонажі, таємниця захоплює елемент дії (неясний шурхіт на цвинтарі підчас перебування там Кірки, заарештування героя) та реквізиту (хустка, знайдена Мандибулою, порожні патрони в його револьвері); але знову все розв'язується несподівано — просто; героя зрадив подорожний — дідок (ймовірно, та не досить умотивовано), патрони замінив провокатор (хоч реквізит і не доводив обов'язково його наявності). Чи варто ж було городити з цього нетривкого матеріалу сюжетний город? Лишається гіпотетичне припущення: може ці маніпуляції сюжетної таємниці означають пародію на несподівані розв'язання? Але й цій меті бракує втіленої переконливості.

Та самою композиційною деструкцією не вичерпуються засоби штучного поширення матеріалу твору: з них чи не найголовніший (до того ж і згадуваний побіжно) — численні відступи (біля півтора десятка), що своєю чергою порушують хронологізм рівнобіжних сюжетних ліній роману, здійснюючи його зауважену „пухкість“. Дуже рідко ці відступи дістають міцне вмотивування, як прим. на ст. 37 (характеристика Мандибули), або на ст. 51 — 58 (*Vorgeschichte* героя), на ст. 162 — 166 (регресивна мотивація відступу — сном): збедільшого вони прив'язані штучно, як певні апроприєції, чи „взгляд и нечто“ до випадкової теми (кохання на ст. 18 — 19, юність — ст. 38 — 29, іронізовано-патетичне звертання до жіночої лтки — ст. 35). Разом із штучністю часом дратує їх великий розмір (XI розділ закінчено відступом на 10 сторінок), що заважає стежити за мізерним дієвим елементом твору (якщо ця мізерність — умисна домінанта, то її знову не досить мотивовано). Найголовніше ж дратує тон кокетерії („очуднені“ ремінісценції з літератури — 37, 161), що дозволяє безпосередньо перейти до характеристики стилю.

В цьому плані звертає увагу автора тяга до використання образу — саме в умовно-імажинативному, „неорганічному“ сенсі слова. Кваліфікуючи порівнянню

одмінність цього явища на тлі українського роману, відзначимо, що художньо ці конструкції переконують не завжди. З одного боку, маємо трафарет:

Кірка перша зірвала запону мовчання (78);

З другого — штучність, тяжкодумність:

Мандибула був для товаришів басейном принципіальності, а для незнайомих — фонтаном несподіваности (27).

Не врятовує й тяга до афоризмів:

Ми таки зійшли на ту Голюту, що носила хоч і дуже популярне, але й не менш трафаретне (бож хіба популярне не завжди трафаретне?) ім'я відомої станції (51) —

бо цей афоризм по суті втілює трюїзм.]

Щоправда, зауважена штучність імажинативних конструкцій подекуди пасує до іронічного витрактування матеріалу; однак, вона знижує їх об'єктивну художню вартість. Поруч відзначимо конструктивну вагу деяких образів, що її вони, хоч і не часто, але мають (використані, яко характеристичні ляйт-мотиви, що супроводять постать того чи іншого персонажа); такий ляйт-мотив Кірки, що в її очах розплескались степові озера і... потонули пустотливі ховрашки її бадьорої молодости (34, з невеличкими варіантами — на ст. 30, 91, 234).

Навряд чи можна принципово заперечувати ляйтмотивне використання образу; та тяжкодумність наведеного прикладу — безсумнівна і справляє негативне враження.

Нарешті, слід зауважити в цих імажинативних конструкціях і стилістичні незграбності; ось невіддале поширення означувального комплексу слів:

...музико, покинь підити свою безглузду мелодію крізь решето до божевілля напружених нервів у вусі (34)¹⁾;

ось сумнівне „погодження“:

ушипне раптом якась зайшла не думка, а подих сумніву (39).

Зрідка натрапляємо на влучні спостереження, подані без особливих претензій:]

Потім почалося те обережне, з підхікуваннями і вдавано-жартівливою байдужістю, взаємне обмацування, що його зразок можна бачити хіба тільки на несподіваній зустрічі двох незнайомих псів (223).

Слід також, поруч із іронічною доміантою стилю, позначити й емоційно-ліричну, з певною перевагою впливу Яновського (цього найоригінальнішого стиліста — поруч із Хвильовим — у сучасній українській прозі): за приклад можна взяти візії на ст. 164 (не навожу за браком місця) або ж такі висловлювання еротичного плану:

Із синьої глибини починає виступати яснодайна діва. Вона легко несе свої невинні перса і хвилясто коливає своїми шляхетними стегнами. Вона йде. І в тихому зорі їй пасуться облудні бісики, а дівоча хода заховує їй цнотливу стриманість (162).

Та за сторінку автор „учудює“ поданий матеріал натуралістичними зниженням;

Я беру її перса і обертаю їх на огидні груди баби-яги (що ними вона годує тільки гадів і жаклих мерзотних тварин); стегна їй я викручую на скарлючені, слизкі й зелені жаб'ячі лапи; а вуста роздираю до жовтих набряклих зайдів гороб'ячих пущверинків (163).

Загальний ефект, звичайно, нульовий, бо плюс і мінус взаємно знищуються.

Кілька огріхів слід занотувати і в суто-мовній тканині роману. Непоправно здається конструкція найвищого ступеня прикметника;

Чатував навіть у самих непристойних для цього місцях (19), — помилка поготів дивна, що в тексті роману подибуємо й відповідні поправні конструкції:

Почали кружляти найфантастичніші, безглузді згоди (13);

Її поведінка знімає з неї найупередженіші підозріння (72):

Аналогічну хибну конструкцію постачає й стор. 81:

Це і є самий свіжий, самий надійний для революційної роботи матеріал, —

проблематично її виправдано тим, що наведені слова — власні, і подаючи їх, автор відтворює хибну мову персонажа;

З неоправних використань безособового звороту відзначимо:

Мандибулу було зроблено... (33).

Через півгодини мене було арештовано (75),

Тему було вичерпано (84).

Непоправний ужиток дієслівних речивників постачають фрази:

Для вияснення деяких моментів (219),

¹⁾ Приклад — Згиньте й ви, до болю реальні примари (34) — використовує аналогічний хід, але обриває його комами звертання, що фіксують павзу, брак якої наочний у вищенаведеному негативним прикладі.

Після такого нещасливого подорожування (220).
 Фонетичну какофонію приголосних подибуємо в прикладах:
 Здивувалася й змішалася (100).
 Навіть в дорослому віці (222).
 В лексичі — русизмом тхне від дієслова:
 уся справа рухне (11),
 ужитого в розумінні „загине“. Аналогічний русизм — у фразі:
 це їх не торкається (151),
 де підкреслене дієслово орієнтується на російське „касается“, знижуючи його невідповідною конкретністю (краще було б вжити „стосується до...“).
 Нарешті, за друкпомилку слід уважати „біжучий момент“, не взятий у лапки на стор. 77, що їх постачає стор. 266.
 Наприкінці зупинимося на назві твору „Золоті лисенята“, що метафорично конкретизуються, як сонячне проміння (ст. 18, 23, 263): цю конкретизацію продовжено у вставній новелі — байці листа Мавки (ст. 105 — 107, де золоте лисеня сполучається знаком імажинативної рівності із синьою дівчиною (Мавкою); цю ж конкретизацію остаточно стверджено у мріях героя перед нездійсненим самогубством:
 Хіба ж і я з своєю мукою, і всі ми з своєю великою тривогою не є тільки золоті лисенята?... (264).
 Отже чіткого дешифрування назва твору не має: багатоплановість її незначна і невиразна, до того ж і зв'язується вона не з головним, а з частковим матеріалом твору.
 Резюме: узявши темою революційне заплілля, іронічно витрактувавши матеріял, одмовившись від мислення епізодами (цього ґрунту сюжетної прози), автор не виявив достатньої майстерності ні в композиційному, ані в стилістичному плані, запровадивши деструкцію і збільшивши розмір роману засобом не завжди доречних відступів, забарвлених ниткою неорганічного, часом штучного імажу.

Гр. Майфет

Юрій Смолич. Останній Ейджевуд. Роман. Вид. 2-е, Книгоспілка, 1929. Ст. 184, ц. 1 - 20.

Проблема майбутньої війни поміж капіталістичним світом і СРСР давно вже поставала перед нашими радянськими Республіками, не втрачаючи своєї гостроти і досі. Відбиттям цього питання в нашому письменстві є названий роман, який щойно вийшов уже другим виданням. Це доводить, що є потреба на подібні твори; є потреба усвідомити собі всю вагу цього питання і бодай схематично, але наочно уявити собі конкретну картину майбутньої війни. Названа книга саме відповідає до певної міри цій потребі.

У формі фантастичної, в авантурно-пригодницьких засобах розгорнутої повісти автор малює майбутню війну.

Сюжет її не дуже складний. Комунар Володимир, відряджений з СРСР до Америки, дістає там формули нововинайдених отруйних газів і привозить до СРСР. Формули дають змогу винайти засоби неутралізації отруйних газів, і СРСР перемагає.

Цей сюжет розгорнуто в цікаву фавулу засобами відомих авантурно-пригодницьких жанрів (таємні задуми, складні пляни їх виконання — переодягання, втеча і т. ін.). Все це динамізує сюжет, а тисячі перешкод, що виникають на шляху до здійснення намірів, і несподіване їх подолання, — все це напружує сюжет, змушує читача стежити за розвитком подій з неослабним інтересом. Та не в самому сюжеті й цікавому його розгортанні сенс цього твору.

Автор — не маючи очевидно безпосереднього життєвого досвіду — все таки зумів добре показати, у згоді з принаймні літературно-політичним уявленням, життя капіталістичного світу Америки та її колоній і на тлі його й кілька типових живих людей.

Боротьбу американського пролетаріату — основні труднощі її, що полягають у розпорошеності його й облутуванні його свідомості з боку численних провокаторів, шпиків та й самих ватажків робітничого руху, підкуплюваних від капіталу. Так само добре показано (а не переказано, як це буває в неправдливих письменників) і основні прикмети робітничого руху східних країн, де палюча зненависть до європейців-гнобителів заступає їм клясову свідомість і фактично обертається іноді на расову війну.

На тлі широких робітничих рухів і повстань автор влучно й правдоподібно показує (знов таки) ватажків пролетаріату — справжніх і угодовських, зрадницьких. Надто рельєфно виступає типова постать Джойса — голови Ради профспілок, а фактично зрадника, провокатора, що підступами, брехнею й тисячами інших засобів, які дає йому до рук доброзичливий капіталістичний світ, — облутує майстерними софізмами робітництво так, що воно врешті не знає, хто ворог, хто свій. А в утвореній темній воді спритні наймити капіталу ловлять успішно рибу. Джойс це справді досить яскрава й визначна постать типового угодовця, запроданця — Юди робітни-

Постаті комунарів теж досить яскраві й живі; надто виразні Во й Гайя — юнаки ентузіясти з безмежною здатністю до саможертви. Це ідеальні постаті, але водночас і цілком реальні. Досить реально показано також Кіма — голову Раднаркому, Сіма, Тома й Боба, ватажків — комунарів американського пролетаріату. Але найкраще пощастилося авторові змалювати настрої, психологію й динаміку робітничої маси під час конфлікту з угодовськими ватажками та підчас заколотів на заводі Ейджевуда — в сутичці з Джойсом. У цій яскравій сцені, наче в фокусі, надзвичайно влучно, правдиво й рельєфно показано квінтесенцію умов боротьби американського пролетаріату з могутнім капіталом, що так уміє облутати робітництво павутинням зрадництва й провокації. Досить сказати, що за 10 хвилин до смерти зрадника Джойса від розлютованих робітників Джойс умілою тактикою та софізмами так знов опанував свідомість мас, що вони знов раді вважати його за свого, щоб уявити всю складність робітничого руху в умовах панування „демократичного“ капіталу. З цього боку роман Ю. Смолича має й велике пізнавальне та емоційно-виховальне значення, не складаючись аж ніяк на голу агітку, — хоч виконуючи об'єктивно її rolę.

Проте, в романі є й певні хиби. Це грандіозне завдання — дати картину майбутніх боїв поміж двома світами, автор занадто звужив. Тема, а також безперечне авторове вміння розгорнути події в майстерну фабулу, — дають підставу до потреби й реальної можливості таке поширення зробити. В такому самому вигляді твір хоч і названо романом і має він 184 стор., проте справляє вражіння більше епізоду, — короткочасової сутички, а не грандіозної боротьби.

Крім того, в розв'язковій сюжету є певні неладності, недоречності напочатку Гайя обіцяє Володимирові хутко бути матір'ю, а протягом цілого роману аж до кінця цю обіцянку так і не здійснено. 2) Володимир має таємний радіо-шифр, невідомий навіть Гайї, а потім вона за цим шифром, невідомо як здобутим, розшифровує Володимирові радіограми. 3) Невідомо, як Володимир довідався про формули газів, коли Рудольфові пощастило лише добути зразки самих газів. 4) Хіба в Америці (АСШ) можлива мобілізація (ст. 98), коли там система найманого війська? Не вважаючи на ці та ще кілька ситуацій фабульного порядку, що послаблюють силу ймовірності описуваних подій або, — точніше, — ніби підкреслюють їх умовність саме завдяки фантастичності (напр., аварія аероплану, що після неї Володимир лишається живий і здоровий; невідомо радіопередача своїх переживань від Гайї Володимирові і т. ін.) — названий твір лишається цікавим зразком фантастичного жанру в українському письменстві, — до речі йому ж належить і „пальма першості“, — бо твір Смолича з'явився ще перед „Сонячною машиною“ В. Винниченка. Але грандіозністю свого розмаху „Сонячна машина“ має велику перевагу над Смоличевим твором.

Врешті, написано роман легкою, динамічною мовою, без обтяження зайвими описами чи побутовими подробицями.

В 2-му виданні маємо невеличкі зміни, й то лише стилістичного порядку. Змінено деякі назви розділів, вирази в тексті замінені на поправніші й влучніші.

Загалом твір цікавий і корисний, надто для молодих читачів, що їх так захоплює фантастика і несподівані сюжетні перипетії. Читач з виразними нахилами до реального життя може не задовольнитися з твору в цілому, хоч окремі його елементи досить реальні (боротьба американського пролетаріату та постаті Джойса).

Л. Підгайний

Віктор Домонтович. Дівчина з ведмедиком. Неправдоподібні істини. Вид. „Сяйво“, Київ, Ст. 199. Ціна 1 крб. 50 к.

Почнімо з назви, що виправдана сценою в одному з початкових розділів, де героїня бавиться з ведмедиком; але ця сама назва набуває іншого, метафоричного сенсу у сцені перевірки завдання, потрібній, щоб призначити героєві побачення (модифікація відомого традиційного прийому, що його чи не найхарактерніший приклад — лист Кіна у п'єсі Дюма); ця сцена перейнята паралелізмом, що з'єднує знаком імажинативної рівності волохатого ведмедика й серце героя; образ розгорнуто в дальшу ланку: ведмедика замкнено на полицю — герой напруженням волі примушує себе заспокоїтись. Щоправда, процес на цьому не спинився, бо до назви додано ще й піднаголовка „неправдоподібні істини“, що немов дешифрує ідейно-тематичний сенс твору. І хоч піднаголовка теж виправдано відповідним матеріалом другої половини твору, але його наявність немов свідчить про недостатність першої назви, про рівнобіжні шляхи думки, що не об'єднуються в синтезу; площини обох назв, накладаючись одна на одну, немов неконгруентні. Hiatus назви захоплює й головних персонажів роману. З одного боку — герої; лінія „традиції“ (зрозуміло, життєвої), принципів порядності тощо; з другого героїня; антитеза героєві, лінія „неправдоподібних істин“. Цю антитезу порушено тільки одною непослідовністю з боку героя: прийшовши до Москви з метою побачити Зіну, він від'їздить, не здійснивши наміру.

Співвідношення антитези, що з'єднує героїв роману, розподіляє й решту персонажів на два протилежні, часом ворожі табори. Чи не більшість „голосує“ з а ге-

роя; тут насамперед родинне вогнище Тихменевих, ця індивідуалістично - законсервована база технічної інтелігенції „передвоєнного зразка“: тут і Мар'я Іванівна, що з нею героєві „все просто“ і що власним іменем немов підкреслює свою звичайність, цим контрастуючи до постаті Зіни, поруч стоїть Панас Григорович, співробітник героя і його аналог у мініатурі. Весь наведений ряд якісно й кількісно обороняє фортецю консерватизму, що з нею ворогує Зіна та „парадоксальний резонер“ Гриб; останній стверджує позицію героїні по психологічній лінії; сюди ж стосується постать поета Стефана Хоминського (що в ній чимало від літературної біографії В. Хлебнікова). Та автор подбав, щоб ствердити позицію героїні й по лінії історично - психологічній; саме в цьому аспекті сприймається Макіявелева ремінісценція, підготована вставною новелою Панаса Григоровича про вчинок Миколи Буцького, а також коментарями героя щодо зустрінутих жінки й вагітної дочки.

З обліку *dramatis personae* слід відокремити осіб, не зв'язаних із сюжетом органічно, потрібних тільки механічно - зовнішньо; сюди насамперед належить уже згадуваний Гриб, що навіть виступає в творі несподівано, бо роля його — роля луни до Зіниних поглядів; їх незвичайність, а — що головніше — поодинокість, винятковість потребує якщо не ствердження, то бодай повторення, — в останньому й полягає сенс постаті Гриба, що поза цим аж ніяк не існує. Друга, також механічна постать — Панас Григорович; його роля ще менша від Гриба, бо він повинен тільки подавати репліки, щоб тиради героя бодай трохи нагадували діалога: той же Панас Григорович негативно вмотивовує рецитацію Макіявелі, згадавши за своєю звичкою плутати імена — Савонаролу; ця звичка, як і вимова „психолог“ становить одну з небагатьох, іронічну й жваву рису в його портреті. Та наймеханічніша — постать Кузьменка, відпускника - червоноармійця, учасника великої кількості походів, який відбудовує завод, де працює й герой; згадка в середині роману про зміну зовнішнього вигляду Кузьменка (портфель, блокнот і олівець — замість револьвера) та постійну заклопотаність не збільшує його ролі, що й лишається „вихідною“, ким визначаючи *status quo* героя, контрастивно підкреслюючи індивідуалістичну замкненість його кола і водночас потверджуючи психологічну центрованість усього твору.

Маріонеткова механізація щойно згаданої постаті дозволяє підійти до нової також фундаментальної антитези в творі. Мета Кузьменка — відбудування заводу — міцно суперечить дозвольному життю родини Тихменевих. Щоправда, дочки цієї родини „студіюють науки“, користаючи з послуг приватного вчителя, що до того ж передбачливо обраний за авторитетною рекомендацією професора Габель (чи не безсумнівна класова кастовість цієї рекомендації?) та цілком ясна дистанція поміж цим, паразитарно безтурботним, життям; і напруженою працею контрастного угруповання. Характеристично, що герой, хоч і працює на заводі, але не сполучається в читачевій уяві з цим заводом органічно. Безсилий справити належне враження кількаразово відзначений момент, коли герой трактує свою працю, як порятунком із життєвих неприємностей, ускладнень, дрібних турбот, одночасно підкреслюючи незрозумілість усього цього героїні, багатій на дозволя. Все з'ясовується тим способом, що справді не усім своїм еством герой тяжить до Тихменевих, становлячи з ними спільний *arcus vitiosus* типажу. Отже й читач не йме віри в його кривий зв'язок із заводом, що, в *pendant* до механізованої постаті Кузьменка, відіграє ролю макета, лаштунків та не більше.

Аналізовані антитетичні взаємини поміж різними компонентами роману, як видно, складають його фундамент. Та механічна мотивація тла дозволяє висвітлити ще один контраст, що повстає чи не в наслідок хибної, недостатньої мотивації. Так, герой з фаху — інженер - хемік. Але цій авторській заяві доводиться вірити „на слово“ бо — крім коротких згадок про різні справи героя в галузі кальцієвих сполук, нових способів очистки цукру — ніщо не потверджує ґрунтовніше згаданого фаху. Натомість маємо досить спеціальні літературні ремінісценції, що ними — без перебільшення — рясніє книга: в описі шафи з порцеляною не забуто бабуниної бонбоньєрки 20 - х років минулого сторіччя — з додатком, що в ній Чацький возив цукерки Софії й Онегін — Тат'яні Грем'їній; поруч із цією, досить загальною ремінісценцією, маємо іншу спеціальнішу: в тому ж описі згадане українське скло, що стоїть на дошній полиці, одливаючи райдужним блиском: знову одразу ж додано, що Анрі де Реньє любить описувати цей блиск на венеційському, милому його серцю, хрусткому склі. Дальший доказ у цьому ж пляні — сподівання героя щодо книгозбірні „поета Максима Рильського“, де він гадав знайти „віки й культури“ — від Гомера й Гезіода біблій та єгипетської „книги мертвих“ до Панаїта Ісхраті та Марселя Пруста. Дрібніші докази: читання „Іфігенії“ в оригіналі згадка про поему М. Рильського, а також вище відзначений Стефан Хоминський, стверджений по лінії літературної ж ремінісценції з Т. А. Гофманом (поряд згадано й відновлення популярності славетного романтика в добу військового комунізму). Отже ці ремінісценції суперечать хемічному фахові героя, ховаючи ще й таке протиріччя: герой у коротких відтинках своєї *auto-Vorgeschichte* заважає, що він купує книжки, опрацьовує їх, та не читає. Як же на

цьому ґрунті могло повстати те фахове знання літератури, що його приклади, до того ж і невичерпні, згадаю вище? Чи не краще личив би героєві інший фах, саме літературознавця? Але в композиції й матеріалі роману це означало б геть завод, геть заважене вище протиставлення тла, а можливо, й геть закордонну командировку героя (бо навряд чи представники гуманітарних дисциплін використовують цю можливість так широко, як технічна інтелігенція). А без командировки герой не довідається про долю Зіни, про її *Untergang*... Загибель же героїні — то умовний засіб викликати до неї співчуття з боку читача й цим самим ствердити бодай проблематично лінійну „неправдоподібних істин...“ Як видно, хемічний фах героя повстав знову ж таки з міркувань зовнішньої композиції: цей фах — частина згадуваних лаштунків, макета — композиційний софізм та не глибокий силіогізм, бо не зумовлений органічно матеріалом твору.

В матеріалі, поданім допіру, звернуто увагу на найголовніші компоненти аналізованого роману і тільки не переказано його „зміст“, хоч окремі елементи останнього неодмінно потрапили до наведених обрахунків.

Головна цьому підстава — провідні думки про рецензію В. Державіна („Критика“, 1929, № 3): у випадку ж „Дівчини з ведмедиком“ ці думки знаходять для себе potwierдження — в досить, здавалося б, несподіваному факті „нецікавого змісту“, що й не вимагає переказу. Справді, неактуальність теми твору відзначена критикою поспіль (рец. 1) Ф. Якубовського в № 4 „Життя й Революції“, 2) Е. Старинкевич в № 4 „Красного слова“, 3) А. Хуторяна в № 4 „Критики“). Користаючись з резолютивної фрази „Роману Костомарова“ В. Петрова („Життя й Революція“, 1929, № 3), можна й до аналізованого твору прикласти резюме — роману „за переліченого кохання“. Імовірно, що така тематика на загальному тлі сучасної української белітристики посідатиме окремішне, виняткове місце, як виняткове є й затишне вогнище Тихменевих на загальному тлі економічної скрути військового комунізму. Цю винятковість стверджено психологічним заглибленням у трактуванні теми, індивідуалізмом героїв. І хоч автор іронізує з модної п'єси на 22 частини з епілогом, що її вистава триває 61¹² годин і що трактує проблему кохання, та і його трактування відгонить анахронізмом: справді, парадокси жіночої емансипації, що ними свого часу уславився Винниченко і що тепер бренять непереможним трюїзмом — таке дешифрування „неправдоподібних істин“, що навряд чи апелює до масового, робітничого читача. (Наприкінці відзначимо порівняну вправність виконання: її доказ — старанне розташування дієвих осіб, розмірене чергування епізодичного матеріалу, вмиле використання регресивної методи його подачі (як, прим., у справозданні про берлінську подію), чітке планування частин та епізодів, загострення їх кінцівок: до цієї ж упорядкованості стосується й поміркована препарація імажинативних компонентів, що просякає хоч би назву і що її разом із загальною вадою композиції (недостатня вмотивованість) посилено аналізовано вище.

Незначні кількісно і якісно хиби в мовній тканині твору, що їх — без надмірного порушення об'єктивності — можна вважати за хиби коректи.

Загальне зовнішнє оформлення порядне. Ціна трохи зависока.

Гр. Майфет

П. Куліш. Огняний змій. Повесть із народніх переказів. Переклад і передмова М. Зерова. Вид-во „Сяйво“ Київ, 1929, стор. 80, ц. 25 коп.

Панько Куліш безперечно й досі лишається найменше дослідженою і, в той же час, чи не найцікавішою постаттю нашого старого письменства. З цього погляду Кулішеві випала доля, що вражає своїми контрастами.

Бувши письменником надзвичайно плодотворним та водночас бувши й активним друкарем - видавцем, П. Куліш, видавши чимало з свого доробку, мабуть найменше відомий нашому читачеві.

Коли брати викладки П. Зайцева („Видання творів П. Куліша“ — стаття в „Книгарі“ № 23 — 24 за р. 1919) то літературний доробок Кулішів складає коло 50 томів по 500, середнім числом, сторінок у кожному. Переважна частина Кулішевих писань друкована, та, на жаль, в роздріб, різного часу, в різних місцях. Повного ж видання Кулішевих творів чи хоч би збірки вибраних творів у нас немає. Київське видання Каманіна „Сочинения и письма П. А. Кулиша“ (р. 1908 — 1911) не доведено до краю та до того ж гостро засуджене критикою, західньо ж українське видання Ю. Романчука р. 1908 — 1910, в серії „Руська письменність“ львівської „Просвіти“ — теж не бездоганне — не було поширене на Наддніпрянщині.

Та П. Куліш невідомий нашому читачеві і як науковий, громадський та політичний діяч. Не краще бо від справи видання літературної спадщини Куліша стояла справа наукового кулішезнавства. Тут так само, як і з виданням кулішевих писань, зустрічаємося з цікавим контрастом. Куліша, як привідцю й тогочасного ідеолога українства визнано ще за життя його, ще за розквіту його діяльності, для української молоді тодішньої Куліш „був у свій час українським університетом“ бо „не було

тієї галузі українознавства на протязі трохи не півстоліття, де б не доложив своєї праці П. Куліш". Отож не диво, що, не рівняючи до інших письменників та громадських діячів, яким довго доводилося чекати на громадське визнання та на перо біографа й критика, Кулішеві спочатку повелося інакше. Вже через два роки по смерті П. Куліша з'явилася книжка Б. Грінченка „П. А. Кулиш. Биографический очерк", ще через рік на сторінках поважного тоді „Літературно - Наукового Вісника" видрукована була докторська дисертація галицького дослідника О. Маковея — „П. О. Куліш — огляд його діяльності"; незабаром, ще через рік, з'явилася й ґрунтовна робота біографа П. Куліша — В. Шенрока „П. А. Кулиш. Биографический очерк", Та ба. На цих трьох незавершених, бо писаних нашвидку по смерті Куліша, роботах, справа й спинилася. Далі цих перших кроків та популярної брошури Д. Дорошенка „П. Куліш, його життя й літературно - громадська діяльність", що вийшла р. 1918 у Києві, та статейного матеріалу й листування справа тут не посунулася.

За нашої доби Кулішеві теж не дуже повелося. В справі кулішезнавства не пішло далі видання деяких епістолярних збірок та спеціального Кулішевого збірника Комісії для видавання пам'яток новітнього письменства („Збірник історично-філологічного Відділу ВУАН", № 53 Київ 1927).

Не краще й справа видання літературних творів Куліша. Тоді як тепер ми маємо почасті вже здійснені, здебільшого ж реально здійснювані видання творів інших наших класиків, з Куліша маємо ми тільки окремі видання та й то не дуже численні.

Через те з особливою увагою слід поставитися до виданого „Сяйвом" перекладу з російської повісті Кулішевої „Огняний змії". Повість ця, що належить до раннього періоду Кулішевої творчості, зовсім, скажемо, невідома нашому читачеві. Видана в давньому збірникові М. Максимовича „Киевлянин" та до того ж російською мовою, вона не могла, звичайно, відомою бути нашому читачеві.

У своїй, згадуваній вже вище статті, П. Зайцев наводить плян видання Кулішевих творів і, зокрема, вважає за потрібне виділити з творів Куліша, між іншим, саме „все те, що хоча б написано було й по російськи, але або змістом своїм взятє з українського життя (як напр. перші його оповідання „Огненный змей", як роман „Михайло Чернишенко" і т. под.), або ж мало автобіографічний характер"...

Отож М. Зеров, якому, як редакторові тодішнього „Книгаря" мав бути відомий викладений на сторінках „Книгаря" плян видання писань Кулішевих, перекладом „Огненного змея" хоч невеличку частку здійснює цього пляну. І то частку досить важливу, бо тут ходить справа про видання дотепер, скажемо просто, невідомого широкому загальному читачів твору Куліша.

З якою ж міркою приходить М. Зеров — перекладач і редактор — до Кулішевої повісті?

Спинімося спочатку на формальних моментах — на мові перекладу. Те, що Куліш був знавець живої народної мови — це нібито доводити нема чого. Інакше й бути не могло, бо Куліш — вихованець народної поезії. Та разом з тим Куліш не тільки знавець народної української мови, а й творець української мови літературної. Можна, звичайно, кохатися чи не кохатися в Кулішеву мову, та не можна, в той же час, не визнавати безперечної своєрідності її. Яку б сторінку з Кулішевих писань не взяти — чи то з оригінальної творчості його літературної чи то з перекладів, з писань літературно - критичних чи листування — скрізь мова Куліша лишається своєрідною, лише Кулішеві властивою мовою. І, в той же час, майже бездоганий з мовного боку переклад М. Зерова — це типовий взірць уніфікованої, за російською сказати б, обезличеної мови. Спробуйте, справді, перечитати кілька хоч би карток „Чорної Ради" чи то „Орісі" й візьміться після того за перекладеного М. Зеровим „Огняного Змія" Висновок може бути тільки один — М. Зеров не по кулішевому мовить про огняного змія: він не опанував особливостей Кулішевої мови. Найкращий доказ того, що важко перекладати красне письменство, та мабуть найважче перекладати з мови чужої на рідну письменникові мову...

Не зовсім гаразд підійшов М. Зеров і до витолковування твору (лише з цього погляду можемо ми розглядати його передмову, подану в „дешевій—отже масовій — бібліотеці красного письменства").

Щоправда, М. Зеров не пішов тут за згадуваним уже автором пляном видання творів П. Куліша, П. Зайцевим, який одверто признався, що йому „цікавий національний Куліш", М. Зеров не йде слідом за П. Зайцевим та проте теж стає на помилкову, на нашу думку, стежку.

Саме вже назва вступної статті „Початки літературної роботи П. Куліша та його повість „Огняний змії" — говорить за те, що М. Зеров з сучо - літературного лише погляду підходить до оцінки „Огняного змія". На те, що передмову писано для масового читача, свідчить тільки популярний виклад її. Наш масовий читач, просто кажучи, не знає Куліша, не знає його творчості, не знає й Кулішевої наукової та громадської діяльності. Отож в чудному опиниться становищі цей читач (споживач „дешевої бібліотеки"), прочитавши передмову М. Зерова, що хоч і популярно викладена, та оперує

з фактами читачеві невідомими, виходячи з цих вихідних фактів, як з уже відомих читачеві.

Не можна погодитися і з безсторонньо-літературним підходом М. Зерова до витолковування народніх переказів і забобонів. Повість „Огняний змії“ збудована цілком на кістякові народніх переказів, де дивно й у той же час природньо поперепліталися рештки поганства з християнськими віруваннями. Це все становить прекрасний матеріал для аналізу вірувань взагалі, вдячний матеріал для атеїстичних висновків.

Прихильники „чистої“ літературної критики можуть тут закинути нам, що, мовляв, не місце подібним висновкам у суто-літературній передмові. На це можна б заважати, що певніше не місце самій лише суто-літературній передмові в масовому виданні повісті вартото всебічної уваги, мало відомого широкому читачеві клясика українського.

Щождо самої повісті Кулішевої то з приводу неї, як літературного твору, не сказати більшого од сказаного М. Зеровим в його передмові. „Огняний змії“ відбиває собою початок літературної творчости, Куліша. Позначається це і в нескладній задумі твору, і в примітивній будові повісті і в запопадливому запозичанні джерела народньої поезії. Проте читається повість легко і з цікавістю. Це забезпечує книжці успіх у читача.

С. Кравців

Карл Грюнберг. Пылающий Рур. Роман из времени восстания Каппа. Перевод с немецкого В. Мининой. Госиздат, Москва. 1929. Ленинград. Цена 1 карб. 50 коп. Обкладинка 15 коп.

Книжка К. Грюнберга відбиває дуже цікавий момент з історії революційного руху германського пролетаріату, коли в так званій демократичній республіці була утворена спроба державного перевороту, відома під назвою повстання Капп - Лютвіца. Куточок тодішньої германської революційної дійсности, що її спостерігає автор — це Рурський кам'яновугільний басейн з його шахтами та суворою каторжною долею працівника - рудокопа. На цьому тлі розгортається перед нами історія життя Ернста Зукрова, студента хемії. Молодий студент, почасти під впливом гострої матеріальної нужди, почасти бажаючи прилучитися до фізичної праці і пожити життям шахтаря, виріжається до Руру, де й стає на шахти. Тут сувора дійсність швидко перевертає ілюзії Зукрова, що сподівався легко пристосуватися до нових для нього форм праці. Практичне знайомство з лютими формами визиску наймачів рурських шахт перевиховує політичні погляди молодого Зукрова у бік визволення їх від націоналістичних наплатувань і поступового наближення до комунізму. Дві життєвих зустрічі залишають в свідомості Зукрова яскравий слід. Це, з одного боку, знайомство його з переконаною націоналісткою, щовіністкою та „ура - патріоткою“ Гізелою Ценк, і з другого — з свідомою пролетаркою, що розуміє інтереси та завдання своєї класи — Марі Руккерс. Якщо Гізела відштовхує Зукрова тим, що навіть його почуття до себе прагне використати для втягнення його в націоналістичне оточення, то Марі приваблює Зукрова своєю внутрішньою благородністю та своїм чутливим, відзивним ставленням до своїх товаришів у роботі. Непохитну відданість робітничій класі Марі відзначає смертю підчас героїчної оборони повстанців - робітників від республіканського війська Носке. Яскравими фарбами змальовані в книзі картини загального страйку, суворі та беззаконні розправи реакційних генералів над беззахисними робітниками та інші сцени політичної боротьби. Довідно виявив автор розквіт під покришкою демократії Носке махового націоналізму. Як у калейдоскопі, проходять перед читачем постаті проводирів різних політичних угруповань серед робітників, починаючи від соціал-угодовця Ризе, що наніс у рішучий момент зрадницький удар робітничому рухові та скінчив своє амплуа, як ландрат в ГанOVERській окрузі, і закінчуючи чесним комуністом Гроте, що чудом вирвався з пазурів смерті після гарячої сутички біля Галсуна разом з 14 робітниками та з загonom баварських уланів.

Книга Брюнберга є цінний матеріал для висвітлення німецького революційного руху останніх років.

Мик. Панченко

Записки Одеського Наукового при У. А. Н. Товариства. Секція соціально-історична. Ч. I (ДВУ, 1927, 99 ст.), ч. II (ДВУ, 1928, 92 ст.), ч. III (ДВУ, 1928, 102 ст.). За редакцією М. Слабченка.

Цілком справедливо каже акад. Д. І. Багалій, що Одеса в пореволюційній українській історіографії здобулася на ролю нового осередку української історичної думки, до того ще — думки марксистської. Капітальні праці проф. М. Є. Слабченка, керманича того осередку, є надзвичайно цінна вкладка в науку історії України, зокрема історії українського господарства та історії українського права. Але діяльність проф. Слабченка ширша. Адже ж з його — керівник науково-дослідчої катедри історії

України в Одесі, організатор Одеської громади молодих українських істориків. Утворення соціально - історичної секції одеського наукового товариства так само завдячило проф. Слабченкові. Перші томи „Записок“ тої секції, що за їх оце маємо сказати кілька слів, є перші й поважні наслідки науково - дослідчої праці одеського історичного осередку за невтомним провідом його керівника.

Вже в передмові до I випуску „Записок“ чітко визначено їхні завдання: „Записки“ соціально - історичної секції одеського наукового товариства мають містити досліді й розшуки з царини економічних та соціальних відношень України на підвалинах матеріялів, що їх зібрано, головним чином, в одеських та інших степових архівах, бібліотеках і музеях“. У своїй праці секція „головним чином спинається на т. зв. „нових часах“ і висвітлює ті економічні та соціальні феномени і процеси, що підготовляли в нас Велику Жовтневу Революцію“ (I, 3). Справді, і більшість тем і обсяг матеріялу безперечно зв'язані з Південною Україною та з одеськими науковими скарбами, до речі — взагалі дуже великими. З 33-х статтів I тому дві цілком зв'язано з територією Південної України, та й третя теж великою мірою туди належить. З чотирьох розвідок III тому три цілком стосуються до Південної України. Лише том II є певний виняток, бо ставить теми в межах усієї України. Проте, трактування мало не всіх тих тем зроблено в масштабі одноцілості українського економічного терену, і питання, що їх досліджується, мають загально - українське значення. Цілком доцільно секція, починаючи з II тому, стала на шлях видання тематичних збірників. Отож II збірник присвячено аграрним відносинам, а III — історії економічної думки на Україні.

Першу книгу „Записок“ присвячено питанням української економіки та економічної думки за другої половини XIX ст. Статті О. Варнеке („Залізничне будівництво на Україні в 1860 - х р. р.“, ст. 5 — 22), М. Бачинського („Голод на початку 90 - х років на Херсонщині і діяльність М. В. Левитського“, ст. 23 — 53), І. Бровера („З історії „австрійської школи“ на Україні“, ст. 54 — 99) розробляють цілком нові ще питання історії України XIX ст. Особливий інтерес має стаття О. Варнеке (до речі, автор очевидно спеціалізується на цих питаннях, бо ще ж в XI книзі „Записок Історично-Філологічного Відділу“ У. А. Н. він опублікував статтю „До історії залізничного транспорту на Україні“). Автор знімає тут нове питання в економічній історії України й питання надзвичайно важливе. Адже ж історія залізничної справи на Україні — то є одна з найцікавіших проблем української економіки й політики в минулому. Боротьба за напрямки залізниць на Україні, що точилася особливо за 60 - х р. р. XIX ст., яскраво виявила колоніальні інтереси російського капіталу на Україні й московську політику імперського уряду (див. нашу статтю „Проблема української економіки“ — Червоний Шлях, 1928, IX — X). О. Варнеке, на підставі вельми цікавих матеріялів Одеського Округового Архіву (Архів Новоросійського генералгубернатора), а так само друкованих матеріялів (зокрема, періодичної преси тогочасної, як української, так і російської) подає яскраву картину боротьби російського й українського капіталу в справі будування залізниць на Україні. Російські торговельно - промислові кола обстоювали, щоб передусім було збудовано залізницю від центру, тоб - то від Москви, до „окраїн“ (Москва — Харків — Феодосія, Москва — Київ — Одеса). Отже в питанні про залізницю від Одеси на північ — вони з усією енергією боролися напрямком тої залізничної на Балту — Київ, тоді як панівні кола Степової України (дворянство й торговельна буржуазія) пропонували провести її на Кремінчук — Харків. Дуже цікаво, що адміністрація Південної України, в особі Новоросійського генерал-губернатора Коцебу, „виступала в цій справі, як представниця інтересів української буржуазії проти центрального уряду“ (I, 7). Після великої боротьби, кінець - кінцем, переміг український проект. Проте залізницю ту було збудовано тимчасом лише до Крюкова, і Харків довго не було з Одесою сполучено (зате р. 1869 його сполучено було з Москвою, а року 1870 проведено залізницю Москва — Київ та Київ — Одеса). Але автор статті трохи недооцінює того, що напрямком Одеса — Харків не був п р и н ц и п о в о - рожий інтересам російського капіталу на Україні. Адже ж головний шлях російського капіталізму через Україну до ринків Близького Сходу йшов саме на Харків, а далі в трьох варіантах (Одеса, Феодосія, Ростов) — до Чорного й Озівського морів (про це див. нашу працю „Предкапиталистическая фабрика“). Але український проект суперечив російським інтересам, бо якраз зв'язував Одесу з Харковом, незалежно від того, чи зв'язаний був Харків з Москвою. Дальша історія цієї справи цілком з'ясовує тут позицію російського уряду та перевагу інтересів російського капіталу. Така ж боротьба точилася й у справі сполучення Одеси з західним кордоном України, власне — з Центральною та Західною Європою (проект Басарабської й Подільської залізниць). Не зважаючи на активну підтримку з боку адміністрації Південної України, українська буржуазія своєї мети не досягла. Тут цілком перемогла російська буржуазія, що тоді дуже боялася загубити ринки Близького Сходу. На жаль, О. Варнеке менш уваги звернув на боротьбу, зв'язану з Басарабською залізницею. Так само „в справі Озівської залізничної (Курське — Харків — Озівське море) було обрано напрямом, який задовольняв потреби тільки московської торгівлі“ (I, 22). Розвідка О. Варнеке, не зважаючи

на деяку схематичність, безперечно є цінна вкладка в історію залізничного будівництва на Україні — й одна з найкращих у „Записках“.

Стаття М. Бачинського описує стан сільського господарства, зокрема господарства селянського, на Херсонщині в кінці 80-х і на початку 90-х років. Автор констатує „буйний процес капіталізації сільського господарства“ на степовій Україні за 80 — 90 - р. р. і, як наслідок того, „процес руйнації селянського господарства“. Характеризуючи важкий економічний стан селянського господарства на Південній Україні (особливо на Херсонщині), автор стверджує, що „бідніше селянство в рілній справі регресувало“ (приміром, т. зв. однопілля). Процесові розкладу села очевидно сприяло те, що Південна Україна „працювала на західно - європейського споживача“ (І, 27). Отже кризи „мусили бути руйнівними для сільського господарства“ (І, 28). Держава виявляла „повну байдужість... до інтересів селянського господарства“ (характерно, що Херсонське Губерніяльне Земство р. 1895 дорікало, що „політика держави скерована на розвиток індустрії й найменше має на увазі інтереси хліборобства“ (І, 28). За надзвичайно важкого стану селянського господарства на Херсонщині на початку 90 - х років його спіткало стихійне лихо — неврожаї 1891 і 1892 р. р. з усіма побічними явищами (пошесті, зокрема — холера, тощо). Докладно описує автор цей момент, характеризує урядові заходи щодо полегшення становища недорідних районів. Дуже цікаво, що з урядової допомоги „Степова Україна дістала... р. 1891 менш за інші краї“ (російські) (І, 35). Цікаві ще матеріали про громадську допомогу голодним, а також про представника деяких фірм підчас голоду. Потім автор важає проф. Р. М. Левитського на Херсонщині, „що виступив з проповіддю громадської солідарності й колективізації праці, стараючись пригосувати ідеї утопічного соціалізму до суворой дійсності“ в умовах промислового капіталізму (І, 37), що, кінцею - кінцем, і спричинилося до занепаду хліборобських спілок (артілів). Цікава характеристика поглядів Левитського та ставлення до нього з боку українського й російського громадянства того часу.

Автор третьої статті — І. Б р о в е р — обрав за тему своєї студії історію „австрійської школи“ в політичній економії на Україні. Він описує ті загальні економічні умови західно - європейського життя другої половини XIX в., що спричинилися до з'явлення економічної теорії Джевонса й К. Менгера, що пізніше набула назви „австрійської школи“. Автор подає теорію граничної корисності Менгера, проте, не випускаючи з ока й теорії Джевонса. На думку автора, на Україні сприятливий ґрунт для „австрійців“ утворюється в кінці XIX — на початку XX ст. За найвизначнішого представника „австрійської школи“ на Україні автор вважає проф. Р. М. Орженцького й присвячує свою розвідку його теорії. Автор констатує, що теорія „австрійської школи“ не знайшла собі (на Україні) багатьох прихильників“ (І, 97) і вбачає основну причину цього в тім, що „швидкий розвиток великої промисловости, технічно високо організовано (sic! О.), при нечуваній в інших капіталістичних країнах експлуатації робітників, так загострили класову боротьбу між капіталом і трудом, що проміжні теорії не могли мати тут поспіху“ (І, 97). Автор суперечить собі, коли каже: „Теорія Орженцького, як відбиток ідеології цієї середньої групи (дрібно буржуазії) не мала ґрунту для більш - менш значного поширення. Проте ця теорія не губить від того свого соціально - історичного значіння, як ознака і характерна риса певної епохи в історичному розвитку України, епохи п е р в і с н о г о (розбивка скрізь наша — О.) промислово - капіталістичного розвитку“ (І, 97). Аджеж раніш автор зв'язував „австрійську школу“ з р о з к в і т о м промислового капіталізму. Визначаючи, що на Україні „австрійська школа“ мусіла набути оригінального забарвлення, треба всеж підкреслити, що вона органічно поєднана з добою фінансового капіталу так само й на Україні. Орженцький, справді, виступив надто рано, коли на Україні не було фінансового капіталу. Але конче треба було зважити, що дальша діяльність Орженцького належить часам фінансового капіталу. Якраз еволюцію економічних поглядів Орженцького автор не вивчив. Бо ж останні праці Орженцького наближують його до т. зв. „англо - американської школи“. З другого боку, навряд чи вірно твердження авторове про те, що Орженцький був один на полі „австрійської теорії“ на Україні. Адже ж саме „австрійська школа“ була досить популярна на Україні в кінці XIX — на початку XX ст., і якраз під впливом цієї школи були найвидатніші представники науки політичної економії на університетських катедрах України. Отут - то й треба застерегти чи не основну помилку автору. Навіть коли б відповідна теза автора була правдива, не досить було б обмежитися на тому, що констатовано дрібно - буржуазний характер „австрійської теорії“ на Україні, власне — зв'язок цієї ідеології з дрібною буржуазією на Україні. Чи автор уявляє собі конкретно, що то за дрібна буржуазія? Міщанство, капіталістична верхівка селянства — чи якісь неукраїнської дрібно - буржуазні прошарки. Безперечно, не дя дрібна буржуазія годувала „австрійську теорію“ на Україні. Соціальні коріння „австрійської школи“ на Україні треба шукати серед рантьє, українського й неукраїнського походження, дідачів, що жили з оренди по великих містах, тощо. Ідеологи дрібно буржуазії — української й неукраїнської — в умовах фінан-

сового капіталізму скоріше вдавалися до марксівської теорії, звичайно, перекинувши й пристосовуючи їх до своїх інтересів і уподобань. На жаль, автор цього не помітив.

Другу книгу „Записок“ присвячено історії аграрних відносин на Україні. Вона містить статті Т. Слабченка („До історії аграрних криз на Україні в XIX ст.“, ст. 3—24), О. Невзорової („Аграрне питання на Україні після 1902 р.“, ст. 25—47), О. Погребинського („Аграрна справа на Україні в світлі II Держ. Думи“, ст. 48—92). Кожна з цих праць вносить нове в історію аграрної справи на Україні. Треба відзначити правдиве поставлення тем і свіжість відповідних матеріалів. Особливо цікава стаття Т. Слабченка, що знімає надзвичайно важливе з боку методологічного питання про аграрні кризи на Україні за XIX ст. Автор широко накреслює свою студію, від наполеонівської доби аж до 1905 року. Цілком справедлива думка про те, що „сільсько-господарчі кризи України стояли в тісному зв'язку з положенням української зернової продукції на західно-європейському ринкові“ (II, 3). Звичайно, автору треба було з'ясувати характер криз кріпацької доби. Безперечно, „кризи кріпацької доби — кризи *sui generis*, як кризи передкапіталістичні“. Але навряд чи можна визнати за правдиве твердження авторове про те, що „в передреформній Україні... кризи торкались тільки великих господарств, не відбивались на господарстві ціло-на-родньому, так само як і на всьому суспільстві“ (II, 7). Міркування автору тут не переконливі. Адже ж „перекидка поміщиком частини своїх робітників до інших галузей господарства“, безперечно, могла спричинитися до „перегрупування аграрної частини населення в самій собі“ (ibid.). Коли скрутний стан хлібного господарства на півночі й в центрі України приволов дідичів удатися до поширення „вотчинної“ фабрики, розвивається на Україні сукняна, а згодом цукрова промисловість, що величезне значення мали в процесі індустріалізації господарства й переходу його на рейки капіталістичні. Ми не протиставимо доби кріпацької, доби торговельного капіталу — добі капіталістичній. Капіталістичні елементи зароджувалися в надрах кріпацької господарки, вони поволі розкладали її, утворюючи своєрідну організацію переходової, передкапіталістичної доби. Отже, констатуємо надзвичайно складний характер дореформних аграрних криз, визнаючи їх за своєрідні, ми аж ніяк не можемо обмежити сферу їхнього впливу лише сільським господарством і господарством великопанським. Навпаки, вони багатьма нитками економічного взаємочину зв'язували теє господарство з іншими ділянками економічного й соціального життя, відбивалися й на кріпацькому й на капіталістичному секторі передреформної економіки й суспільства. Нам доводилося вже говорити про це, щоправда, принагідно (див. Записки Істор.-Філол. Відд. УАН, кн. VII — VIII, ст. 565). Ширше питання про „аграрну кризу“ 20—30-х р.р. XIX в. ми розгорнули були в „Кріпацькій фабриці“ (її й поднесь, не з авторової причини, не надруковано). Але, безумовно, питання вимагає методологічного опрацювання, як з боку істориків-економістів, так і з боку економістів-теоретиків. Друга методологічна вада розвідки Т. Слабченка — це безперечна перевага південно-українського матеріалу над загально-українськими висновками праці. Не взято на увагу тяжіння деяких українських районів до Балтики, не з'ясовано стану хлібного ринку північного Лівобережжя, що протягом передкапіталістичної доби переживало велику скруту в збуті свого збіжжя. Варт було б більш зупинитися на ринкові внутрішньому; нарешті, аж ніяк не можна нехтувати ринки внутрі—імперські (білоруські, тощо). Конче треба було внести в проблему передкапіталістичних аграрних криз принцип районування українського хлібного господарства, тощо. Отже розвідку Т. Слабченка було б правдивіше назвати, як історію аграрних криз на Південній Україні в XIX ст. Проте, залишаючи на боці деякі неточні або спірні твердження (приміром, Київ, як транзитний пункт на Захід; адже ж тая роля більш Бардичеву належала; або „Захід міг спожити як у за в г о д н о кількість сільсько-господарчих продуктів“ — II, 5; Одеське порто-франко продовжено було р. 1849 не тільки, „аби не випустити англійського ринку“ — II, 6 тощо), редакційні неясності й неточності (див. II, ст. 3; пр. 3; пр. 13, то-що), слід визнати розвідку Т. Слабченка за цікаву й ґрунтовну спробу подати історію аграрних криз другої половини XIX ст. на Україні.

У статті О. Невзорової старанно опрацьовано цікаві дані „Трудов Местных Комитетов о нуждах с.-х. промышленности“ й стверджено правдиву думку про те, що „капіталістичний розвиток України на 1902 р. досяг такого ступеня розвитку, що дальше співжиття з наслідками кріпацтва загрожувало заворушеннями, силу й розмах яких тяжко було б і уявити“ (II, 25). Розвідка О. Невзорової стане у пригоді студіям над історією селянського руху на Україні в добу першої революції.

Стаття О. Погребинського ув'язує соціально-економічну проблему аграрної справи на Україні після революції 1905 року з політичною боротьбою в II Державній Думі. Хоч твердження авторове, що „аграрне питання є точкою, круг якої гуртуються ледве не всі історичні події й перевороти України“ (II, 48) і грішить на перебільшення, але в своїй праці він, на підставі, головне, „Стенографических отчетов заседаний Государственной Думы II-го созыва“, докладно з'ясовує роль депутатів

(особливо селянських) од України в цій важливій справі. Після короткого вступу він спеціально зупиняється на селянському рухові 1906 року, аграрній політиці російського уряду й критиці її в II Державній Думі, нарешті, велику увагу присвячує аграрним програмам у II Державній Думі.

Особливе значення має III книга, історії економічної думки на Україні присвячена. Як відомо, ще до цього часу була цілком занедбана ділянка й нашої історичної науки, а ще більш — науки економічної. І то цілком зрозуміло. Студії над історією України XIX — XX ст. допіру були почалися, зокрема, мало не до останнього часу якнайменше уваги звертали на історію українського господарства того часу. Аджеж і досі не маємо жадної монографії, присвяченої українському господарству за доби капіталізму (після 1861 р.). Інтерес до економічної думки української з'являється вже згодом, безперечно, в зв'язку з розвитком науки історії українського господарства. Це виявилось як в загальних оглядах історії України XIX — XX ст., так і в спеціальній літературі. Проф. М. Є. Слабченко подав дуже цікаві матеріали до історії економічної думки на Україні XIX ст. в своїх „Матеріялах“ (див. ще нарис, Зіберові присвячений, в новому виданні Зіберової праці „Очерки первобитної економічної культури“), як в I, так і в II томі. Чимало матеріалів до цієї теми опублікував був проф. М. І. Яворський у своїх „Нарисах з історії революційної боротьби на Україні“, т. т. I, II ч. I, (зокрема, про Зібера й Подолинського). Довелося торкнутися цієї теми й нам, досліджуючи проблему української економіки в науковій і громадській думці XIX — XX ст. (див. „Червоний Шлях“, 1928, IX — X). Деякі приклади до біографії Зібера подано було в інших працях (Шамрая, Ткаченко, тощо). Маємо ще біографічного характеру статті, присвячені Туган - Барановському й Орженському. Але, на превеликий жаль, останні дослідні над історією української громадської думки 70 — 80 - х р. р., що безперечно прислужилися для *Drahtmanniana*, сливе нічого не дали для Зібера й Подолинського. Навіть ювілей (40 літ з дня смерті) Зібера, цього першого теоретика-марксиста на Україні (та й у Росії), обминули мовчки. Тим важливіші перші спроби з боку українських економістів дослідити певні моменти з історії економічної думки на Україні. Безперечно, цінною вкладкою в науку історії України й історії економічної думки на Україні є праці Д. Є. Бованенка про Зібера („До історії політичної економії на Україні“ — „Юбілейний Збірник УАН на пошану акад. Д. І. Багалія“, 1927 р., та „М. І. Зібер“ — „Наукові Записки Київського Інституту Народного Господарства“, т. IX, 1928 р.) та Подолинського („Економічна концепція Сергія Подолинського“ — „Прапор Марксизму“, 1928, кн. II). Соціально - Історична Секція Одеського Наукового Товариства не відтепер звернула увагу на ці питання. Ще в I томі „Записок“ уміщено було згадану статтю І. Бровера про Орженського. Тепер, як видно з III тому, є широкий план опрацювати історію економічної думки на Україні в її окремих представниках. Окрім уміщених в III томі розвідок, присвячених південно - українським економістам 30 — 40 - х р. р. XIX ст., потім Палімпсестову, Орбінському та Т. Рильському, Секція працює над Бунге, В. Василенком, Гур'євим, Одарченком, Осадчим, Посніковим, Русовим, Степановим, Ціхановецьким та інш. (III, 4). У передмові до III тому проф. Слабченко пише: „Без студій над історією економічної думки й взагалі історії української економіки наше минуле було відбите в кривому дзеркалі. Україна, як організм, була б без хребта... Історія економічної думки (в зв'язку з історією економіки) саме й показує, що Україна переходила в своєму житті всі етапи капіталістичного розвитку“ (III, 3 — 4).

В III книзі „Записок“ уміщено праці: „Головні економічні течії 30 - х — 40 - р. р. XIX ст. на Степовій Україні“ — М. Бачинського (ст. 5 — 29), „Палімпсестов, як економіст“ — І. Клема (ст. 30 — 46), „Р. В. Орбінський“ — О. Варнеке (ст. 47 — 65) і „Економічні погляди Т. Рильського“ — І. Бровера (ст. 66 — 102). Особливий інтерес являють статті Бачинського та Варнеке. Характерна риса всіх згаданих праць — це вивчення економічної думки на тлі господарчого життя тогочасного, надто на Південній Україні. Це доводилося зробити не лише з міркувань методологічного характеру. Великою мірою цьому спричинилося й те, що на Степовій Україні XIX ст. економічна думка зростала на суто - практичному ґрунті, і відповідні економічні течії цілком відбивали певні потреби південно - українського господарства. І економісти - практики 30 — 40 - х р. р., і Палімпсестов, і Орбінський зонайменше були теоретики. Їхні теоретичні погляди цілком ґрунтувалися або на архаїчних економічних теоріях XVII — XVIII ст. (Стурдза), або в кращому разі на працях „вульгарної школи“ політичної економії (Орбінський), що взагалі чималий вплив тоді мала на українську економічну думку. Зате практичні погляди тих авторів та еволюція тих поглядів (приміром, в Орбінського) надзвичайно цікаві якраз для історії південно - українського господарства тогочасного.

М. Бачинський характеризує південно - українську думку 30 - х — 40 - х років. Визначаючи економічні обставини того часу, автор правдиво накреслює певну різницю між першим і другим десятиліттям. „Продукція на продаж і експорт - това торгівля були головними пружинами господарства Степової України“ — спра-

ведливо каже він. За 30 - х років Південна Україна посідала цілком певне й стале місце на світовім ринкові й „всю свою увагу степові економісти 30 - х років звернули на оцінку сучасного становища поміщицького господарства й на одшукування найзисковніших способів господарювання в певній обстанові, розуміючи цю обстанову, як щось незмінне *per omnia saecula saeculorum*“ (III, 17). Тому й „новатори“ різного гатунку й „консерватори“ в центрі своєї уваги мали якраз оцей момент, хоч рецепти їхні й не були однакові. Проте, за 40 - х р.р. на світовім ринкові з'являються серйозні конкуренти південно - українського господарства. „Сорокові роки примусили степових економістів говорити не про більшу чи меншу пожиточність ваиди або крапу. Довелося зректися й віри в те, що „Західня Європа ніколи не зможе обійтися без нашого імпорту... Отже в економістів 40 - х років почувається розуміння, що господарство Степової України перебуває в складній обстанові, а складна обстановка вимагає й серйозної постановки господарства“ (III, 18). Згадано за таких авторів статтів на економічні теми, як Стурдза, Демоль, Симонович (поміркувані новатори), бар. Унгерн - Штернберг та його однодумці (радикальні новатори), Плещеев (представник консерваторів) та Ракович (полеміка цих двох авторів дуже цікава для історії української економічної думки, бо якраз тут „до економічних міркувань домішано національний момент“ — III, 15). Серед авторів 40 - х років, що цікавилися економічними проблемами Південної України, передусім згадано за того ж таки Демоль. Характерно, що Демоль „рішуче висловлюється за скасування державної опіки над промисловістю, а особливо якщо ця опіка йде в супроводі мит і заборон“ (III, 20), хоч він же не від того був, щоб уряд допоміг завести на Південній Україні залізниці, які так потрібні були для панського господарства. Так само гостро висловлювався проти протекціонізму й монополії московських фабрикантів Маркевич. Автор правдиво зазначає, що „український степовий поміщик байдужісінько ставиться до інтересів промислової Москви, дивлячися на свою країну, як на колонію російського капіталу“ (III, 22 — 23). З інших авторів згадано за Васалю, Морозова, Шостака, Енша, Маєвського, Добровського та особливо Герсеванова („думки Герсеванова відзначаються дотепністю й оригінальністю“ — III, 27). Дуже важливо, що економісти 40 - х років гадали, що „нашій батьківщині призначено величну майбутність зробитися країною хліборобсько - мануфактурно - торговельною“ (Добровський. — III, 28). В статті М. Бачинського доводиться визначити деякі неточності. Приміром, дані про фабричну - заводську промисловість Херсонщини р. 1832 очевидячки неповні. За матеріалами „Списка фабрикантам й заводчикам Российской Империи на 1832 год“ (т. II, ст. 804 — 812), на Херсонщині (без Одеського градоначальства) було: сукиняних фабрик — 7, гарбарень — 10, миларень — 1, свічкарень — 21, салотопень — 38, воскобень — 1, бавовняних фабрик — 1, канатних заводів — 4 (не кажучи, звісно, за казенні підприємства Херсона й Миколаєва). Окрім того, в Одесі тоді було: фабрик шляпних — 1, свічкарень — 6, салотопень — 4, канатних заводів — 3, тютюнових фабрик — 1 (ibid., 489 — 490). Ці дані певною мірою збігаються з іншими даними того часу (пор. „Журнал Мануфактур и Торговли“, 1831 р., — 3, ст. 87 — 102; дані 1828 року). Не з'ясовано також теоретично - економічні підвалини згаданих авторів 30 - х і 40 - х р.р., окрім хіба Стурдзи.) А втім стаття М. Бачинського є безперечно цікава й свіжа.

В статті І. К л е м а старанно опрацьовано питання про економічні погляди Палімпсестова в умовах південно - української економіки 50-х — 60-х р.р. ХІХ ст. І. Палімпсестов, професор на катедрі сільського господарства в Рішельєвському Ліцеї, згодом професор Новоросійського Університету, довголітній секретар та редактор „Записок“ „Товариства Сільського Господарства Півдня Росії“, був великий знавець тогочасного південно - українського господарства й особливо цікавився проблемами сільсько - господарської економіки. На великий жаль, автор не з'ясував теоретичні підвалини економічних думок Палімпсестова й — як і більшість інших авторів у „Записках“ — не подав докладніших біографічних матеріалів, що їх, очевидячки, найлегше зібрати одеським дослідникам.

Цікавіша стаття О. В а р н е к е про проф. Р. В. Орбінського, економіста пореформної доби. Автор обмальовує (хоч і не завжди правдиво) тес економічно - соціальне тло, що на ньому з'явилася яскрава постать Орбінського. Цілком правдиво робить автор, подаючи біографічний матеріал про Орбінського. Аджеж біографічні дані щодо економістів типу Орбінського (він не був економіст з фаху) з'ясовують нам і коріння їхніх думок і сферу й силу їхнього впливу на громадське життя того часу. Слушно визначає автор, що Орбінський в своїй діяльності за 1860 - х років виступає, „яко представник сільсько - господарчої буржуазії, що йшла на зміну дворянського станового землеволодіння під популярними серед ліберальної буржуазії 1860 - х років гаслами цілковитої свободи економічної діяльності“ (III, 49). Щодо теоретичної бази Орбінського, автор зазначає: „Окремі теоретичні зауваження, що їх чимало розкидано по його (-Орбінського) працях, не виходять по - за межі широко тоді поширеної т. зв. „вульгарної“ політичної економії“ (III, 64). Автор констатує виразніший вплив батька „вульгарної школи“ Сея на економічні думки Орбінського

(III, 52, 64). Орбінський, стверджуючи, що „если какая-либо страна создана для свободной торговли, так это Новороссия“ (ст. 52), апологет Одеського порто-франко, був (поруч інших південно-українських публіцистів того часу, як от Рабінович, Шмаков, тощо) ідеолог південно-української (територіальної) буржуазії, сільсько-господарської і торговельної (на останнє О. Варнеке не звернув належної уваги). Пізніше, у 80-роках, під впливом нових явищ у соціально-економічному житті країни, коли намічається співробітництво буржуазії і уряду, Орбінський визнає за потрібне втручання уряду в економічні справи, каже, що залізниці вимагають „як не керівництва, то принаймні найпильнішого догляду з боку уряду“, гадає, що „врятувати Одесу від занепаду може тільки переливання капіталів з торгівлі до індустрії“ (III, 64). Поминаючи деякі огріхи праці О. Варнеке (деякі поверхові оцінки, приміром, реформ 60-х років — III, 53; для експорту пшениці за 60—80-ті роки взято не українські, а загально-імперські дані то-що), мусимо визнати, що вона є одна з кращих у „Записках“.

Стаття І. Бровера „Економічні погляди Т. Рильського“ присвячена одному з забутих українських економістів, відомому українському діячеві часів „Старої Громади“. За Рильського - економіста згадав був у II томі своїх „Матеріалів“ проф. Слабченко. Економічні думки Рильського І. Бровер поділяє на практичні та теоретичні. „Практично-економічні думки Рильського лежать цілком в царині сільського господарства і зв'язаних з ним громадських відносин“ (III, 67). Але нижче, на ст. 83 І. Бровер пише, що „теоретична його (-Рильського) студія ґрунтується, головним чином, на відносинах, які складаються в промисловості“. У цьому, безперечно, методологічна помилка автора. Передусім він спускає з ока те, що в т. зв. „практично-економічних“ думках Рильського виразно бачимо певні теоретичні підвалини Рильського концепції. І. Бровер одриває Рильського-теоретика від Рильського-практика, не пов'язує моністично його економічного світогляду. Але туго ув'язку якраз і треба шукати в утопічному соціалізмі Рильського, що теоретично залежав од французьких соціалістів-утопістів першої половини XIX ст., які виростили були на ґрунті „клясичної школи“ політичної економії. Тимто мусимо визначити Рильського, як соціаліста-утопіста, що сприйняв певні положення „клясиків“. Вплив „австрійської школи“ на Рильського (III, 88—89, 100—101) мабуть не доведено. Треба відзначити ще, що статтю написано досить розвількло.

Ми не ставили завдання детально розглянути окремі статті „Записок“. Звичайно, фахівець чимало знаходить там огріхів — і методологічних, і фактичних, і просто технічних. Чимало там ще учнівства (особливо в теоретичних працях). Можна закінчити — і треба це зробити — авторам статтів у „Записках“, що вони мало використовують той багатющий матеріал для економічної історії України (особливо Південної), що є в одеських архівосховищах (див. „Архівна Справа“, 1928, кн. V — VI, ст. 73—86). Вони воліють більш спиратися на матеріали друковані (і тут дехто з авторів зробив велику бібліографічну роботу), вони не досить використовують останні досягнення української історіографії, зокрема — науки економічної історії України, вони, врешті, іноді занадто обмежують себе рамцями Південної України (ще вужче — Херсонщини) і сільсько-господарської економіки.

Головне завдання нашої рецензії — кинути оком на всю роботу нового наукового осередку в цілому, зауважити основні, типові вади, застерегти їх на майбутнє, накреслити історіографічну перспективу й добрим словом проводити на дальшу й далеку путь.

„Сили для виконання поставлених завдань у нас малі“ — писалося в передмові до I книги. Але вже в перших трьох випусках „Записок“ Соціально-Історична Секція Одеського Наукового Товариства згуртувала серйозні молоді наукові сили й намітила низку цікавих тем. Не маємо сумніву, що база наукового матеріалу робіт Секції ширитиметься, коло наукових співробітників її більшатиме, й дальші випуски „Записок“ змінять позиції нового осередку української історичної думки.

Проф. О. Оглоблін

Акад. Д. І. Багалій. Нарис історії України на соціально-економічному ґрунті. Українська Академія Наук. Збірник № 72. Державне Видавництво України. 1928 р. Ст. 389. Ціна 4 карб.

Перед нами перший том задуманої у 3-х томах історії України відомого історика Д. І. Багалія. Том складається із двох окремих частин: історіографічного вступу (ст. 5—124) й історії України — Русі в добу натурального господарства (ст. 127—388). Історіографічний вступ має завдання заповнити ту прогалину в нашій літературі, яка особливо відчувається тепер. Складено його дуже вдало і компактно й напрямком він вигідно відрізняється від відомої закордонної праці Д. Дорошенка. На жаль, автор дуже мало (півтори сторінки) уділяє історіографії до Костомарова і інколи не зовсім пропорційно присвячує свою увагу окремим історикам (наприклад, Ла-

заревському — дві сторінки, Яворницькому — чотири сторінки, О. Грушевському — дві сторінки, О. Левицькому — півсторінки, Каманіну — чотири рядки, стільки ж приблизно — Мякотіну, Голубовському й низці інших видатних істориків).

Другу частину праці акад. Багалія можна також поділити: на добу археологічно-доісторичну (ст. 127 — 190) й історію Київської та Галицької доби (ст. 191 — 388). Тут автор зібрав силу матеріалу із першоджерел й виявив велику вченість, разом і знання найновішої наукової літератури самих останніх років. Щодо останньої, то автор виявляє надзвичайну обережність у користуванні науковими думками й гіпотезами найновіших часів. Це перш за все відчувається у відношенні автора до відомої критичної аналізи нашого літопису з боку акад. Шахматова. Автор добре з нею знайомий, але обережність не дає йому змоги використати критичну аналізу Шахматова щодо перших сторінок нашої історії. Тому літописні відомості про Олега він приймає за цілком історичні (ст. 301 й інш.), тому він говорить про єдину, велику Русь до другої половини XI в., про єдиного в ній володаря з „необмеженою владою“ (ст. 302 — 303, 306 — 307 й інш.), про „обласну добу“, з якої „єдина доти Русь розпалася“ (ст. 330 й інш.). Та ж обережність автора примушує його визнати й ідею боротьби Руси з степом (ст. 201, 317 й інш.) й, може, трохи не доцінити значення зовнішньої транзитної торгівлі в історії утворення Київської держави й класового розподілу населення (пор. ст. 295 — 308, 346 й інш.). В питанні про значення в цей момент торгівлі й землеволодіння автор схиляється до визнання більшого значення за останнім фактором й тому початки феудалізму у нас він ладен вбачати ще з X в. (ст. 316). Та ж обережність відчувається і в дрібницях: панування хозарів у Києві (ст. 298), однесення Деревлян до Полісся ст. 197, 199), народна непопулярність чернігівських Ольговичів (ст. 354 — 355), визнання значення Андрія Боголюбського в історії Києва (ст. 337), визнання Свенельда воєводою або боярином (ст. 308, 347, 348, пор. ст. 302) й інші.

Надзвичайно багата на зміст нова праця акад. Багалія може викликати низку окремих зауважень і думок, і це зовсім не тому, що вона має якісь наукові хиби — це залежить від характеру тих питань, що їх тут зачеплено, й від особливостей тієї епохи, яку студіює тепер автор. Цінність цієї праці очевидна й безсумнівна й потреба в ній ясна. Будемо чекати на нові томи роботи, що їх заповів автор.

Вол. Пархоменко

Акад. К. Г. Воблий. — Нариси з історії російсько-української цукро-бурякової промисловости. Том 1 — Перед розкріпаченням селян 1861 року, вип. 1. — Вид. Укр. Акад. Наук, Збірник Соціально-Економічного Відділу № 10. У Києві, 1928, in 8°, стор. 244.

Розроблення питань економічної історії України, що до революції зовсім мало позначалося, набирає тепер що далі то все більшого обсягу й глибини. Наочне свідчення цього є, між іншим, і поява даної книжки академіка Воблого, що являє собою лише початок його великої широко задуманої й ґрунтовно виконуваної роботи, присвяченої виучуванню однієї з головніших галузей нашої промисловости — цукроварства.

Ця книжка, що охоплює період розвитку цукро-бурякової промисловости до розкріпачення селян року 1861, складається з двох частин: вступу, що дає загальну характеристику народного господарства України в тридцятих і сорокових роках XIX століття (стор. 3 — 71), і історичного огляду розвитку цукро-бурякової промисловости за кріпацького періоду, спершу в центральній Росії, починаючи від року 1802, а потім, либонь від кінця двадцятих років, на Україні (стор. 72 — 236).

Проте огляд цей тут не закінчено. Кінця його треба чекати ще в другому випускові першого тому, присвяченому торгівлі цукром, становищу праці, політиці цукро-бурякової промисловости і, врешті, ідеології, все за того самого кріпацького періоду.

Написана книжка ясно і легко. Живо змальовує вона картину кризи, що з'явилася в поміщицькому господарстві лісової та лісо-степової України в тридцятих та сорокових роках через низькі місцеві ціни на продукти сільського господарства та неможливість більш-менш дешево транспортувати їх на далекі ринки та до портів, і появу на цьому тлі цукрово-бурякової промисловости, що відкриває поміщикам привабливі перспективи значної, сливе казкової прибутковости, допомагає переведенню господарств із застарілої вже на тоді трьохпільної системи на багатопільну й, нарешті, сприяє використанню вже утвореної подекуди вільної робочої сили на селі.

З'явившись спочатку в районі центральної Росії, цукрово-бурякова промисловість пересувається потім у сприятливіший для неї район, у Україну, і за сорокових років пускає глибоке коріння в тих губерніях її, де знаходить вона собі добру родючість ґрунту, вільні робочі селянські руки і паливні лісові ресурси.

Найбільшого розвитку перед селянською реформою 1861 року цукрова промисловість досягла на Київщині, далі на Чернігівщині й на Поділлі. Меншого трохи розвитку — на Харківщині, потім на Полтавщині й Волині. Все це ті місцевості, в

яких вона залишилася й до наших днів, переживши чимало криз і змін у своєму короткому, але могутньому розвитку.

І цікава річ. Вже за тих часів, за часів свого, так би мовити, дитинства, цукрова промисловість України набирає вже тієї відносної ваги в загально-імперській продукції цукру, яку вона мала й за пізніших часів найбільшого свого розквіту — на початку світової війни. Року 1856 — 57 продукція українських цукроварень сягла 1.697.000 пуд. цукру вартістю на 10.205.900 карб., що від загально-імперської продукції цукру становило 80,5%. Року ж 1914, коли українська продукція цукру досягла майже 85 млн. пудів, вона також становила 81% від загально-імперської продукції цукру.

Свою роботу автор виконав переважно на підставі ленінградських архівних матеріалів та тогочасної журнальної й книжної літератури; через те робота його, окрім зведення до купи розпорошеного, але відомого в літературі матеріалу, подає водночас і чимало цілком нових, досі невідомих даних з історії виучуваного питання. Проте, він не все використав. Поперше, як і сам автор зазначає у передмові, лишилися невикористані, переважно через свою непорядкованість, місцеві київські архівні фонди цукроварень, і не самих лише цукроварень, а й архівні фонди інших місцевих офіційних тодішніх установ (як от, скажемо, губернаторські архіви тощо), серед яких, як це відомо нам з досвіду, трапляються іноді ті чи ті відомості про цукрову промисловість. Подруге — цього автор не зазначає — лишилася також невикористана й певна частина тогочасної й пізнішої літератури, що, на нашу думку, дала б чимало матеріалу так для всебічного змалювання загального тодішнього стану народного господарства, як і для змалювання історії самої цукрово-бурякової промисловости. Цієї літератури дослідник історії народного господарства України за першу половину XIX століття ніяк не може обминути без значної для себе шкоди. Ми маємо тут на увазі такі книжки, як, скажемо, П. Бодянського — „Памятная книжка Полтавской губернии за 1865 год“; капітана Мочульського — „Военно-статистическое обозрение Харьковской губернии“, СПб., 1850; С. І. Кованька — „Описание Харьковской губернии“, Харьков, 1857; І. Ф. Павловського — „К истории Полтавского дворянства 1802 — 1902 г. г.“. Ця книжка (у двох томах), хоча й являє собою пізнішу публікацію (1906 — 1907 р. р.), проте містить дуже помітну кількість цікавого для історії народного господарства і цукрової промисловости матеріалу, при збираного в архівах; нарешті, не використані місцеві тодішні періодичні видання, і т. ін.

Проте, все це цілком зрозуміло. Занадто складна й важка справа написання історії цукрової промисловости, надто мало ще призбирано й опрацьовано даних, щоб можна було вже тепер вишукати й охопити усі деталі одному, навіть такому визначному науковому робітникові, як акад. Воблий. Отож не даремно автор і назвав свою роботу нарисами.

Мова у книжці добра, проте трапляються подекуди огріхи. Так, на нашу думку, не зручно писати „ковалок землі“ (ст. 77), коли говориться про масток; не варт вживати слова „деревня“, кажучи про дрова (ст. 222 — „деревню й хліб купує цукроварня“). Дивне також кількаразове вживання слова „бавовна“ там, де має бути слово „вовна“ (ст. 60 — „2/3 бавовняного дозову“, „заведення бавовняної компанії“). Не завжди зручно перекладати російське слово „Малоросійський“ терміном „Український“. Так на стор. 115, прим. 3 згадується „Українська губернія“, тоді як такої губернії справді ніколи не було, а були „Слобідсько-Українська“ губернія (пізніше Харківська) і „Малоросійська“ (що з неї пізніше утворені Полтавська і Чернігівська); про цю останню, Малоросійську, губернію тут і йде мова.

Трапляються в книзі й друкарські помилки, так літерні, як і числові — лихо, що його уникнути в нас не може жадний автор. На жаль, ті помилки не виправлені, хоч вони подекуди просто псують текст (див. напр., стор. 61, 87 тощо).

До друкарських помилок треба зарахувати певно й згадку на ст. 136, пр. 1 про цукроварню „гр. Гендрікова“, того графа, що, доречі сказати, року 1848 офіційно об'їздив і оглядав цукроварні Харківщини.

Але всі ці дефекти, хоча небажані й прикрі, не псують цілком книжки, не знецінюють її визначної вартости, а тому ми охоче радімо її кожному, хто цікавиться історією народного господарства України.

Дм. Соловей

Матвієнко - Гарнага Ф. Т. Нариси з економічної географії України. ДВУ, ст. 1 — 190. Харків, 1929 р. Ц. 1 карб. 95 к.

Нариси т. Матвієнко - Гарнага є, власне, перша спроба подати підручник економічної географії України для високих шкіл. Держнаукметодком НКО УСРР по секції профосвіти дозволив книжку до вжитку, як підсобику для ВУЗ'ів.

Призначаючи книжку для ВУЗ'ів, автор вважає за потрібне спинитися на самій методології економгеографії, на її завданнях, предметі і методах. Виходячи з того зв'язку, що існує між природничими й соціальними явищами, автор наводить відомі погляди на економгеографію проф. Бернштайна - Когана та О. Константинова, всебічно їх критикує і, як висновок, подає своє означення економгеографії. На жаль, автор не використав української літератури з методології економгеографії (О. Синявський, К. Дубняк), що безперечно дуже допомогла б йому в розв'язанні цього складного питання. Автор так визначає економгеографію: „Економгеографія є молода наука, що не належить ні до наук географічних, ні до соціальних; вона хоч і вивчає факти природничого і соціального порядку, але підходить до них з специфічного погляду і розглядає властивості цих фактів з особливим критерієм — значенням їх, як витворчих чинників господарства; вона є наука про господарчі чинники, а не події. Економгеографія хоче визначити перелік витворчих чинників, встановити систему їх зв'язку, шляхи й наслідки впливу їх на господарство. Хоч характер і значення кожної з складових частин поняття витворчих чинників час від часу міняються, але економгеографія, будучи конкретною наукою, прагне того, щоб зафіксувати всю сукупність їх на даний час, їх вплив на господарство і тим накреслити раціональні засоби господарчого будівництва“.

Не заперечуючи думок, висловлених автором, гадаємо, що означення предмету і завдань науки треба подавати в стислій, але в той же час яскравій формі, а не такими довгими і туманними реченнями. Чи не простіше було б визначити економгеографію, як науку про стан творчих сил і суспільних відносин (Ельська, Синявський, Дубняк)? Стан творчих сил певної країни визначає, власне, і суспільно - виробничі відносини й соціальний устрій суспільства, визначає його економічну й політичну міць. Економгеографія в такому розумінні синтетично й діалектично вивчає на певній території увесь комплекс природніх, економічних і політичних чинників і дійсно накреслює раціональні засоби господарчого будівництва. Не можна погодитись і з твердженням автора, що економгеографія не належить ні до наук географічних, ні до соціальних. Автор, очевидно, утворює терміни „географічний“ і „природничий“ і йому треба було сказати, що економгеографія не є наука ні природнича, ні соціальна, а що якраз вона є наука географічна, бо сучасна географія є разом і природнича і соціальна наука, вона кладе міст між тим і тим.

Після вступу про методологію економгеографії автор подає аналіз чинників природничого і соціального характеру в їх взаємовідносинах і в їхньому впливові на господарство.

Друга Всеукраїнська конференція викладачів соц. - економічних дисциплін у високих школах (1928 р.), як відомо, констатувала, що марксістського підручника економгеографії України немає зовсім. Нам здається, що автор якраз аналізом чинників природничого і соціального характеру підводить свій підручник до марксістського шляху, але цей розділ підручника слід було поширити і поглибити, використавши відповідні праці основоположників наукового марксизму.

В спеціальній частині свого підручника автор спочатку подає природничі та економічні умови окремих районів України, а потім переходить до природничо - економічної характеристики цілої України та по окремих галузях — сільському господарству, промисловості, транспорту, торгівлі. Доцільніше було б спочатку розглянути окремі галузі народного господарства України, а потім уже подати характеристику окремих районів.

Увесь матеріал у нарисах пронизано ідеєю індустріалізації країни, як найактуальнішого завдання сучасності, а у відповідних місцях звернуто особливу увагу на стан капіталів промисловості, що в них заховано переважну силу в наших умовах.

Наводячи кількісні та якісні показники витворчих чинників, автор не обмежується на загальних поясненнях, а подає особливі зауваження з приводу значення кожного чинника для господарства України. Це допомагає читачеві зрозуміти не тільки наявність того чи того чинника та його стан, а й його значення. В кінці книги подано карти природніх районів України акад. П. Тутковського і проф. П. В. Фоміна та схематичну карту районів України за районізацією самого автора.

З районізацією України, поданою автором, можна погоджуватись і не погоджуватись, бо це питання перебуває ще в стадії розроблення.

В дальших виданнях опис окремих природньо - економічних макро - районів мусить правити за основний розділ підручника. Треба подавати всебічну характеристику окремих районів та позбавити книжку таких жахливих ляпсусів, які автор надає своєму „Надчорноморському“ району.

До цього району за автором входять округи: Одеська, Першомайська, Миколаївська, Херсонська, та Мелітопільська. І от, за автором (ст. 94) виходить, що цей район є пустеля, у якій денедє трапляються кущі полину, іноді сухої тирси, що цей район своїм сільським господарством стоїть на останньому місці. Та це ж найголовніший с.- г. район України, що експортує пшеницю, ячмінь, кукурузу через Одесу,

Миколаїв та Херсон та інші порти, виробляє багато соячника (вивіз насіння та макухи) та виноград. Правда, 1928 р. тут був недорід, але ж у попередніх роках ці округи давали більш від половини усіх заготівель пшениці.

Бібліографічний показник літератури слід було б поширити. Наведені наші зауваження не відбиваються на загальній цінності підручника, що має певну провідну ідею, майже вичерпний зміст і стоїть на шляху правильної методології.

Прф. К. Дубняк

Технічні помилки

В № 4 „Черв. Шляху“ в рецензії Г. Костюка на ст. 195 надруковано; „...про Коцюбинського та його гурток (вельми неприхильна характеристика)“ **п о т р і б н о**: „Про Коцюбинського, про Л. Гребінку та його гурток (вельми неприхильна характеристика ст. 257“).

На увагу співробітників журналу „Червоний Шлях“

Починаючи з цієї книжки друкування журналу переведено на новий спосіб (монотип), що вимагає обов'язкову подачу **о р и г і н а л і в д р у х о в а н и х н а м а ш и н і**, до того ж писаних на одній сторінці і гарно **п е р е в і р е н и х**.

Про це й доводить редакція до відому своїх співробітників.

Редакція

НЕ ЗАБУДЬТЕ ПЕРЕДПЛАТИТИ:

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКА ОСВІТА

ЩОМІСЯЧНИЙ ОРГАН НАРКОМ-
= ОСВІТИ УСРР ТА ЦК ЛКСМУ =

є робочий орган всіх видів і типів
сільсько-господарських навчальних
закладів

всебічно висвітлює організацію та
методи поширення сільсько-госпо-
дарського знання через сільсько-
госп. шкільні заклади, школи селян-
ської молоді й агрономізовані труд-
школи серед широких верств
населення

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На рік 4 крб.
„ 6 міс. 2 „
„ 3 „ 1 „
Окреме число — 40 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЄ
СЕКТОР ПЕРІОДИЧНИХ
== ВИДАНЬ ДВУ ==

Харків, Сергіївська пл., Москов-
ські ряди, № 11

БЮЛЕТЕНЬ НКО УСРР

ВИХОДИТЬ ЩО - ТИЖНЯ

БЮЛЕТЕНЬ

є офіційно - відомчий орган
Наркомосвіти, що передає
розпорядження, взагалі дирек-
тивно - інформаційний мате-
ріал, підлеглим НКО освіт-
установам до відому
й виконання

Редакція міститься: Харків, вул.
Артема, 29

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

В Союзі:

На рік 4 крб. 50 коп.
„ 6 міс. 2 „ 40 „
„ 3 „ 1 „ 20 „
„ 1 „ — 40 „
Окреме число — 10 „

Для закордону:

На рік 2 дол. 95 цент.
„ 6 міс. 1 „ 60 „
„ 3 „ — 80 „
„ 1 „ — 25 „
Окреме число — 10 „

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ
УПОВНОВАЖЕНІ ПЕРІОД-
== СЕКТОРУ ==

скрізь по Україні, поштово-теле-
графні контори та листонші

